

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
(DİNLER TARİHİ BİLİM DALI)

**BOLU İLİNDE MEVCUT HALK İNANÇLARI VE İLİN
GÜNÜMÜZ İNANÇ COĞRAFYASI**

99860

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Ramazan HURÇ

HAZIRLAYAN

Önder BİLGİN

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

ELAZIĞ-2000

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
(DİNLER TARİHİ BİLİM DALI)

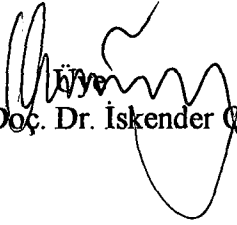
**BOLU İLİNDE MEVCUT HALK İNANÇLARI VE İLİN
GÜNÜMÜZ İNANÇ COĞRAFYASI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Bu tez 06/10/2000 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği /oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Ramazan HURÇ

Yrd. Doç. Dr. İskender ÖYMAK

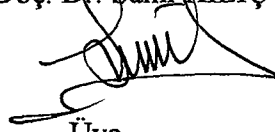
Üye

Yrd. Doç. Dr. Davut KILIÇ

Üye

Yrd. Doç. Dr. Sami KILIÇ

Üye

Yrd. Doç. Dr. Adem TUTAR

Yukarıdaki jüri üyelerinin imzaları tasdik olunur.

Doç. Dr. Ahmet BURAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

BOLU İLİNDE MEVCUT HALK İNANÇLARI VE İLİN GÜNÜMÜZ İNANÇ COĞRAFYASI

Önder BİLGİN

FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

2000, Sayfa: 150

“*Bolu İlinde Mevcut Halk İnançları ve İlin Günümüz İnanç Coğrafyası*” adı altında yapılan bu çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Girişte ilin coğrafi yapısı, eğitim durumu, isminin menşei ve idari tarihi hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Birinci bölümde doğum, evlenme, ölüm, türbe ve ziyaret yerleri ve hayatın diğer safhalarında uygulanan halk inançları katılımlı gözlem metodu ve yazılı kaynaklar taranarak değerlendirilmiştir. İkinci bölümde dinler hakkında genel bilgiler verilmiş, daha sonra Bolu’da mevcut olan cemaat ve tarikatlar, bunların faaliyetleri ve sayısal değerleri verilmiştir. Yine bu bölümde, salname, seyahatname ve arşiv belgelerinden alınan bilgilerle ilde yaşayan insanların dinlere ve mezheplere göre dağılımı çıkarılmaya çalışılmış, son olarak alan çalışması ile ilin günümüz inanç coğrafyası ortaya konmuştur.

Yapılan çalışmanın sonucunda ilde hâlâ millet olarak İslamiyet’ten önceki kültür varlıklarının İslami bir şekle sokarak yaşandığı tespit edilmiştir. Bundan başka ilde çeşitli mezhep mensupları bulunmakla birlikte ilin hemen tamamının Müslüman olduğu sonucuna varılmıştır.

SUMMARY

Master Thesis

People- Belifes that existed in the Province of Bolu and it's the Geography of Beliefs
For Tuday

Önder BİLGİN

The University Of Firat
Social Sciences Institute
Main Science Branch Of Philosophy and Religion Sciences

2000, Page:150

This paper that have called "*People-Belifes that existed in the Province of Bolu and it's the Geography of Beliefs for Today*" consists of an introduction and two chapters.

In the Introduction of it, it is given briefly information about the Province's geographical structure, educational stuation, the root of it's name and administrative history. At the first chapter, it's evaluated the birth, marriage, death, turbeh and the place of pilgrimage and the people-bliiefs that applied to the other stage of life, by the way of directly observation and inspecting of the writen sources. In the Second Chapter of Paper, it is generally spoken of the religions and then mentioned the tariqats and religious communities existed in the Province and consequently explained their number and activites. At the same chapter too, its tired to determine the distribution the people lived in the Province (Bolu) to the religions and sects, according to the informations being derived from the Yearbooks (Salname), the Travel-books (Seyahatname) and the archive-documents. And finally, by the study of field, it's came out of the geography of the Province for today.

As a result, it's determined that they (the people in the Province) yet have lived with our cultural assets before Islam, making it transformed to a Islamic shape. Morower, although there are the cizitens of different sects, it's thought the all people in the Province almost are Muslim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ.....	IV
KISALTMALAR.....	V
METOD VE KAYNAKLAR.....	VI
GİRİŞ.....	1

I.BÖLÜM

BOLU İLİNDEKİ MEVCUT HALK İNANÇLARI

A- DOĞUMLA İLGİLİ HALK İNANÇLARI.....	26
1-Doğum Öncesi Halk İnançları.....	26
a)Çocukları Olmayan Kadınlara Yapılan Tedavi Şekilleri.....	26
b)Doğacak Çocukların Kız Veya Erkek Olması.....	28
c)Ölmeyip Yaşamalarını İsteme.....	28
d)İstenilen Bir Mesleğe Sahip Olmaları.....	31
2-Doğum Sonrası Halk İnançları.....	31
a)Bebekle İlgili İnanışlar.....	31
b)Ad Koyma.....	32
c)Diş Çıkarma ve Köstek Kesme.....	33
3-Al Karısı ve Al Basması.....	34
4-Kırk Basması İle İlgili Adet ve İnanışlar.....	37
B-EVLİLİKLE İLGİLİ HALK İNANÇLARI.....	40
1-Evlilik Öncesi Halk İnançları.....	41
2-Evlilik Sonrası Halk İnançları.....	43
C-ÖLÜMLE İLGİLİ HALK İNANÇLARI.....	43
D-HIDRELLEZ GÜNÜ İLE İLGİLİ HALK İNANÇLARI.....	45
E-DİĞER HALK İNANÇLARI.....	46
F-YATIR VE ZİYARET YERLERİNE BAĞLI OLARAK GELİŞEN HALK İNANÇLARI.....	47

1-Bolu Merkez.....	47
2-Akçakoca.....	49
3-Çilimli.....	49
4-Dörtdivan.....	50
5-Düzce.....	50
6-Gerede.....	50
7-Göynük.....	51
8-Gümüşova.....	52
9-Kıbrısçık.....	52
10-Mengen.....	52
11-Mudurnu.....	53
12-Seben.....	53
13-Yeniçağa.....	54
14-Yığılca.....	54

II. BÖLÜM

BOLU İLİNİN DİNİ YAPISI VE GÜNÜMÜZ İNANÇ COĞRAFYASI

A-BOLU'DA MEVCUT DİNLER.....	55
1-Yahudilik.....	55
2-Hristiyanlık.....	57
3-İslam Dini.....	60
B-DİNİ CEMAATLER.....	62
1-Süleymancılar.....	62
2-Nurcular.....	63
3-Işıkçılar.....	64
C-TARİKATLAR.....	64
1-Kadiri Tarikatı.....	65
2-Nakşibendi Tarikatı.....	66
3-Alevilik.....	67
D-GÜNÜMÜZ İNANÇ COĞRAFYASI.....	68
1-Merkez İlçe.....	73
2-Akçakoca İlçesi.....	76
3-Cumayeri İlçesi.....	78

4-Çilimli İlçesi.....	79
5-Dörtdivan İlçesi.....	80
6-Düzce İlçesi.....	82
7-Gerede İlçesi.....	87
8-Gölyaka İlçesi.....	91
9-Göynük İlçesi.....	92
10-Gümüşova İlçesi.....	95
11-Kıbrısçık İlçesi.....	97
12-Mengen İlçesi	98
13-Mudurnu İlçesi.....	101
14-Seben İlçesi.....	104
15-Yeniçağa İlçesi.....	106
16-Yığılca İlçesi.....	108
SONUÇ.....	112
BİBLİYOGRAFYA.....	117
KAYNAK KİŞİLER.....	126
EKLER.....	127
ÖZGEÇMİŞ.....	150

ÖNSÖZ

Dinler ve bu dinler etrafında oluşan dini kültür veya inançlar bir toprak parçasının değil, üzerinde insan ve insani değerlerin bulunduğu coğrafyanın malıdır. Coğrafya insan ve insani değerlerin bulunmadığı bir sahada fazla bir çalışma alanı bulamaz. İşte bu değerleri ve dini inançları buldukları saha ile birlikte inceleme ve değerlendirmeye inanç coğrafyası adı verilmektedir.

Bir çok medeniyetin kurulduğu Anadolu'da çeşitli dinlere mensup insanların yaşadığı da bilinen bir gerçektir. Özellikle ilahi dinler düşünüldüğünde Yahudilik'in bu bölgede bir şehir dini olarak yaşadığı, Hristiyanlık'ın çeşitli devletler eliyle köylere kadar yayıldığını söyleyebiliriz. Türklerin İslam dinini seçmeleri ve Anadolu'ya yayılmalarıyla başlayan süreçte bu din, bölgeye Türkler vasıtasıyla girmiştir. İşte bu anlamda dinlerin kucaklaştığı Anadolu'da her toplumun inanç izlerini ve bu din mensuplarını görebilmek mümkündür.

“Bolu İlinde Mevcut Halk İnançları Ve İlin Günümüz İnanç Coğrafyası” adı altında yapılan bu çalışma, Türkiye'nin inanç coğrafyasını çıkarmaya yönelik projenin bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Bununla birlikte ilin tarihi, ekonomik, sosyal, kültürel yapısı ve coğrafi özellikleri hakkında çeşitli çalışmalar yapılmış olmakla birlikte ilin dini yapısı ve halk inançlarını bir arada değerlendirmeye yönelik bir çalışmanın yapılmamış olması dolayısıyla bu tez önemli bir boşluğu dolduracak ve konuyla ilgili bundan sonraki araştırmalara da basamak teşkil edecektir.

Bu çalışmam sırasında yardımlarını gördüğüm tüm kurum ve kuruluşlara, halk inançları konusunda bilgi ve belge veren yöre insanına teşekkür ederim. İnanç coğrafyası projesinin mimarı olan merhum hocam Prof. Dr. Şaban Kuzgun'u rahmetle anar, Yrd. Doç. Dr. Ramazan Hurç ve Yrd. Doç. Dr. Ali Yiğit'e de teşekkür ederim.

KISALTMALAR

Bkz.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
DİA.	:	Diyanet Ansiklopedisi
D.İ.E.	:	Devlet İstatistik Enstitüsü
Ata. Ü.İ.F.	:	Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
AÜDTCFYay:	:	Ankara Üniversitesi Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi
A.Ü.İ.F.D.	:	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
h.	:	hicri
İA.	:	İslam Ansiklopedisi
km	:	kilometre
Krş.	:	Karşılaştırınız
Kült. Bak Yay :	:	Kültür Bakanlığı Yayınları
m	:	metre
M.E.Basımevi:	:	Milli Eğitim Basımevi
MEB Yay.	:	Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
M.Ö.	:	Milattan Önce
M.S.	:	Milattan Sonra
Nşr	:	Neşreden
Ö.	:	Ölümü
S.	:	Sayı
Sad.	:	Sadeleştiren
T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
TKA. Enst.	:	Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TTK. Yay.	:	Türk Tarih Kurumu Yayınları
vb.	:	ve benzeri
vd	:	ve diğerleri
Y.y.	:	Yüzyıl
Yay.	:	Yayınları

METOD VE KAYNAKLAR

“Bolu İlinde Mevcut Halk İnançları ve İlin Günümüz İnanç Coğrafyası” adı altında yapılan bu çalışma, Bolu merkez ve diğer ilçeler ile bu ilçelerin bucak ve köyleriyle sınırlıdır. Büyük bir kısmı alan araştırması ile ortaya çıkarılan bu tez giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Girişte, ilin konumu, coğrafi özellikleri, ekonomik verileri, eğitim durumu, isminin menşei ve günümüze kadar idari tarihi verilmiştir.

Birinci bölümde, İldeki mevcut halk inançları, insan hayatının üç önemli safhası göz önünde bulundurularak ele alınmış, bu başlıklar bazen alt başlıklara ayrılmıştır. Yine bu bölümde hayatın akışı içerisinde halkın yaygın olarak inandığı ve uyguladığı pratikler diğer halk inançları başlığı altında toplanmaya çalışılmıştır. Bölüm sonunda yatır ve ziyaret yerlerine bağlı olarak gelişen halk inançları ve bu ziyaret yerlerinin nerede ve hangi amaç veya amaçlarla ziyaret edildikleri tespit edilmiş ve bu ziyaret yerlerinin fotoğrafları çekilerek ekler bölümünde gösterilmiştir.

Muhakkak ki Bolu ve çevresindeki halk inançları bizim tespit ettiklerimizle sınırlı olmayıp, bu konuda daha kapsamlı çalışmaların yapılarak bu inançların Eski Türk Dini, İslam Dini, her hangi bir bölge veya bir Türk topluluğunun inançları ile karşılaştırılarak fenomenolojik açıdan değerlendirilmesi başka bir çalışmayı gerektirmekte ve bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Yinede bu bölümde, İlde tespit edilebilen halk inançları, mümkün olduğunca çeşitli kaynaklardan alınan eski Türk dini inançlarıyla karşılaştırılmış veya kaynak gösterilerek benzerlikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Burada halk inançları tespit edilirken katımlı veya dolaysız gözlem metodu ile mülakat ve gözlem tekniğinden faydalanıldığını belirtmemiz gerekir.

Tezin ikinci yani İlin İnanç Coğrafyası bölümünde, öncelikle dinler hakkında genel bilgiler verilmiş, daha sonra tarikat ve cemaatler hakkında kısa bilgilerle, ildeki tarikat ve cemaatlerin faaliyetleri ve nüfus bilgileri objektiflik esas alınarak yazıya geçirilmiştir. Daha sonra ilçeler hakkında kısa bilgiler verilerek merkez ilçeden başlamak üzere diğer ilçe ve köylerin dinlere ve mezheplere göre dağılımı istatistikî olarak verilmiş ve sonunda kısa değerlendirmeler yapılmıştır.

Bu çalışma sırasında; İl valiliğinden izin almak suretiyle, İl Kültür Müdürlüğü, İl ve ilçe nüfus müdürlükleri, müftülükler, mahalle ve köy muhtarları, cami imamı ile

bölgeyi iyi tanıyan şahıslarla görüşülmüş, kaynak eserlerle birlikte çalışmanın önemli yanı alan çalışması yapılarak ortaya konulmuştur. Bizzat il merkezi, ilçeler ve köylerde tezin bölümleriyle ilgili katılımlı gözlem ve görüşme tekniğiyle, halk inançlarında olduğu gibi, İlin inanç coğrafyası da çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu bilgiler toplanırken, objektiflik esas alınarak, ilmi disiplin içerisinde tarafsız kalınmaya ve deskriptif metotla yazıya geçirilmeye özen gösterilmiştir

Bolu, yerleşim yeri olarak hemen tarihin her döneminde önemli bir stratejik konuma sahip olup, özellikle doğu ile batı arasında bulunan ekonomik ve kültür merkezleri arasındaki köprü konumunu her devirde muhafaza etmiştir. Bunu bir çok seyyahın ya Bolu, yada bugünkü ilçeleri hakkında çeşitli bilgiler vermelerinden anlamaktayız. İl, bugün bile Ankara ve İstanbul gibi iki önemli ve büyük şehri birbirine bağlayan yegâne ana yollar üzerinde bulunmakla bu önemini daha da arttırmaya devam etmektedir.

Yazılı tarih kaynaklarının bize öğrettiği hakikate dayanarak, Bolu'nun da içinde bulunduğu bugünkü Anadolu coğrafyası (tarihin aydınlığa çıkarılmayan devirleri hariç) her devirde çeşitli millet ve devletlerin egemenliği altında kalmıştır. Boş bırakmaya gelmeyecek kadar kıymetli olan bu topraklar üzerinde, bu milletler, devletler ve medeniyetler kurarak yaşamışlar, gün gelmiş tarihe mal karışmışlardır.

Tezin isminden de anlaşılacağı gibi, İlin dini kültürü ve inanç coğrafyasını araştırıp, tespit etmeyi ve bunu objektif bir biçimde yazıya dökmeyi hedefleyen bu çalışma, daha ziyade "Günümüz Bolusu"nun bu yönünü esas almıştır. Bununla birlikte yaptığımız çalışma kendinden öncekilerle irtibatlandırılmadan sağlam temellere oturtulamayacağından, bu tez yapılırken çeşitli kaynaklardan istifade edilmiştir. Bunlar; salnameler, seyahatnameler, istatistikler, kitaplar ve makalelerdir.

Salnameler, bir vilayetle ilgili çeşitli bilgilerin derli toplu bir biçimde bulunabileceği en güvenilir kaynaklar olma özelliğini taşımaktadır. Bu bakımdan ilk çıkarılan Devlet salnameleri ve Kastamonu Vilayeti Salnameleri'nden o zamanki Bolu Sancağının eğitim ve nüfus durumuyla ilgili önemli ölçüde istifade edilmiştir. Bolu'nun Müstakil Mutasarrıflık ve Sancak Beyliği Dönemi'ne rastlayan 1916 yılında, Bolu Livası Salnamesi çıkarılmıştır. İlin eğitim, tarım ve hayvancılık, ekonomi, idari yapı, dini ve nüfus durumlarıyla ilgili önemli bilgiler bulunan bu salname, Bolu'ya ait müstakil ilk salname olma özelliği bakımından da önemlidir. İkinci salname; bu tarihten altı yıl sonra 1338/1922 yılında çıkarılmış, ilk çıkarılan salname kadar başarılı

olamamış, birinci bölümü 1922 yılında basılmış, tamamı 1925 yılında tamamlanabilmiştir.

Cumhuriyet Tarihi'nde salnamelerin yerini yıllıklar almış, aynı gelenekle ilin tarihi, sosyal, kültürel, ekonomik ve idari durumu hakkında resmi dairelerin verileri esas alınarak 1967 ve 1973 yılında Bolu Valiliğince, 1993 yılında da Bolu Gazeteciler Cemiyeti tarafından yıllık formunda bir eser yayınlanmış ve son olarak yakın zamanda yine valilik tarafından 1998 Bolu İl Yıllığı çıkarılmıştır. Bu yıllıkların içerisinde en kapsamlısı, 1998 yılına ait olanıdır. Bunun yanında, bazı ilçeler de son dönemde, kapsam ve biçim yönünden yıllık tarzında ilçeyi geniş bir biçimde tanıtan, envanter şeklinde kitaplar hazırlanmış olup, bunlardan da istifade edilmiştir.

Müracaat edilen diğer bir kaynak da Seyahatnamelerdir. Bolu'nun, doğudan batıya, batıdan da doğuya giden seyyahların, kullanmak durumunda oldukları güzergah üzerinde bulunması münasebetiyle, bu bölgeden geçerken ki tespitlerinin sonradan yayınlanması şeklinde oluşan seyahatnameler, geçtikleri yerlerin, coğrafi özellikleri hakkında önemli bilgiler verseler de, dini, ekonomik ve nüfus durumları hakkındaki bilgileri çoğu zaman tahminden öteye geçmemektedir. Bununla birlikte seyahatnameler, satır araların da yaşanan çağ ile ilgili önemli ip uçları veren eserler olmaları bakımından önemlidir.

Çalışmamızda kullandığımız kaynaklardan biride istatistiklerdir. T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından hazırlanan bu istatistiklerden 1927, 1935, 1990 ve 1997 yıllarında yapılan nüfus tespitlerinden yararlanılmış, çalışmamızda köy bucak ve ilçe merkezlerinin nüfuslarının tespitinde bu Enstitünün verileri esas alınmıştır. Diğer yıllardaki nüfus sayımları görülmüş ve çalışmada bu istatistiklerde kullanılmıştır. Bundan başka 1965 yılında Köy İşleri Bakanlığı'nın yaptırdığı Bolu Köy Envanter Etüdü'nden ilin nüfus hareketlerinin ve göç olaylarının izlenmesi bakımından faydalanılmıştır.

Tezimizin halk inançları ve inanç coğrafyasının hazırlanması için bizzat çalışma alanına gidilmiş, ilgili çalışmalar, kaynak eserler ve makaleler toplanmıştır. Bu çalışma, karşılaştırma yapmaktan ziyade mevcut durumu tespit etmeyi amaçladığından halk inançları konusunda ki diğer eserler gözden geçirilmiş, çalışma metodları hakkında bilgiler edinilmiştir. Bundan başka çeşitli fakültelerde bitirme tezi olarak yapılan çalışmalar ve bu tezleri hazırlayanların Bolu'yu olmaları dikkate alındığında kaynak olarak gösterilmelerinde bir sakınca görülmemiştir.

Halk inançları konusunda, İl Kültür Müdürlüğünde Folklor Araştırmacısı olarak çalışan Zekiye Tütüncü'den il hakkında alınan ön bilgiler ile mülakatla alınan bilgiler bizim için yararlı olmuştur.

Bu konuda asıl önemli bilgiler, Bolu ve çevresinde halk inançlarıyla ilgili araştırmalar yapan Yaşar Aksan'dan alınmıştır. Bu araştırmalar, bir metot içerisinde Bolu Üç Tepe Gazetesi'nde seri makaleler halinde (1990-1994) yılları arasında yayınlanmış, bu yazılardan ve mülakatla çok önemli bilgiler alınmıştır. Konuyla ilgili diğer makaleler de toplanarak bunlardan da istifade edilmiştir.

Halk inançlarıyla ilgili metot bilgileri için Hikmet Tanyu'nun, Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri ve Türklerde Taşla ilgili inançlar, A. Kadir İnan'ın Eski Türk Dini Tarihi ve Şamanizm, Ünver Günay- Harun Güngör'ün Türk Din Tarihi, ve aynı yazarlarla birlikte Şaban Kuzgun, Huzeyfe Sayım ve A. Vahap Taştan'ın Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri, Yaşar Kalafat'ın Doğu Anadolu da Eski Türk Halk İnançlarının İzleri, Kutlu Özen'in Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri ve Bahaddin Ögel'in Türk Mitolojisi gibi eserden geniş ölçüde istifade edilmiştir. Dinler, mezhepler ve tarikatlar konusunda genel bilgiler vermekle yetinilmiş, bu konuda da Günay Tümer- Abdurrahman Küçük'ün Dinler Tarihi, Şaban Kuzgun'un Dört İncil ve Farklılıkları gibi eserlerden yararlanılmıştır.

İnanç coğrafyası konusunda, salnameler, seyahatnameler, raporlar, Osmanlı Devleti nüfus sayımları, arşiv belgeleri ve Cuinet gibi Anadolu'da inanç coğrafyası çalışmaları yapmış olan çeşitli araştırmacıların eserlerinden de alıntılar yapılarak İlde yaşayan insanların dinlere göre dağılımına zemin hazırlanmıştır.

Bu çalışmalar yapılırken çeşitli zorluklarla da karşılaşmıştır. Her şeyden önce çalışma süresi içerisinde Bolu ve çevresinde meydana gelen 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 depremleri özellikle Düzce, Cumaova, Çilimli, Gölyaka, Yığılca, Gerede ve Merkez ilçede can ve mal kaybına neden olmuştur. İlk depremden hemen sonra gittiğimiz çalışma alanımızda özellikle yukarıda saydığımız ilçelerde çeşitli siyasi mülahazalar öne sürülerek mülakat yapmakta sıkıntılar çekilmiştir. Aynı şekilde bu ilçelerde kütüphane ve resmi dairelerin zarar görmesi nedeniyle çeşitli kaynakları görme imkanı da ortadan kalkmıştır. Bütün bunlara rağmen özellikle Belediye, Müftülük ve Muhtarlıkların olumlu yaklaşımları ile bu olumsuzluklar asgariye indirilmiştir.

Çalışmadaki nüfus bilgilerini sağlıklı kılabilecek olumsuz gelişmelerden biri de yine her iki deprem dolayısıyla yerleşim yerlerindeki nüfusun başka illere göç etmesi ve şehrin nüfusunun oldukça azalmasıdır. Bu problem de, 1997 genel nüfus tespitinde bulunulan yere göre (De facto) değil de, kişilerin daimi ikametgahları esas alınarak yapılan tespit (De jure), esas alınarak giderilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın sınırlarını oluşturan İlin idari yapısında tezin yazılması aşamasında bir değişiklik olmuştur. Zaten İl olma çabası içerisinde olan Düzce, 12 kasım depreminden hemen sonra idari yapı bakımından Bolu'dan ayrılmış ve il olmuştur. Ancak kullanılan kaynaklar ve metot bakımından Düzce'nin, ilçe olarak değerlendirilmesinde bir sakınca olmayacağı kanaatine varılarak yine bu çalışmanın sınırları içerisinde tutulmuştur.

Bu çalışmayla, özellikle Cumhuriyet Tarihi'nde yapılmamış olan Bolu'nun inanç coğrafyası sahasındaki boşluğun doldurulmuş olması, Türk Kültür ve Folkloru ile Türk Dini Tarihine bir nebze de olsa katkı sağlamak hedeflenmiştir.

GİRİŞ

Bolu, Türkiye’de, Karadeniz Bölgesi’nin Batı Karadeniz Bölümünde yer alır. Bolu ili toprakları, batıdan Sakarya ve Bilecik, güneybatıdan Eskişehir, güney ve güneydoğudan Ankara, doğudan Çankırı, kuzeydoğudan Karabük, Kuzeyden Zonguldak illeri ile çevrili olup, kuzeyde Karadeniz’de yaklaşık 30 km kadar bir kıyı şeridi bulunmaktadır.¹

Yüzölçümü 11051 km² olan Bolu, Türkiye yüzölçümünün % 1,44’ünü oluşturur. İzmit ve Sakarya ile aynı enlemlerde bulunan ilin kuzey-güney genişliği kuş uçuşu 111km olup, 40° 07’ ve 41° 06’ kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Bolu’nun en batı ve doğu ucu 30° 30’ ve 32° 42’ doğu boylamları arasında olup, kuş uçuşu yaklaşık 186 km uzunluktadır.²

Ankara ve İstanbul gibi iki büyük merkez arasında bulunan Bolu, şehrin içinden geçen otoyol sayesinde bugün daha da büyük bir önem kazanmış, bir uğrak ve dinlenme merkezi konumuna gelmiştir. Bolu ilinin belli merkezler ve komşu illere uzaklıkları da şu şekildedir; Ankara 192 km, İstanbul, 254 km, Bilecik 216 km, Çankırı 234 km, Eskişehir 296 km, Sakarya 114 km, Zonguldak 160 km, Karabük 132 km olup, bu illere karayolu ile bağlıdır. Bolu’da demir yolu ulaşımı bulunmamaktadır.³

Bolu, genellikle Batı Karadeniz ve Karadeniz ardı iklim tiplerinin etkisi altında bulunmakla birlikte, batı ve güneybatı bölümlerinde Marmara ve İç Anadolu iklim tipleri içine giren bölümleri de bulunmaktadır. Nitekim Düzce ve çevresinde bulunan Çilimli, Cumayeri ve Gümüşova ilçelerinde zaman zaman Marmara iklimi özellikleri görülmektedir. Mudurnu ilçesinin batısı ile Göynük ilçesinin güneydoğusu İç Anadolu

¹ Hasan Gündoğdu, “Coğrafya Bölümü”, *Cumhuriyetin 70. Yılında Bolu*, Bolu Gazeteciler Cemiyeti Yay., Bolu, 1993, 27-39,27.

² Hasan Gündoğdu, “Coğrafya Bölümü”, *Bolu 1998 Yıllığı*, T.C., Bolu Valiliği, Plaka Matbaacılık, Ankara, 1998, 25-50, 26.

³ İ.Demirel-U.Büyükkırlı-F.Karaduman, *Bolu İİ Turizm Envanteri 1997*, Devran Matbaacılık, Ankara, 1997, 18.

iklim bölgesinde yer alarak onun özelliklerini göstermektedir. Bolu, dağ sıralarının deniz etkisini engellemesi, yani dağların denize paralel olması nedeni ile ve doğu-batı doğrultulu düzlüklerin batından gelecek etkilere engel olması dolayısıyla Batı Karadeniz, Karadeniz ardı, Marmara ve İç Anadolu iklim tipleri arasında bir geçiş iklim bölgesi özelliği taşır.⁴

Bolu'da yükselti ve yüzey şekilleri gibi nedenlerle aynı iklim tipi alanlarında yer alan bölümlerde farklı iklim özellikleri ortaya çıkar. Mesela; Batı Karadeniz iklim tipi içinde yer alan Akçakoca, Düzce ve Yığılca ilçeleri birbirinden farklı iklim özellikleri gösterdikleri gibi Karadeniz ardı iklim tipinde yer alan Bolu merkez, Gerede, Seben ve Kıbrısçık'ta da iklim özellikleri farklılıklar arz eder.⁵

Bütün bu bilgilerin ışığı altında bir karşılaştırma yapacak olursak, Batı Karadeniz iklim tipi, Doğu Karadeniz iklim tipine göre daha az yağışlı, (m² ye 1000-1200 mm) ve sıcaklık, Karadeniz Bölgesi'nin diğer kesimlerine göre hem yazın hem de kışın daha düşüktür. Karadeniz ardı bölgesi iklim tipinde ise, Karadeniz kıyı boyunun hemen güneyinde İç Anadolu iklim bölgesine doğru bir geçiş alanı oluşur.

Yağış maksimum ilkbahar sonlarına kayar ve yaz ortalarında kurak bir iklim göze çarpar. Marmara bölgesi iklim tipi ise, çok yönü ile Akdeniz iklimi karakteri gibi görünse de kar yağışı, don olaylarının sıklığı, sıcaklığın daha az olması gibi farklılıklarla bu iki iklim tipi birbirinden ayrılır. Bu iklim tipi her mevsim yağış alması özelliğiyle de Karadeniz iklimini andırır. Düzce ovası ve çevresinde bu iklim tipi hüküm sürer.⁶

İç Anadolu iklim tipinin görüldüğü Mudurnu, Göynük, Seben, Kıbrısçık, Gerede ve çevresinde bu iklim tipi görülmekle birlikte kar yağışı, don olayı, nisbi nem, sıcaklık gibi farklılıklar görülmesi nedeniyle de Karadeniz ardı iklim tipi ile bölge bu iki iklim arasında bir geçiş özelliği gösterir.⁷

⁴ Gündoğdu, Bolu 1998 Yıllığı, 37.

⁵ Gündoğdu, Cumhuriyetin 70. Yılında Bolu, 28.

⁶ Komisyon, Düzce Turizm ve İş Rehberi'97, Rehber Matbaacılık, İst. 1997,14.

⁷ Komisyon, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Verileri, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler Bolu, T.C. Başbakanlık DİE. Matbaası, Ankara, Ağustos 1998, 3.

Bolu'da hakim bitki örtüsü ormanlardır. 11051 km²lik il topraklarının yarısından fazlasını (% 52.7) ormanlar kaplar. 590131 hektarlık alana yayılmış olan Bolu ormanları, Türkiye ormanlarının % 2,9'unu oluşturur. Bu ormanların % 92,3'ü baltalık, % 8,7'si koruluktur. Bu ormanların 182.000 hektarı karaçam, 72.000 hektarı sarıçam 29700 hektarı köknar, 12160 hektarı kızıl çam, 7310 hektarı ardıçtır.

Bundan başka ilde geniş yapraklı koruluklardaki ağaç çeşitleri olarak da kayın, meşe, kestane, kavak, gürgen, ıhlamur ve kızılağaç olup, bunların kapladığı alan toplamı ise 50769 hektardır. Ayrıca iğne yapraklı korulukların 42780 hektarı geniş yapraklı, 32580 hektarı da karışık tür ağaçlardan oluşmaktadır.⁸

Bitki örtüsünün bölgelere göre dağılımına gelince; Karadeniz kıyısındaki dar şeritte maki olarak adlandırabileceğimiz bitki türleri yer alır. Bunlardan bir kısmı kışın da yeşilliğini koruyan bodur ağaççıklardan oluşur. Katran ağacı, sumak, taflan, çeşitli fundalar, kızılçık, böğürtlen ve diğer sarmaşıklar bu bitki örtüsünün başlıca türlerini oluşturur.

Kıyı şeridinden sonra gelen dağ sıraları zengin orman örtüleri ile kaplıdır. Yoğunlukla kayın olmak üzere, gürgen, ıhlamur, kestane, kızılağaç, meşe, dişbudak, yabani fındık, beyaz söğüt ve titrek kavaklar bölgenin hakim bitki örtüsüdür. Bu bitki örtüsü altında zengin mantar ve zakkum çeşitleri bulunur.⁹

Deniz seviyesinden yükseklerle çıkıldıkça bitki örtüsünde de farklılıklar belirir. Yiğilca yöresinde sık ormanlıklar göze çarparken, Düzce ovasında ve doğusundaki ormanlık alanlar ise zaman içerisinde tahrip edilmişlerdir. Akçakoca'da da deniz seviyesinden 400-500 m yükseltiye kadar olan bölümlerdeki doğal bitki örtüsü yerini fındıklıklara bırakmıştır.

İkinci dağ sıraları yani denize paralel olan fakat denizi görmeyen dağ sıralarıdır ki, bu dağların kuzeye bakan yamaçları sık orman örtüsü ile kaplı olup güneye bakan yamaçlarında ise orman örtüsü seyreklediği gibi orman altı bitki örtüsünde de azalma

⁸ Gündoğdu, Cumhuriyetin 70. Yılında Bolu, 35.

⁹ T.C. Bolu Valiliği, 1973 Bolu İl Yılığ, Cumhuriyetin 50. Yılında Bolu, Kemal Matbaası, Bolu, 1973,8.

meydana gelmektedir. Daha içlerde mesela Koroğlu Dağları gibi daha az yağış alan ve iklim özellikleri bakımından karasal iklim tipinin daha fazla görüldüğü bölgelerin alçak noktalarında kayın ve gürgen ağaçları, 1450 metreye kadar olan yükseltilerde ise karaçam daha yükseklerde de sarıçam ve köknar ağaçları yer alır. Güney yamaçlarda ormanlar daha az olup akarsu vadileri boyunca uzanır. Daha güneye gidildikçe bitki örtüsü yerini bozkır bitkilerine bırakır. Bu bölgede orman altı bitkileri de azalır.¹⁰

Bolu'nun %52.7'sinin ormanlık olduğunu daha önce belirtmiştik. Geriye kalan arazinin dağılımı ise: 255664 hektarı kullanılabilir tarım alanı olup, il topraklarının %22.8'ini teşkil eder. Çayır ve meraların toplamı 170915 hektar olup, %15.3'ünü oluşturur. Geriye kalan %9.2'lik alan ise tarım dışı alanlar ve yerleşim alanları ile kaplıdır. İlin yüzey şekilleri bakımından dağılımı da şu şekildedir: 676260 hektarını dağlar, 318240 hektarını platolar, 102765 hektarını ovalar, 7735 hektarını da yaylalar oluşturur. Yani: İlin %61.2'si dağlar %28.8'i platolar % 9.3'ü ovalardan meydana gelir.¹¹

Kullanılabilir tarım alanlarında bölgenin arazi yapısı ve iklim şartları da göz önünde bulundurularak çeşitli tarım ürünleri yetiştirilir. Bu ürünlerin Türkiye, Karadeniz bölgesi ve Bolu iline göre üretim ve değeri aşağıda gösterilmiştir:

	Türkiye		Karadeniz Bölgesi		Bolu	
	Pazarlananın		Pazarlananın		Pazarlananın	
	Üretim	Değeri	Üretim	Değer	Üretim	Değeri
	%	%	%	%	%	%
Toplam	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
Tarla Ürünleri	62.66	45.69	68.21	43.32	97.81	91.06
Sebzeler	22.67	24.44	17.78	20.60	0.65	1.12
Meyveler	14.66	29.86	14.01	36.07	1.54	7.82

¹⁰ Gündoğdu, Cumhuriyetin 70. Yılında Bolu, 35.

¹¹ Gündoğdu, Bolu 1998 Yıllığı, 29.

Bitkisel üretim değeri içinde tarla ürünleri, toplam üretimin, Türkiye’de %62.66’sı Karadeniz bölgesinde %68.21’i, Bolu ilinde %97.81’i kadardır. Pazarlananın değeri içinde ise yine tarla ürünleri, Türkiye’de %45.69, Karadeniz bölgesinde %43.32, Bolu ilinde ise %91.06’lık payı ile ilk sıradadır.¹²

İlin %15.3’ünü oluşturan çayır ve meralarda, hayvancılık yapılarak ülke ve il ekonomisine katkı sağlanmakta ve geçim kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Yetiştirilen hayvanların Türkiye, Karadeniz bölgesi ve Bolu iline göre sayı ve değeri de aşağıdaki gibidir:

	<u>Türkiye</u>		<u>Karadeniz Bölgesi</u>		<u>Bolu</u>	
	Pazarlananın		Pazarlananın		Pazarlananın	
	Sayı	Değeri %	Sayı	Değeri %	Sayı	Değeri %
Toplam	-	100.00	-	100.00	-	100.00
Koyun	24122776	21.36	1931058	11.40	142293	6.94
Kuzu	8949224	6.53	678552	3.49	37077	1.64
Kıl keçisi	8242000	6.39	239140	1.16	15260	0.54
Tiftik keçisi	709000	0.43	93180	0.34	31800	1.01
Sığır	7860501	37.47	2018922	49.97	129112	28.44
Dana	4025499	18.86	933948	22.51	94278	23.06
Manda	235000	0.77	128510	2.59	5500	1.01
Tavuk	152956970	8.16	22914770	8.55	13061600	37.36

Canlı hayvanlar içinde pazarlananın değeri en fazla olan Türkiye’de % 37.47, Karadeniz bölgesinde % 49.97 ile sığır, Bolu ilinde ise % 37.36 ile tavuktur.¹³

¹² Geniş Bilgi İçin bk., Komisyon, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 193-237, 197.

¹³ Komisyon, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 217

Bolu yüzey şekilleri bakımından incelendiğinde, en fazla alanı dağların kapladığı (676260 hektar) görülür. Bu dağlar, Karadeniz kıyı dağları, Bolu Dağları ve Köroğlu Dağlarıdır. Bu dağlar sırasıyla kuzeyden güneye doğru üç sıra halindedir. Karadeniz kıyı dağları Karadeniz kıyısına en yakın dağları oluştururlar. Ortalama 1000 m yükseltideki bu dağlar kuzey doğuya doğru yükselerek devam edip, Orhan ve Kaplandede Dağlarını meydana getirirler. Bu sıra dağların batıya doğru gidildikçe yükseltisi azalır.

Bolu Dağları olarak adlandırılan ikinci sıranın doğrultusu güneybatı-kuzeydoğu istikametinde olup, kıyı dağlarına göre yükseltisi daha fazladır. Bu dağların en yüksek yeri Çele Doruğu olup (1980 m) dir.

Diğer dağların isimleri ise batıdan doğuya doğru Düzce güneyinde Elmacık ve Abant, Bolu güneyinde Sünnice, Gerede kuzeyinde Arkot ve Göl Dağlarıdır. En güneyde üçüncü sırayı oluşturan Köroğlu Dağları, volkanik yapılıdır. En yüksek noktası Köroğlu Tepesi olup, 2499 m dir.

Köroğlu Dağlarının uzantıları ilin güneyindeki Seben Dağları ve Mudurnu'ya doğru Ardıç Dağlarıyla devam edip, batıya doğru gidildikçe alçalır ve bazı kollara ayrılarak son bulur. İl'in Göynük bölümünde, Mudurnu ve Göynük'ü birbirine bağlayan kuzeyde Kocaman, batıda Kapı Ormanı Dağı iyice alçalarak Göynük Suyu Vadisi ve Taraklıya doğru il sınırlarını terk eder.¹⁴

Şemsettin Sami Kâmûsu'l A'lâm adlı eserinde *“sancağın ekseri taraftarı dağlık olup, ancak nehirlerin vadilerinde güzel ovalar ve münbit bayırlar dahi vardır. (Aladağ) ciheti cenubîsinde Ankara Vilayetinin hududunu teşkil ederek, Bolu ovasına kadar eteklerini uzattığı gibi, Abbas Dağı dahi sancağın hududu garibesinden başlayarak, Bolu Çayı'nın vadisi boyunca sahil bahre kadar mümted olur.”*¹⁵ diyerek, o zamanki Bolu sancağı sınırları içerisinde bulunan dağlar hakkında etraflı sayılabilecek bilgiler vermiştir.

Küçük akarsu vadilerinin yarararak parçaladığı yüksek düzlükler ve dağ otlakları olarak yer alan platolar (yaylalar), İlin % 28.8'ini oluşturur. 318240 hektara yayılan

¹⁴ Gündoğdu, Bolu 1998 Yıllığı, 27, 28.

¹⁵ Şemsettin Sami, Kâmûsu'l-A'lâm, C. II, Kaşgar Neşriyat, Ankara, 1996, 1396.

platoları iki grupta incelemek mümkündür. Bunlardan biri Karadeniz kıyı dağları arasında kalan ve ikinci depresyon alanını oluşturan alçak platolar, bir diğeri de dağ sıralarının güneyinde kalan ve üçüncü depresyon alanını çeviren yüksek platolardır.¹⁶

Bolu'da yaylalar ve yaylacılık; yeni bir hayat tarzı ve bir yaşama biçimidir. Hemen hemen her ilçenin ve köyün bir yaylası olup, halkın çoğu yılın yaklaşık 4-8 ayını bu yaylalarda geçirir. Bolu'nun önemli yaylaları; Aladağ, Kızık, At, Gerece, Kıbrıscık, Mengen, Mudurnu, Göynük, Seben ve Düzce yaylalarıdır.¹⁷

Bolu'da ovalar, İlin %9.3'nü teşkil eder. 102765 hektara yayılan ovalar: hemen her yerde aynı şekilde görüldüğü gibi Bolu'da da dağların uzanırlarına göre oluşan elips şeklindeki düzlüklerdir. Ovalar aynı zamanda nüfusun en yoğun olduğu, alüvyonlarla kaplı ve verimli tarım alanlarıdır. Doğu-batı istikametinde uzanan ovaların başlıcaları; Düzce, Bolu ve Gerece ovalarıdır.¹⁸

Düzce Ovası, İlin en batısında yer alan bir havza olup, yükseltisi deniz seviyesinden itibaren 112 m'dir. Ova yüzeyi dördüncü zaman alüvyonları ile kaplı bir göl tabanıdır. Kuzeyden Kaplan Dede ve Orhan, güneyden; Keremali, Elmacık ve Abant dağları ile çevrili olan ovanın doğu-batı uzunluğu 25-30 km kuzey-güney genişliği 15-16 km. olup, Bolu ovasından 500-600 m'lik Bolu dağı eşiği ile ayrılır.

Melen Vadisi üzerinden gelen Karadeniz'in olumlu etkisi ile geniş bir alanda fındıklıklar yayılır. Sulu tarım, bu bölgede nüfusu oldukça artırmıştır. Hendek yakınlarından başlayan Düzce Ovası, Bolu Dağı eteklerinde daralarak ve yükselerek son bulur.¹⁹

Bolu Ovası, Düzce Ovası'nın doğusunda deniz seviyesinden 725m yükseltide olup, kuzeyden Sünnice Dağları, batıdan Bolu dağı ve güneyden Aladağ sırasıyla çevrilidir. Yükselti ve iklimin karasallığının da etkisiyle, Düzce ovasına göre daha az verimli topraklara sahiptir. Doğu-batı uzunluğu 30-35 km 'yi bulan Bolu ovasının kuzey-güney

¹⁶ Gündoğdu, Bolu 1998 Yılı, 31.

¹⁷ Demirel, Büyükkırlı, Karaduman, Bolu İl Turizm Envanteri, 37, 39.

¹⁸ Gündoğdu, Cumhuriyetin 70. Yılında Bolu, 28.

¹⁹ Sibel G. Mansuroğlu, **Düzce Ovasının Optimal Alan Kullanım Planlaması Üzerine Bir Araştırma**, (Basılmamış Doktora Tezi), ÇÜFBE., Adana, 1997, 27-29.

genişliği 15 km kadardır. Ovanın güneyinde doğu istikametinde akan Büyük Su vadisi uzanır.²⁰

Gerede Ovası ilin doğusunda kalmaktadır. Batıdan Bolu ovasından başlayarak Yeniçağa dzliğnden sonra bu ovaya girilir. Kuzeyden Arkot, güneyden de Köroğlu Dağları ile çevrili olan ovanın ortalama yükseltisi 1300 m'dir. Doğu-batı uzunluğu 50 km kuzey-güney genişliği ise 15 km kadar olan Gerede ovası'nın kuzeybatısında Mengen ve Pazarköy çöküntü alanları yer alır. Ova; volkanik bir örtü ile kaplı olması ve karasal iklim şartları nedeniyle daha çk hayvancılığa daha elverişlidir. İl toprakları içinde daha küçük alanlı düzlükler de vardır. Bunlar; Göynük ilçesi güneyinde kuzey-güney uzunluğu yaklaşık 5 km, doğu-batı genişliği yaklaşık 17 km olan Himmetoğlu Ovası ile Abant Dağları kuzey batısında bulunan Mudurnu Ovalarıdır.²¹

Bolu ili sınırları içinde akarsu ağı oldukça sık, fakat hiç biri tek başına bir nehir debisine sahip değildir. Bolu'da bu akarsuların oluşturduğu önemli havzalar vardır. En büyük su örgüsünü Filyos Havzası oluşturur. Diğer bir havza da Efteni Havzası olup, bu havzanın akarsuları il sınırları içinde bulunur. Sakarya Havzasının bir bölümünü ise il sınırları içinden çıkan akarsular meydana getirir.²²

Filyos Havzasını oluşturan en büyük akarsu Büyük Su'dur. Abant glnden doğan Büyük Su, Akçaalan'ı geçtikten sonra soldan Bık Deresi'ni alır. Gavur Pınarı, Elmalık suları, Bakırlı Dere, Köprü Deresi'ni de içine alan bu akarsu, Bolu Ovası'nın 4 km güneyinden geçerek ovayı sular. Bu su üzerinde, Gölköy Barajı kurulmuş olup, çevresindeki tarım alanlarının daha verimli hale gelmesini sağlamıştır.

Bolu'dan sonra önce doğuya daha sonra Kuzey doğuya doğru akan Büyük Suya sırasıyla aydurt, Beylik ve atak Dereleri katılır. Bu akarsu, Mengen yakınlarında Hocabey, daha ileride Kozlu, ay derelerini ve Yedigllerin ayağı olan Karadereyi de içine alarak İl sınırlarını geçip Filyos ayı'na karışır.²³

²⁰ Gündoğdu, Cumhuriyetin 70. Yılında Bolu, 28.

²¹ 1973 Bolu İl Yıllığı, 8.

²² Gündoğdu, Cumhuriyetin 70. Yılında Bolu, 35.

²³ Gündoğdu, Bolu 1998 Yıllığı, 41, 43.

Şemsettin Sami'nin; "*Bolu Çayı, namı diğer Büyük Çay*"²⁴ dediği akarsu bugünkü Büyük Su olmalıdır.

Efteni Havzasını ise, bütünüyle il sınırları içinde bulunan Efteni gölünün kuzeybatısından doğan Büyük Melen, Baba Dağı eteklerinden doğan Küçük Melen, Düzce'nin güneyindeki dağlardan doğan Aksu, Keremali dağlarından çıkan Uğursuyu besler. Bir diğer havza olan Sakarya Havzası'nın bir bölümünü de il sınırları içinden çıkan akarsular oluşturur.²⁵

Bolu, akarsu zenginliği, yağış miktarı, (Yıllık yağış ortalama toplamı 536.4 kg/m²)²⁶ morfolojik yapının karışıklığı, eğimin çokluğu, vb. nedenlerle irili ufaklı doğal göllere ve sonradan yapılmış baraj göllerine sahiptir. Bunlar, Bolu'nun 32 km güneybatısında alanı yaklaşık 125 hektar ve ortalama derinliği 10-15 m olan Abant Gölü, tektonik bir göl olan, kar, yağmur ve dere sularıyla beslenen Çağa Gölü, Göynük İlçesi'nin 11 km kuzeyinde Kayabaşı Tepesinden inen heyelan sonucu oluşan, yaklaşık 15 hektarlık Çubuk Gölü ve aynı ilçenin 27 km doğusunda yine heyelan sonucu oluşan 18 hektarlık Sünnet Gölü, Kıbrıscık-Bey pazarı yolu üzerinde bulunan ve bir hektar alanı olan Kara göl, Mudurnu İlçesinin 30 km kuzey batısında üç tarafı dağlarla çevrili, dipten kaynayan ve dağlardan inen sularla beslenen Karamurat Gölüdür.²⁷

Ayrıca, 550 hektar alanı olan ve milli park ilan edilen Yedi Göller, Çele doruğunun 10 km kadar kuzey doğusunda yer alır. Bu göllerin dördü büyük üçü ise küçüktür. Toprak kayması sonucu vadi tıkanması ile meydana gelen bu göller; Büyük, Serin, Derin, Nazlı, Küçük, İnce ve Sazlı göllerdir. Bolu'nun 42 km kuzeyinde bulunan Yedi göller, 100 m yükseklik farkı bulunan iki plato üzerinde yer alır, eşsiz güzelliklere sahip, etrafi çeşitli ağaç türleriyle kaplı, bir kuru ormanı olan ve çok çeşitli av hayvanlarını

²⁴ Şemsettin Sami, Kamusu'l A'lâm, II., 1396.

²⁵ T.C. Bolu Valiliği, *Bolu 1967 İl Yıllığı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968, 28.

²⁶ <http://www.die.gov.tr/> Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Verileri.

²⁷ Yavuz Acar-Mehmet Kurt-Nevzat Yanık- vd., *Geçmişten Günümüze Mudurnu*, Tayf Basım, İstanbul, 1997, 12.

bünyesinde barındırır.²⁸ Bunlardan başka Sülük Gölü veya Sülüklü Göl Mudurnu ilçesi;²⁹Gerede Gölü, Kuru göl, Keçi gölü Gerede ilçesi; ³⁰ Ağalar Gölü, Dipsiz Göl, Sinan Gölü Yayladağ Gölü Mengen ilçesi; ³¹ sınırları içinde olup çok küçük alanlı gölcüklerdir.

Bolu'da bu doğal göller yanında, sulama, elektrik üretme, yangın söndürme gibi amaçlarla yapılan baraj gölleri de bulunmaktadır. Bolu'daki doğal ve baraj göllerinin en büyüğü olan Hasanlar baraj gölü, Küçük Melen suyu üzerinde Düzce Ovası'nın sulanması amacıyla kurulmuş olup, enerji üretimi de yapılmaktadır. Düzce-Yığılca yolu üzerinde bulunan Hasanlar barajının alanı su seviyesinin yüksek olduğu zamanlarda takriben 42-45 km²'yi bulmaktadır.³²

Bolu'daki bir diğer büyük baraj gölü de Bolu'nun 10 km batısında Gölköy ile Karaköy sınırları içinde yer alan, Mudurnu ve Büyüksu çayları üzerinde kurulmuş olan Gölköy baraj gölüdür. Su toplama hacmi 24 milyon m³ olan baraj gölünün, su seviyesi yüksek iken alanı 43 km² yi bulmaktadır.³³ Bu baraj gölü Bolu ovasının sulanması amacıyla yapılmıştır. Bu barajlardan başka Göynük'te Çayköy göleti, Mengen'de Şirin yazı (Bürnük) Hızar deresi ve Karakaya baraj göletleri, sulama ve yangın söndürme gibi amaçlara yönelik olarak yapılan göletlerdendir.

Bolu yer altı su kaynakları; içmeler, kaplıcalar ve maden suları bakımından da zengin sayılır. Çevrelerinin gelişmişliği, kullanılabilirliği, ulaşılabilirliği gibi faktörlere değinmeden yalnızca isimlerini saymakla yetinecek olursak, bu kaplıcaların belli başlıları; Seben Dağları eteklerinde il merkezine 5 km mesafede Kökez içme suyu ve yanındaki büyük ve küçük kaplıca, Düzce Derdin, Efteni, Bağlum (Pavli), Babas, Sarot ve Çatak kaplıcalarıdır.³⁴

²⁸ Gündoğdu, Bolu 1998 Yıllığı, 48.

²⁹ Acar, vd., Mudurnu, 12.

³⁰ 2000'e Üç Kala Gerede, Gerede Belediye Kültür Yayını, Gerede, Haziran, 1997, 16.

³¹ Ali Yüksel-Leyla Güzelcan-Ender Can-*vd.*, **Aşçılar Diyarı Mengen**, Ankara, 1997, 10.

³² Gündoğdu, Cumhuriyetin.70. Yılında Bolu, 38.

³³ Gündoğdu, Bolu 1998 Yıllığı, 48.

³⁴ Demirel-*vd.*, Bolu İl Turizm Envanteri, 41, 43.

Bolu ve çevresini saran dağlar, ormanlık alan bakımından zengin olduğu için, yağışların kolayca toprağa geçmesi ve yeraltına sızarak yer altı su tabakasının zenginleşmesini sağlamıştır. Bu sulardan bir kısmı diplere kaymadan yüzeye çıkarak çeşitli tatlı su kaynaklarını oluştururken, faylı bölümlerde toplanan sular, magmadan gelen kızgın gazların etkisiyle, bazı mineralleri eriterek bünyelerine alıp yeryüzüne çıkarlar. İşte bu şekilde oluşan maden suları ve içmelere, Bolu ve çevresinde de rastlanır. Bunların bir kısmı ekonomik değeri olduğu için şişelenerek çevre illere dağıtımı yapılır. Ömerler, Akkaya, ve Kınık maden suyu İldeki belli başlı maden sularındandır.³⁵

Bolu ve ilçeleri, Türkiye deprem haritasında bir ve üçüncü dereceler arası deprem kuşağı içindedir. Kuzey Anadolu Fay Hattı, Marmara'nın güneyi ve İzmit Körfezi'nden başlayarak Adapazarı, Düzce, Bolu, Gerede, Kastamonu çevresinden geçip, Kelkit ve Aras vadileri boyunca doğu sınırına kadar uzanır.³⁶

Bolu ve kentsel gelişme gösteren alanlar, tümüyle alüvyonlardan yapılı ve zemini oluşturan malzeme, kuzeye gidildikçe sıkışık, güneye inildikçe gevşek ve zemin, su tabakasına yakın olduğundan, fay hattının da ilin içinden geçmesi sebebiyle, il merkezi ve bağlı ilçelerde, çoğu küçük fakat bazen de büyük can ve mal kaybına neden olan çok sayıda deprem meydana gelmiştir. M.S.I. yüzyılda veya bu yüzyılın sonuna doğru şehrin şiddetli bir zelzele yüzünden tamamen yıkıldığı kaydedilmektedir. Bithynium şehrinin harabeleri üzerine, İmparator Claudius (M.S.41-54) adına yeni bir şehir inşa edilmiştir. Bu deprem Bolu ve çevresinde bilinen ilk deprem olma özelliği bakımından önemlidir. Tarihte bilinen, en fazla can ve mal kaybına veya hasara neden olan depremler, 1668 yılı Temmuz ve Eylül ayları arasında olan depremlerdir. Bu depremlerde yaklaşık 1800 kişi hayatını kaybetmiştir. 1902' deki depremde ise bir çok evde hasar meydana gelmiştir.³⁷

Cumhuriyet tarihinde de bu bölgede çeşitli depremler olmuştur. Bolu ve çevresinde en fazla can ve mal kaybına neden olan deprem, 01.01.1944'de meydana gelmiştir. Bolu merkez ilçe, Düzce ve Gerede de 3959 insanın öldüğü ve 20865 evin yıkıldığı veya hasar gördüğü depremde, fay hattının merkez ilçenin uzağından geçmesi

³⁵ Gündoğdu, Cumhuriyetin 70. Yılında Bolu, 31.

³⁶ Gündoğdu, Cumhuriyetin 70. Yılında Bolu, 30,31.

³⁷ Enver Konukçu, "Bolu Tarihi", **Bolu 1998 Yılı**, 52-105, 60, 84.

ölü sayısı ve hasarı biraz azaltmıştır. Bu depremden kırk gün sonra 10 Şubat 1944'te meydana gelen depremde ise can kaybı olmamış ancak 900 ev hasar görmüştür. 05.04.1944'te merkez üssü Mudurnu olan depremde 30 kişi hayatını kaybetmiş, yaklaşık 900 ev de hasar görmüştür. 26.05.1957' de Abant ve çevresinde meydana gelen deprem sıcak su debilerinde büyük değişikliklere, 52 kişinin ölümünün yanında 5200 evin de yıkılmasına sebep olmuştur. 22.07.1967 de Mudurnu vadisinde meydana gelen depremde Seymen deresi vadisinde heyelan meydana gelmiştir. Bu nedenle bir baraj gölü (Sülük Gölü) oluşmuştur.³⁸

En son, bu çalışmanın yapıldığı sırada maalesef, 17.08.1999 tarihinde Marmara depremi adı verilen 7.4 şiddetinde bir deprem meydana gelmiş, bu depremde başta İzmit ve Sakarya olmak üzere Yalova, Gölcük, Düzce, ve diğer yerleşim birimlerinde bir çok insan hayatını kaybetmiş, çok sayıda bina yıkılmış yada oturulamaz hale gelmiştir. En fazla Düzce ve çevresinde hasara neden olan bu depremde, toplam 17127 kişi ölmüş, 43953 kişi de yaralanmıştır. 12.11.1999 tarihinde 7.2 şiddetindeki Düzce depreminde ise en fazla hasar yine Düzce'de meydana gelmiş, bu depremde 845 kişi hayatını kaybetmiş, 4948 kişi de yaralanmıştır.³⁹

Çalışma konusu ettiğimiz bölgenin eğitim durumu hakkında da bilgi vermek gerekirse; Bolu'da Eğitim-öğretim kurumlarını ve bunların tarihini, "Cumhuriyet öncesi ve cumhuriyet sonrası" eğitim ve kültür durumu olarak incelemek mümkündür. Cumhuriyet öncesi örgün eğitim kurumlarının en yaygın olarak karşımıza çıkan tekke ve zaviyeler aynı zamanda bölgenin dini hayatının şekillenmesine de katkıda bulunmuşlardır. Nitekim 1331 de bölgeden geçen meşhur Arap Seyyah İbni Batuta, Mudurnu, Bolu, Gerede ve civarındaki köylerde çok sayıda zaviye bulunduğunu ve yolculuğu esnasında bu mekanlarda konakladığını bildirmektedir.⁴⁰ Bu tekke ve zaviyeler zamanlarının birer ilim ve kültür merkezi oldukları gibi bu merkezlerde yetişen ve hâlâ türbesi Göynük'te bulunan Akşemseddin, İbrahim Tennuri, Kemal Ümmi ve Hayreddin Tokadi gibi daha

³⁸ Bolu 1998 Yıllığı, Bolu Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü Verileri, 49, 50.

³⁹ www.deprem/ada.net.com.tr.

⁴⁰ İbn Batuta, Seyahatname, C. I, Çev. İsmet Parmaksızoğlu, İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler, 1000 Temel Eser, No:59, Kült. Bak. Yay., İstanbul, 1971, 54.

bir çok şahsiyet ve bıraktıkları eserler sözü geçen eğitim kurumlarının faaliyetleri ve önemleri hakkında bize ciddi ipuçları verirler.⁴¹

Bolu yöresinin Osmanlı idaresine geçmesi ile birlikte tekke ve zaviyeler bizzat devlet tarafından desteklenmiştir. Bu destekle yaygınlaşan tekke ve zaviyelerin isimleri; Ümmi Kemal, Uğurlu Naib, Öksüz, Şeyh Bedrettin, Aslahaddin , Gölyüzü, Aktaş ve Kabadayı tekkeleridir. Gerede de ise Aşağı ve Yukarı Tekke'nin bulunduğu belirtilmektedir.⁴²

Eğitim kurumları arasında önemli bir yeri olan mektepler ilkokul çağına gelmiş çocukların temel eğitimden geçmelerini sağlamak amacıyla açılmış kurumlardır. Bu kurumların yaygın adı sıbyan mektepleridir. Sıbyan mektepleri program, ders, yöntem ve teknik bakımından, sistemli olmaktan uzak bir şekilde Tanzimat'a kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu tarihten sonra İptidaî adıyla yeni okullar açıldıysa da köy ve mahalle mektepleri cumhuriyete kadar eğitim faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.⁴³ Evliya Çelebi, Bolu merkezde yetmiş kadar sıbyan mektebinin olduğunu bildirir.⁴⁴

Bir diğer eğitim kurumu olarak karşımıza çıkan medreseler, eğitim-öğretim müesseselerinin belki de en önemlisi olarak sıbyan mektepleri gibi köylere kadar yaygınlaşmışlardır. Bolu'da açılan ilk medrese, 1382 yılında Yıldırım Beyazıt Medresesi adıyla bilinir. Cami, hamam ve kütüphaneden müteşekkil külliye şeklinde inşa edilen bu medrese ve gelir getiren otuz dükkanın da bulunduğu bu kompleks yapıdan bu gün, medrese ortadan kalkmış, cami ise, tamamen yeniden inşa edilmiştir. Hamam da orijinal şekliyle hâlâ kullanılmaktadır. Yıldırım Beyazıt'ın başka bir camisi de Mudurnu da bulunmaktadır. Bu da cami, medrese ve hamamdan meydana gelmiş küçük bir külliye şeklindedir. Medrese yakın tarihlerde ortadan kaldırılmış, hamam ve özellikle cami, çeşitli tamirlerle günümüze kadar gelebilmiştir.⁴⁵

41 Sedat Turgut-Adnan Acar- Hikmet Çimen-Nida Özdemir- Hamdi Birgören-M. Nevzat Özdemir, "Bolu'da Eğitim", *Bolu 1998 Yılı*, 242-298, 243.

42 1922 Yılı Bolu Vilayeti Salnamesi, Bolu, 1925, 247.

43 Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)*, Kültür Koleji Yay., 4. Baskı, İstanbul, 1993, 72 vd.

44 Evliya Çelebi, *Seyahatname*, C. II, Sad. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1983, 172, 174.

45 Diğer Sanat Tarihi Eserleri İçin bk. Semavi Eyice, "Tarihte Bolu", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, S.326, Mayıs-Haziran 1975, Bibliyografya ve Eklerle Birlikte Ayrı Basım, Yenilik Basımevi,

Bolu salnamelerinde özellikle 1916 yılına ait salnamede, Bolu ve çevresindeki diğer medreselerin isimleri ve buldukları yerler, talebe, hoca sayıları ve diğer bilgiler detaylı olarak verilmiş olduğundan biz burada yalnızca Bolu merkezde 15, Mudurnu'da 7, Düzce'de 6, Gerede'de 9, Mengen'de ise 1 medresenin bulunduğunu belirtmekle yetineceğiz.⁴⁶ Vital Cuinet ise, Bolu ve kazalarındaki medreselerin sayılarını, Bolu'da 15, Düzce'de 8, Gerede'de 6, Göynük'te 2, ve Mudurnu'da 8 olarak göstermektedir.⁴⁷

1869 yılında yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile eğitim-öğretim kurumlarında çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler kısaca şöyledir; Sıbyan mekteplerinin yerini İptidailer almış ve eğitim süresi dört yıl olmuştur. Ders programında değişiklik yapılmış, öğretmenlerin Daru'l Muallimin mezunu olmaları vb. gibi şartlar getirilmiştir.⁴⁸ Bolu ve çevresinde ilk açılan iptidai mektepleri İmaret (Numune) Zükur İptidaisi (Erkek İlkokulu), İnas İptidaisi (Kız İlkokulu), Gölyüzü Erkek (İttihat ve Terakki) İptidaisi, Feyz-i Meşrutiyet Kız İptidaisi ve Ana Mektebidir. Bunlardan başka 1916 Yılı Müstakil Bolu Vilayeti Salnamesine göre Bolu merkeze bağlı toplam 18 köy mektebi bulunmaktadır. Bunların dışında Düzce Kazası'nda 13'ü merkezde, 5'i Akçaşehir'de (Akçakoca), 2'si Yığılca'da olmak üzere toplam 20'i iptidai mektebi ve 2 tane Ermeni, 1 tane de Rum Mektebi bulunmaktaydı. Gerede Kazası'nda 1 erkek, 1 kız ve 30 köy mektebi; Göynük Kazası'nda 1 erkek, 1 kız ve 30 köy mektebi; Mudurnu Kazası'nda 1 erkek, 1 kız iptidai mektebi ile 5 köy mektebi bulunmaktadır.⁴⁹

1922 Bolu salnamesinde de Bolu ve bağlı kazaları olan Düzce, Gerede ve Göynük'teki rüştiyeler hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Buna göre: Bolu merkezinde meşrutiyete kadar 1'i kız diğeri erkek olmak üzere 2, meşrutiyetten sonra da bunlarla birlikte yine aynı şekilde 1'i kız ve 1'i erkek olmak üzere 2 iptidai mektebinin daha açıldığı, bağlı köylerde de 20 köy iptidaisinin bulunduğu bilgisi vardır. Merkeze bağlı Çarşamba (Seben) ve Kıbrısık'ta toplam 9; Düzce kazasına bağlı nahiye ve köylerde toplam 4 kız, 19 erkek iptidaisi, Gerede Kazası ve bağlı köylerinde 2 kız 16 erkek olmak

İstanbul, 1975, 1-20, 12.

⁴⁶ 1332/1916 Yılına Ait Müstakil Bolu Livası Salnamesi, Bolu, 1917, 391.

⁴⁷ Vital Cuinet, *La Turquie D'Asie, C. II*, Paris, 1894, 46.

⁴⁸ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 165 vd.

⁴⁹ 1916 Bolu Salnamesi, 128, 137.

üzere toplam 18, Göynük Kazası'nda ise toplam 7 iptidai mektebinin bulunduğu kaydedilmektedir.⁵⁰

Devlet Salnamesi'nde Bolu merkez, Düzce ve Göynük kazalarında birer Rüştîye mektebinin bulunduğu belirtilir. Yine 1882-1888 yılları arasında Rüştîye mekteplerinin Bolu Merkez, Düzce, Gerede, Göynük ve Mudurnu kazalarında eğitim faaliyetlerini sürdürdükleri kaydedilir, öğrenci ve öğretmen sayıları hakkında da çeşitli bilgiler verilir.⁵¹ Bolu'da, bütün bu okulların dışında; İdadi (Bolu İdadisi), Öğretmen Okulu (Bolu Daru'l Muallimini), Bolu Sanayi Mektebi, 1922-1923 ders yılında açılan Bolu Kız Sanayi Mektebi ve kimsesiz çocukların okutulması amacıyla 1915-1916 öğretim yılında açılan Daru'l Eytam (Yetimler Yurdu), Bolu ve çevresinde Cumhuriyet öncesi faaliyet gösteren eğitim-öğretim kurumları arasında sayılabilir.

Bolu'da Cumhuriyetten sonraki eğitim-öğretim kurumları bunların gelişme çizgileri, öğretmen ve öğrenci durumları hakkındaki bilgileri ve Cumhuriyet sonrası eğitim sisteminde ki gelişmeleri okul öncesi eğitim-öğretim, ilköğretim, lise ve Üniversite eğitimi şeklinde incelemek gerekir. Bunu yaparken de zaman zaman istatistiki bilgiler vererek konunun daha iyi değerlendirilebileceği düşünülmüştür.*

Bolu da ilk Anaokulu 1962 yılında açılmıştır. Bu tarihten sonra okul öncesi eğitimdeki gelişmeler günümüze kadar devam etmiştir.⁵²

Bolu'da cumhuriyet döneminde okullaşma, öğretmen-öğrenci, sayı ve oranında yıllara göre çeşitli değişme ve gelişmeler olmuştur. Bu değişimin belki de en önemli sebebi eğitim sisteminde yapılan sık ve köklü değişikliklerdir. 1997 yılında yapılan sekiz yıllık zorunlu kesintisiz ilköğretim yasası ile öğrenci sayısı yetersiz olan okullar taşınmalı sistemle en yakın merkez ilköğretim okullarına taşınmıştır. Bu yüzden ilköğretimdeki okul sayısında bir azalma görülmüştür. Cumhuriyet tarihinde ilköğretimdeki gelişme aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir:

⁵⁰ 1922 Yılı Bolu Salnamesi, 2.Bölüm, 312 vd.

⁵¹ 1877 Yılı Osmanoğulları Devleti Salname-i Resmisi, 481.

* Cumhuriyet sonrası eğitim ve öğretim ile ilgili veri ve tablolar 1998 Bolu il yıllığından alınmış olup, yalnızca üzerinde daha kolay anlaşılabilir değişiklikler yapılmıştır.

⁵² Sedat Turgut vd, "Eğitim Bölümü", 1998 Yıllığı, 259.

Yıllar	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı		
			Erkek	Kız	Toplam
1923-24	20	42	237	473	710
1933-34	32	66	385	1207	3692
1943-44	158	198	6652	4484	11136
1953-54	359	399	14219	10251	24470
1963-64	587	1070	25962	18488	44450
1973-74	851	2100	30424	26422	56846
1983-84	1015	2586	31854	30732	62586
1993-94	963	3054	27180	26226	53406
1997-98	426	3604	35781	30358	66076

İlköğretim de, 1997-1998 yılı itibarıyla okul türü ve bu okullardaki öğrenci ve öğretmen sayıları da aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Okul Türü	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı		
			Erkek	Kız	Toplam
Birleştirilmiş Sınıflı İlköğretim Okulu	294	550	5159	5180	10339
İlköğretim Okulu	129	2983	29405	4373	53778
Yatılı İlköğretim Okulu	1	21	220	183	403
Pansiyonlu İlköğretim Okulu	2	50	937	622	1559

Her iki tabloda da görüldüğü üzere, okul ve öğretmen sayısında düzenli bir artış göze çarpmakta olup, özellikle kız ve erkek öğrenci sayısındaki oran Bolu da, eğitim-öğretime verilen önemi göstermesi bakımından dikkate değer bulunmaktadır.

Bolu'da orta öğretimin tarihi, idadi ve sultanilerle başlamış, 1953 yılına kadar 1'i merkezde, diğeri Düzce'de olmak üzere bu 2 ortaöğretim kurumu, eğitim-öğretime devam etmiştir. İşte bu yıldan sonra ortaokulların sayısında çok ciddi bir artış göze çarpmaktadır. Aşağıdaki tabloda bunu görmek mümkündür.

Yıllar	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğt.Öğr.Oranı
1923-24	1	10	-	-
1933-34	2	22	274	12.5
1943-44	2	47	1707	36.3
1953-54	6	87	3450	39.7
1963-64	8	174	7601	43.7
1973-72	23	263	8125	30.9
1983-84	37	395	11120	28.2
1993-94	64	524	24142	46.3

Tablodan da anlaşılacağı gibi okul sayısındaki artış 1953'ten sonra başlamış, fakat öğretmen-öğrenci oranı bu tarihten önce başlayarak düzensiz sayılabilecek bir seyir takip ederek bugünlere kadar gelmiştir. Bu oranın en fazla büyüdüğü yıl 1993-94 eğitim öğretim yılıdır. 1997 yılında sekiz yıllık zorunlu ilköğretim uygulamasına geçildiğinden ortaokulların tamamı ilköğretim okullarına dönüştürülmüş bu tarihten sonraki gelişmeler o başlık altında değerlendirilmiştir.

Bolu da lise eğitimi, cumhuriyetten önce Sultani adıyla başlamış, 1925 yılında lise adını almış ve bu güne kadar bu adla eğitim- öğretime devam edilmiştir. İlde ikinci lise 1955 yılında Düzce de açılmış olup, 1970'li yıllara kadar başka bir lise açılmamıştır. Bolu'da açılan liselerde yıllara göre okul öğretmen, ve öğrenci sayısı da aşağıya çıkarılmıştır:

Yıllar	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Öğrenci Oranı
			Erkek	Kız	Toplam	
1963-64	2	28	458	128	586	20,9
1973-74	6	110	1440	612	2052	18,7
1983-84	15	458	1558	1310	2868	6,3
1993-94	23	452	3891	2648	6539	14,5
1997-98	14	378	4354	3673	8027	21,2

Lise eğitiminde asıl önemli gelişme 1980'li yılların başında başlamış, 1997 yılına kadar devam etmiştir. Öğretmen-Öğrenci sayısındaki oranda okullaşma oranıyla orantılı olarak yükselip alçalan bir seyir takip etmiştir. 1997-98 Yılında okul sayısının azalması; ilçelerde bulunan liselerin çok programlı liselere dönüştürülmesi nedeniyledir Bolu'da ilk Meslek Okulu 1938'de açılan Orman Okuludur. 1941'de Bolu Kız Sanat Enstitüsü, 1968'de de Ticaret Lisesi eğitim-öğretim faaliyetine başlamıştır. Bolu ve ilçelerindeki Meslek liselerinin (Anadolu Teknik, Teknik, Endüstri Meslek, Anadolu Kız Meslek, Kız Meslek, Anadolu Ticaret, Ticaret, Anadolu Meslek liseleri); okul, öğretmen ve öğrenci sayıları da aşağıdaki gibidir:

Yıllar	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
1953-54	2	82	1225
1963-64	3	183	3249
1973-74	5	172	3106
1983-84	12	388	3145
1993-94	19	509	6941
1997-98	20	484	9272

Tabloda da görüldüğü gibi 1997-1998 öğretim yılında toplam yirmi meslek lisesinin beşi Endüstri Meslek, üçü Teknik, üçü Anadolu Teknik, beşi Kız Meslek, ikisi Anadolu Kız Meslek, dört'ü Ticaret Meslek, dört'ü de Anadolu Meslek Lisesi olarak öğretim faaliyetlerine devam etmektedirler. Ancak Teknik ve Anadolu Teknik Meslek Liseleri, Endüstri Meslek Liselerinin bünyesinde faaliyet gösterdikleri için sayı bakımından birlikte değerlendirilmişlerdir. 1997-98 Yılı itibariyle ilçelerde bulunan 9 tane çok programlı lisede eğitim-öğretim faaliyetleri sürdürülmektedir.

Diğer bir eğitim-öğretim kurumu olan İmam Hatip Liseleri, çalışmamızın öteki bölümlerine bir basamak olması ve İlin dini hayatına katkılarının daha net görülmesi bakımından diğer Meslek liselerinden ayrı olarak değerlendirilmiştir. İlde ilk İmam-Hatip Okulu 1962 yılında Düzce'de açılmıştır. Bundan sonraki gelişmeler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Yıllar	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Öğrenci Oranı
			Erkek	Kız	Toplam	
1963-64	1	21	-	-	420	20.0
1973-74	2	57	-	-	1954	34.3
1983-84	5	172	948	10	958	5.6
1993-94	5	179	2081	901	2982	16.7
1997-98	6	277	3191	2291	5487	19.8

Sırasıyla 1992 ve 1995 yıllarında Düzce ve Bolu İmam-Hatip Lisesi bünyesinde Anadolu İmam-Hatip Liseleri açılmış ve bu tarihten itibaren de eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. 1973 yılına kadar okul sayısı artmadığı halde öğrenci sayısında yaklaşık beş kat daha fazla artış olan bu okullarda, Yıllar içerisinde Gerede, Göynük, Mengen ve Akçakoca ilçelerinde de birer İmam-Hatip Lisesi açılmıştır. 1983 yılına gelindiğinde okul sayısı arttığı halde öğretmen- öğrenci oranında çok ciddi bir düşüşün olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. O yıldan 1997-98 Eğitim- öğretim yılına kadar bu oran tekrar yükselmiş, günümüze gelindiğinde ise, sekiz yıllık zorunlu eğitim yasasıyla öğrenci sayısında tekrar azalma görülmeye başlamıştır.

Bütün bu okulların yanında özel eğitim hizmeti veren eğitim-öğretim kurumları, (Engelliler okulları, Rehberlik ve Araştırma Merkezi, Halk Eğitim ve Çıraklık Eğitim Merkezleri, Sürücü Kursları, yurt ve pansiyonlar vb.) Bolu eğitim-öğretimine katkı sağlamaya devam etmektedirler. Bolu'da yüksek öğretime başlangıç teşkil eden ilk kurum, 1975-76 öğretim yılında açılan Bolu Eğitim Enstitüsüdür. Bunu Meslek Yüksek Okulu takip etmiş, daha sonra Düzce Meslek Yüksekokulu ve Bolu Sevk ve İdarecilik Yüksek Okulu izlemiştir. Bolu'daki Eğitim kurumlarının her kademesindeki katkısı büyük olan, hayırsever işadamı Merhum İzzet Baysal'ın adını taşıyan Abant İzzet Baysal Üniversitesi (A.İ.B.Ü), 1992 yılında 1 Fakülte ve 3 Yüksek Okul ile kurulmuş olup, bu gün 6 Fakülte (Eğitim, İktisadi ve İdari Bilimler, Düzce Teknik Eğitim, Fen-Edebiyat, Orman ve Düzce Tıp) 11 Yüksek Okul, 2 Enstitü, 3 Uygulama Merkezi ve diğer birimleri ile hızla büyüyen bir Üniversite görüntüsü sergilemektedir.

Bolu isminin menşei hakkındaki görüşler, bazı küçük farklılıklarla birbirine benzemektedir. Anadolu'nun batı bölgesinde Filyos'un ayaklarından Bolu Suyu'nun (Büyük Su) 2 km batısında bulunan Bolu, stratejik önemi sebebi ile eski çağlardan Türk hakimiyetine kadar çeşitli devlet ve toplulukların idaresinde kalmış ve bu topluluklar tarafından şehre çeşitli isimler verilmiştir.⁵³

Taxier, Tarihte Trak boğazı (Bosporus Thrace) denilen İstanbul Boğazının doğusu Anadolu Trakya'sı idi. Bolu da Anadolu Trakya'sında bulunuyordu. Küçük Asya veya Anadolu Trakya'sına ilk yerleşen kabilelere nispetle Bebrisya (Bebrycie) ve Bitinya

⁵³ M.Zekai Konrpa, **Bolu Tarihi**, Bolu Vilayet Matbaası, Bolu, 1960, 25.

(Bithynia) isimleri verildiği için, Bolu'nun eski adı da Bithnium, Bithynia, veya Bithynion idi. Daha sonra Bithynia ismi "Klodyopolis" (Claudiopolis) olmuş, Bolu adı da Claudiopolis kelimesinin son hecesinden yani "polis" hecesinden alınmıştır der.⁵⁴

Besim Darkut, Bolu adı ile Filyos'un eski adları olan; "Billis, Billaios, Billion, Bilem, Byleum" kelimeleri arasında bir yakınlık görmektedir.⁵⁵ Strabon, "Bitinyum'dan bahsederken, yerini Filyos'un ağzındaki "Tium" şehrinin altında göstermekte ve yanında kaplıcaların bulunduğunu yazmaktadır".⁵⁶

Bilge Umar da Bithynia'yı, "Anadolu'nun kuzeybatı yanında, yaklaşık olarak bugünkü Bursa, Bilecik, Bolu, Sakarya, Kocaeli illerini, İstanbul İli'nin Anadolu'daki parçasını, Zonguldak İli'nin batı yarımını kaplayan bölgenin adı şeklinde tanıtmaktadır. Bu bölge, Paphlagonia'dan Billaios (filyos) çayı ile ayrılır sayılmakta ve yöre tarihinin aydınlatılabilmiş döneminde buradaki halkın Bithynler olduğu ve Thrak boyuna mensup oldukları bilinmektedir."⁵⁷ demektedir.

Şemseddin Sami, "*Bolu'nun, "Hadriyanopolis" harabeleri üzerine kurulmuş olduğunu*" yazmış işe de bu doğru değildir.⁵⁸ Zira bu harabeler bugünkü Bolu'nun doğusunda muhtemelen Viranşehir'in kurulduğu yer olmalıdır.⁵⁹

Konrapa, "Bithynium, Roma İmparatorluğu devrinde (Clod şehri manasına) "Claudiopolis" adını almış, daha sonra da Bolu olmuştur. Bithynia bölgesinde çok büyük depremlerin olduğu ve Claudiopolis'in de bu zelzelelerin tesiriyle tamamen yıkılıp, ahalisinin de dağıldığı bilinmektedir. Fakat bu zelzeleden sonra şehrin ne zaman ve kimler tarafından yeniden yapıldığı, halkının nereden geldiği bilinmemektedir. Ancak "Bolu" adının, Müslüman Türkler devrinde Claudiopolis adı yerine kullanılmış olma ihtimali çok daha kuvvetlidir demektedir⁶⁰

⁵⁴ Charles Texier, *Küçük Asya*, C. I, Çev. Ali Suat, 266.

⁵⁵ Besim Darkut "Bolu", *İA*, C. II, MEB Yay., 1964, 707-709, 707.

⁵⁶ Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, Çev: Adnan Pekman, İstanbul 1993, 43

⁵⁷ Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1993, 167.

⁵⁸ Şemseddin Sami, *Kamusu'l A'lam*, C. II, 1359.

⁵⁹ Konrapa, *Bolu Tarihi*, 65.

⁶⁰ Konrapa, *Bolu Tarihi*, 26.

Umar, “*Bithynia adının -ia bölümü, helen dilinin malı olup, “yurdu” anlamına gelmektedir. Bithynia’nın Bi ve -thyn parçalarının içeriğini bilmekle birlikte ne anlama geldiğini anlayamamaktayız.*”. Helenler, halkın adını da Bithynoi (Bithnyas’lar) diye söylemektedirler demektir,⁶¹

İsmi Roma egemenliği çağında Claudiopolis olan Bolu, XI. Yüzyıldan itibaren Anadolu’ya doğudan gelip yerleşen Türklerin egemenliği altına girmeye başlar. Türkler yeni yerleştikleri yerlere yeni adlar verirlerken bir kısmını da eski şekliyle kullanmaya devam etmişler veya dillerine uygun hale getirmişler yani yerleştirmişlerdir. İşte Bolu (Claudiopolis) adı, Rumca Poli (kent) sözcüğünden bozarak “*dile uygun hale getirme*” yaklaşımının tipik bir örneği olarak karşımıza çıkar.⁶²

Bolu isminin menşei üzerindeki mülahazalarla bir anlamda Bolu Tarihine de kısa bir giriş yapılmış olundu. Hemen belirtmeliyiz ki, burada uzun uzun Bolu’nun geçirdiği tarihi olaylardan bahsedilmeyecek ancak, Türklerden önce ve sonra Bolu, şeklinde İl’in idari tarihi hakkında kısa bir değerlendirme yapmakla yetinilecektir. Bolu’nun bir yerleşme yeri olarak tarihi, bilgilerin yetersizliği sebebi ile yeterince açıklığa kavuşturulamamıştır. Tarih öncesi çağlar ve Hititler dönemi de henüz bilinmemektedir. Yazılı belgeler, o devirden kalan arkeolojik malzemeler ve tarih kaynaklarının verdiği bilgiler ile Bolu Tarihi, isminin menşesinde de belirtildiği üzere Bithynialılar ile başlatılmaktadır. Tarihi süreç içerisinde Bolu; Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Göynük, Gerede ve Bolu Beylikleri, Candaroğulları, İsfendiyaroğulları ve Osmanlıların hakimiyeti altında kalmıştır.

Bithynia Krallığı, M.Ö.279-M.Ö.74 Yılları arasında Bolu ve çevresinde hüküm sürmüştür. I. Nikomedes tarafından kurulan krallığın İzmit körfezinin bittiği, denize yakın ve yüksekçe bir noktada, Nikomedia denilen yerde ilk temelleri atılmıştır.⁶³

“*Bithynia Krallığı Anadolu’nun umumi tekamülünden daima uzak kalmış ve Nikomedia, Apameia, ve Prousias adını taşıyan muhtelif şehirleri tesis ederek dahili terakkiyatıyla meşgul olmuştur*” diyen Ramsay, “*Eğer Bithynion; Claudiopolis, Krateia*

⁶¹ Umar, Tarihsel Yer Adları, 170.

⁶² Mecdi Emiroğlu, “Bolu Yöresi Yer Adları”, *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1984, 181-200,182.

⁶³ Geniş Bilgi için bk., Konukçu, “Bolu Tarihi”, *1998 Bolu Yılıhğı*, 52, 59.

Flaviopolis, Pompeiopolis ve belki de Hadrianopolis gibi mühim şehirler olmasa son Bizans devirlerine kadar gözümüzden tamamıyla kaçardı."⁶⁴demektedir.

Eski Bithynion ve Claudiopolis şehirlerinin yeri, bugünkü Bolu'nun dışında kabul edilmektedir. Şehrin yakın çevresinde pek çok ilkçağa ait izlere, mimari kalıntılara rastlanır. Fakat şehrin içinde ve sokak aralarında da ilkçağa ait izler ve mimari kalıntıların bulunması eski Bithynion'un kalıntıları olarak kabul edildiğinden, Bolu ve yakın çevresi arkeolojik açıdan etraflı bir şekilde incelenmeğe muhtaç görünmektedir.⁶⁵

Bithynler'den sonra bölge Romalıların eline geçer. Bu bölge Türklerin eline geçinceye kadar Bithynia olarak adlandırılacak ve şehre Claudiopolis denilecektir. Burada şunu belirtmeliyiz ki Bolu tarihi, bölge tarihinden ve Anadolu'nun geçirdiği tarihi safhalardan ayrı olarak değerlendirilemez. Aynı şekilde bugünkü Bolu'nun il sınırları düşünüldüğünde coğrafi alanda da bölgede hakim olan devletlerin genişleme ve yayılma politikalarına göre az da olsa farklılıklar olabilmektedir.

M.Ö.74 yılında başlayan Roma devri ile birlikte Helenleşme yerini Latinleşmeye bırakmaktadır. Claudiopolis ismi M.S.41-54 yılları arasında Roma İmparatoru Tiberius Claudius adına izafeten kullanılmaya başlanmış olmalıdır. 395 yılında Roma İmparatorluğu ikiye ayrılınca Claudiopolis ve çevresi Doğu Roma'nın payına düşmüş, böylece bölgede yeni bir döneme girilmiştir. Bu dönemde Avrupa'da büyük siyasi ve askeri olaylar olurken Bithynia ve buranın merkezindeki Claudiopolis'de mahalli olaylar dışında önemli bir gelişme göze çarpmaz.⁶⁶ On asırdan fazla bir dönemde Doğu Roma (395-1453) İmparatorluğu bölgenin tek hakimi olmuş ancak yeni sahipleri Türklerle, 1071'de Malazgirt Savaşıyla karşılaşmışlar ve büyük bir hezimete uğramışlardır. İşte bu tarihten sonra hem Anadolu'da hem de bölgede uzun bir süreç, Türk'lerden sonra Anadolu ve Bolu dönemi başlayacaktır.

Bölgede görülen ilk Bizans-Selçuklu çatışması Sultan Kılıç Arslan zamanında Miryakefalon Savaşı ile meydana gelmiş, Bizans İmparatoru Manuel Komnenos mağlup

⁶⁴ William M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çev. Mihri Pektaş, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960, 44, 46.

⁶⁵ Eyice, *Tarihte Bolu*, 3.

⁶⁶ Konukçu, "Bolu Tarihi" *Cumhuriyetin 70.Yılında Bolu*, 7-24,10.

olmuş, zorlukla başkent Konstantinopolis'e sığınmıştır. Claudiopolis'i kuşatan Kılıç Arslan, başkentten gelen destek üzerine geri çekilmiş, 1178'de ki bu başarıyla Bizanslılar bir müddet daha rahat etmişlerdir.

Bolu ve çevresinde Selçukluların hakimiyetini gösteren açık bir delile rastlanmamakla birlikte, XII. yüzyıl sonlarına doğru bu bölgede Bizans hakimiyetinin kalmadığı anlaşılmaktadır. 1323 yılında Türk gazilerinden Konur Alp Bolu ve çevresini Türk ülkesine katmıştır. XV. yüzyıl tarihçilerinden Aşık Paşazade: "*Konur Alp kılıcı Bolu'ya saldı*" demek suretiyle bu fethi dile getirmiştir.⁶⁷ İbn Kemal de, Mudurnu, Bolu ve Gerede'nin Konur Alp tarafından Osmanlı Beyliğine kazandırıldığını yazmaktadır.⁶⁸ XIV. Yüzyılın ilk yarısında, 1333/1334 yılının kış aylarında Arap Seyyah Tancalı İbn Batuta, Orhan Gazi ve Candaroğlu I. Süleyman Paşa zamanında, Göynük, Mudurnu, Bolu ve Gerede'den geçmiş, buralar hakkında önemli bilgiler vermiştir. İbn Batuta, Mudurnuya bir cuma günü gelmiş, oradan Bolu'ya uğramış, Büyük Su'dan geçerek bir kış günü Ahi Tekkeleri'nden birine misafir olmuştur. Ertesi günü Gerede'ye gelen Seyyah, buranın çok soğuk olduğunu⁶⁹ yazar. Buradan da anlıyoruz ki; artık Bolu ve çevresi tamamen Türk hakimiyetine girmiş durumdadır.

XIV yüzyıl ortalarına doğru, Bolu'nun batısı Bizans devletinin en doğu sınırı Nikomedia (İzmit) idi. Buranın idaresi, Döpruca'dan ayrılarak Bizans'a sığınmak zorunda kalan ve daha sonra saraya damat olan, Kuxim Paxis tarafından idare edilmekte olup, Bu şahıs aslen Nogay Türkü' idi. Bölgenin güney ve doğusu da Safranbolu sınır olmak üzere Çobanoğulları-Candaroğulları Beylikleri'nin hakimiyeti altındaydı. Şu halde XIV yüzyılın ortalarında Bolu'nun etrafı Türk Beylikleri'yle çevrilidir. Karadeniz'e ise Cenevizliler hakim durumdadır.⁷⁰

Bolu'nun Tarihi, Beylikler Dönemi bir yana bırakılırsa asıl önemli gelişmeler ve tamamen aydınlığa kavuşmuş safhası Osmanlı İmparatorluğu zamanında ortaya konulabilir. Bolu, Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrinde, Osman Bey zamanında (H.724/

⁶⁷ Aşık Paşazade, *Tevarih-i Al-i Osman*, Nşr. Ali Bey, İstanbul, 1332, 32.

⁶⁸ İbn Kemal, *Tarihi Al-i Osman, I. Defter*, Nşr., Ş. Turan, Ankara, 1970, 18.

⁶⁹ İbn Batuta, *Seyahatname*, I., 54.

⁷⁰ Yaşar Yücel, *Çobanoğulları-Candaroğulları Beylikleri*, Ankara, 1980, 43. Ve bk. Ahmet Gököğlü, *Paplagonia, I., Doğrusöz Matbaası, Kastamonu, 1967, 73.*

M.1324) Osmanlı topraklarına dahil edilmiştir. Bu tarihten başlayarak günümüze kadar, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti dönemi dahil olmak üzere idari teşkilat ve yapı bakımından Bolu'yu altı dönemde incelemek mümkündür.

Sancak Beyliği şeklinde başlayan ilk Mutasarrıflık devri; Bu devre aynı zamanda devletin kuruluş ve gelişme dönemleridir. Bu devirde Bolu'yu, Sancak Beyleri ile Beyler Beyleri idare etmişlerdir. Bu idare şekli, 1324 yılından başlayarak 1692 yılına kadar devam edegelmiştir. Yükselme devrinde Osmanlı İmparatorluğu, merkeze bağlı otuz eyaletten oluşmuş ve Bolu da Anadolu Eyaletine bağlı on üç sancaktan biri olarak sancak beyliği şeklinde idare edilmiştir.⁷¹

Başbakanlık arşiv dairesindeki Mühimme defterlerinden, Bolu Sancağına ait emirlerin, ya Anadolu ve Rumeli beyler Beyine veya doğrudan Sancak beyine Sancak Kadı ve Piyadelerine gönderildiği anlaşılmaktadır.⁷²

Bolu'nun geçirdiği diğer bir devir "Voyvodalık ve Muhassıllık devridir. 1692 de başlayıp 1811 yılına kadar devam eden bu devirde sancak beyliği kaldırılmış yerine Voyvodalık ihdas edilmiştir. 119 yıl süren bu devir, Eyalet Valileri veya Sancak Mutasarrıflarının kendilerine bağlı sancak ve kazalara, ya kendi dairelerinden yada yerli ailelerden halkın arzusuyla Voyvodalar tayin etmek suretiyle icra ettikleri bir idare biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bolu-Viranşehir Sancakları'nın birleştirilmesi suretiyle Bolu; 1811-1864 yılları arası ikinci Mutasarrıflık devrini yaşamaya başlamıştır. İkinci Sultan Mahmut'un ilga ettiği Voyvodalık ile bu üçüncü devir, 1864 vilayet nizamnamesine kadar devam etmiş, yarım asırdan fazla süren bu devrede, Bolu-Viranşehir Sancağı valiler tarafından idare edilmiştir. Bu vakıa, 1857,1859,1860,1863,1864 tarihli Devlet Salnamelerinde Eyalet Merkezi Kastamonu, bağlı sancak merkezleri de Bolu-Viranşehir, Zağferanbolu, Sinop Sancakları olarak gösterilmiştir. Kastamonu ile birlikte, Liva (Vilayet) sayısı dört'e

⁷¹ Orhan Kılıç, XVIII. Yüzyılın İlk yarısında Osmanlı Devletinin İdari Taksimatı Eyalet ve Sancak Tevcihati, Ceren Matbaacılık, Elazığ, 1997, 10,52.

⁷² Konraba, Bolu Tarihi, 123,125 vd., İlgili Mühimme Defter Numaraları Bibliyografya Bölümünde Verilecektir.

çıkarılmış olmaktadır.⁷³ Yine bu devirde (1842) Kocaeli ve Bolu Sancakları Hüdavendigâr Eyaleti'nden alınarak Bolu Eyaleti oluşturulduğu kaynaklarda belirtilmektedir.⁷⁴

1864 vilayet nizamnamesiyle Bolu, üçüncü Mutasarrıflık devrini yaşamaya başlamış, bu dönem ikinci Meşrutiyetin ilanına kadar devam etmiştir. Bu nizamnameyle bu zamana kadar uygulanan mülkî yapıda değişiklik yapılarak, eyalet, sancak ve kaza yerine yenileri, vilayet, mutasarrıflık, kaza ve nahiye idari yapısı uygulanmaya başlamıştır. Ancak; Bu dönemde sancak merkezi olan Bolu, vilayetlerde olduğu gibi mutasarrıf eliyle yönetilmiş ve diğer merkez memurlarının da katkısı sağlanmıştır. İşte bu dönemde Bolu, Kastamonu Vilayetine bağlı Bolu Mutasarrıflığı şeklinde 1908 yılına kadar idare edilmiştir.⁷⁵

1908 den cumhuriyetin ilanına kadar Bolu, dördüncü mutasarrıflık dönemini geçirmiş, ancak bu dönemde Bolu, Kastamonu'dan ayrılarak müstakil mutasarrıflık şeklinde idare edilmiştir.⁷⁶

Bolu'nun idari bakımdan geçirdiği altıncı ve son devir ise Valilik devridir. 1923 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na (Anayasa) göre Bolu, vilayet haline getirilmiş ve valiler tarafından idare edilmiştir. Cumhuriyet dönemi de diyebileceğimiz bu dönemde Bolu il merkezi olmuş; Düzce, Gerede, Göynük ve Mudurnu ilçeleri bu İl'e bağlı ilk kazalar arasına girmişlerdir. 1934 Yılında Akçakoca, 1946'da Seben, 1948'de Mengen, 1954'te Yığılca, 1958'de Kıbrısık, 1987'de Gölyaka, 1990'da Çilimli, Dörtdivan ve Yeniçağa, 1993'te de Cumayeri ve Gümüşova ilçeleri, Bolu'ya bağlı ilçe statüsüne kavuşmuşlardır. Bugün Bolu'nun merkez ilçe ile birlikte 16 ilçesi, 24 beldesi ve 812 köyü bulunmaktadır.⁷⁷

⁷³Konrapa, Bolu Tarihi, 422.

⁷⁴ Geniş Bilgi İçin bk., Musa Çadırcı, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, TTK. Yay., Ankara, 1991,192 vd.

⁷⁵ Cengiz Orhonlu, "Bolu" *İA.VI*, TDV.Yay., İstanbul, 1992, 276-278,278.

⁷⁶ Konrapa, Bolu Tarihi, 125.

⁷⁷ Sadrettin Yedidağ, "Bolunun İdari Yapısı," *Bolu 1998 Yılığ*, 417.

BİRİNCİ BÖLÜM

BOLU İLİNDEKİ MEVCUT HALK İNANÇLARI

A-DOĞUMLA İLGİLİ HALK İNANÇLARI

İnsan hayatının hangi toplum ve toplulukta olursa olsun üç önemli safhası vardır. Bunlar doğum, evlilik ve ölümdür. İşte bir öncekine göre insana yeni statüler kazandıran bu dönemler, bir çok inanç ve pratiklerinde ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Esasen bütün dinler ve hukuk sistemleri, insan hayatının bu safhalarıyla yakından ilgilenmiş ve çeşitli düzenlemeler getirmişlerdir. Bütün bunlara rağmen, halk arasında yaygınlaşan çoğu Eski Türk İnançlarının ya tekrarı, yada islami dönemde yeni bir hüviyete büründürülmüş şekli, bir kısmı da daha sonradan uygulanmaya başlayan bu inanç ve pratikler, Bolu ve çevresinde de yaygın olarak günümüzde dahi uygulanmaya gelmektedir.

Şüphesiz ki, halk inançları konusu, hayatın bütün safhalarını içine almaktadır. Ancak çalışma konumuzun sınırlılıkları içerisinde biz insan hayatının üç önemli safhası olan doğum, evlilik ve ölüm ile ilgili halk inançlarını verip, daha sonra merkez ilçe ve diğer ilçelerde bulunan yatır ve ziyaret yerleri ve bunların hangi amaçla ziyaret edildiklerini belirtip, kısaca diğer halk inançlarını da sıralayacağız.

1-Doğum Öncesi Halk İnançları

Doğum öncesi ile ilgili halk inançları ve buna bağlı olarak gelişen uygulama, tedavi ve pratikleri dört başlık altında değerlendirebiliriz bunlar; Çocukları olmayan kadınlara yapılan tedavi şekilleri, doğacak çocukların kız veya erkek olmasını isteme, ölmeyip yaşamalarını isteme, istenilen bir mesleğe sahip olmalarını isteme⁷⁸ vb. inanç ve uygulamalardır. Ancak hemen belirtmeliyiz ki, doğum öncesinde yapılan uygulama ve inançlar hayatın diğer safhalarında da o safhayla ilgili olarak uygulanmaya gelmektedir. Mesela, çocuğunun olmasını isteyenler türbeye gittikleri gibi, evlenmek isteyenler de aynı şekilde türbeye gider, adak adar, kurban keser ve çaput bağlarlar.

a)Çocukları Olmayan Kadınlara Yapılan Tedavi Şekilleri

Diğer bir çok yörede olduğu gibi, Bolu'da da bugün çocuğu olmayan kadınlar, ata mezarlarını, evliya türbelerini ziyaret edip adak adarlar, dilek dilerler. Eskiden de, kutsal kabul edilen ağaçlara, ata ve kam mezarlarına çaput bağlayarak, saçı ve kurban sunarak

⁷⁸ Yaşar Kalafat, İslamiyet ve Türk Halk İnançları, Kül. Bak. Yay. , Ankara, 1996, 6.

çocuk istemek Türkler arasında yaygın bir inanç olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷⁹ Öyle anlaşılıyor ki, çocuk sahibi olmak arzusuyla kutsal yerlerin, ağaçların ve mezarların ziyaret edilmesi inanç ve âdeti, geleneksel Türk dini dönemine uzanmakta, ve oradan adak ve ziyaret inançları şeklinde Müslümanlaşmak suretiyle İslamî dönemde de varlığını sürdürmüş ve günümüze kadar gelmiş görünmektedir.⁸⁰

Bolu ve çevresinde yaygın olarak gelişen çoğu zaman dini bir hüviyet kazanan inanç, uygulama ve pratikler genelde çocuk sahibi olmanın büyük itibar gördüğü toplumumuzda, özelde de alan çalışması yaptığımız Bolu ve çevresinde çocuğu olmayan ya da kocasına erkek çocuk veremeyen kadınlar, bu problemi gidermenin yollarını aramışlar, bunun neticesi olarak da halk arasında çeşitli tedavi yolları ve halk inançları ortaya çıkmıştır. Buna göre ilin değişik köylerinde, çocuğu olmayan, çocuğu olup da yaşamayan veya erkek çocuk sahibi olmak isteyen kadınlara yönelik tedavi şekillerini ve buna bağlı inanışları şu şekilde sıralayabiliriz:

Yeni Geçit veren Köyünde, çocuğu olmayan kadınlar, köyün yaşlı kadınlarına giderek bellerini sardırırlar. Sırtlarının ve bellerinin sıcak tutulması gerektiğine inanırlar. Paşa Köyde yakı vurulur. Çeşitli otlar kaynatılır, buharına oturtulur. Kasaplar Köyünde şifalı içmeye gidilir. Yenice Felakettin Köyünde kızdırılmış kiremitlerin üzerine oturtulur. Gücükler Köyünde çeşitli yabani bitkilerin kaynatıldığı su içirilir. Taşoluk Köyünde zencefil, karabiber ve üzüm çekirdeği yedirilir, kaynatılmış suyun buharına oturtulur. Küçük Berk Köyünde kadınların belleri sarılır, kırk gün çiğ yumurta ile nişasta içirilir, belleri çekilir. Aktaş Mahallesinde ise pırasa buğusuna oturtulur.

Tavaklar Köyünde buğday ve arpa bir kapta kaynatılır, çocuğu olmayan kadın bu kabın içine oturtulur, üzeri örtülerek bir süre orada durdurulur. Yazıca Köyünde, çocuğu olmayan ya da doğan çocuğu yaşamayan kadın türbeye götürülür. Türbeye genellikle Cuma günü gidilir. Abdestini alıp namazını kılan kadın, dua ettikten sonra türbe üzerinde uyumaya çalışır. Eğer uyuyabilirse orada göreceği rüyaya göre hareket edilir. Adak adanır ve kurban kesilir.

Aşağısoku Mahallesinde kadın, pırasa buğusuna oturtulur, beli çekilip, küp kapanarak yumurtanın akı ilaç yapılarak kadına içirilir. Kasaplar Köyünde, köyün yaşlı kadınları dördü yapraklı dördü de yapraksız sekiz çeşit bitkiden ilaç yaparlar. Bunu içen

⁷⁹ Mehmet Eröz, *Türkiye de Alevilik- Bektaşilik*, İstanbul, 1977, 279,280.

⁸⁰ Ünver Günay- Harun Güngör, *Türk Din Tarihi*, Laçın Yay., Kayseri, 1998, 81,82.

kadın, içi su dolu bir kazana oturtulur, etrafı da yünlerle doldurulur. Böylece kadının vücudunun ısınması sağlanır. Bu tedavi, yedi veya dokuz gün devam eder.

Murat bey Köyünde çocuğu olmayan kadına kurşun dökülür ve diken altından geçirilir.⁸¹ Çocuğu olmayan kadınlar Ilıca Kınık Köyüne götürülerek türbe ziyaret ettirilir, burada adak kurbanı kesilir. Türbedeki dilek ağacına bez bağlanır, bu beze kaç çocuklarının olması isteniyorsa o kadar düğüm atılır.

Tatarlar Mahallesinde, bensiz -üzerinde siyahın dışında başka bir renk olmayan- bir karatavuk kesilir. Temizlenmeden üzerine baharat dökülerek kadının ağrıyan yerine veya beline sarılır, bu sargı bir gün bekletilir. Yazılıtaş Köyünde, çocuğu olmayan kadın ayaklarından yukarıya asılır, bu şekilde çeşitli ilaçlar verilir, beline yumurta ile kara sakız sarılır.⁸²

b)Doğacak Çocukların Kız Veya Erkek Olması

Çocuğun olması önemlidir, ama inanışa göre bundan daha önemlisi, doğacak çocuğun erkek olmasıdır. Yeni gelen gelinin kucığına erkek çocuk verme, gelinin yatağına erkek çocuk yatırılması ile erkek evlat sahibi olma inancı eski Türk inançlarının bir devamı gibidir.⁸³ Bolu ve çevresinde de bu anlamda inanç ve pratikler yapılmakla birlikte yine türbe ziyaretleri yapılır, adaklar adanır ve kurban kesilerek eti fakirlere dağıtır.

c)Ölmeyip Yaşamalarını İsteme

Bolu ve çevresinde, doğacak çocukların yaşamalarını isteme ile ilgili de oldukça zengin ve değişik sayılabilecek inanç ve uygulamalar vardır. Kızık Köyünde, yeni doğacak çocuklar türbelere götürülür ve türbeye satılırlar. Ziyaret edilen türbede: “Bu çocuğu sana veriyoruz, artık bu çocuk bizim değil senin” denilerek çocuğun ismi bilahare, erkekse “Satılmış” kız ise “Satı” konur.⁸⁴ Bu uygulama ve inanış sadece araştırma yaptığımız Bolu sahasında değil hemen bütün Türk dünyasında görülmektedir.⁸⁵ Yeni doğan çocuk türbelere satıldığı gibi bazen Kızık Köyünde de görüldüğü üzere bir ağaca da satılır. Çocuğun satılacağı ağacın büyük ve bol yapraklı olmasına dikkat edilir. Bu ağacın dallarına çeşitli renklerde özellikle de kırmızı çaput

⁸¹ Uygulama için bk. A. Kadir İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, Kült. Bak. Yay. , 1. Baskı, İstanbul, 1976, 163.

⁸² Yaşar Aksan, “Bolu ve Yöresinde Halk İnançları ve Eski Türk İnanışlarının İzleri”, *Bolu Üç Tepe Gazetesi*, S. 23, Bolu, Ekim 1992, 11.

⁸³ A. Yaşar Ocak, *İslam- Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*, Ankara, 1990, 78,79.

⁸⁴ Aksan, “Bolu’da Halk İnançları”, 12.

⁸⁵ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, TKA. Enst., Ankara 1990, 85.

bağlanır, dilek dilenir.⁸⁶ Çocuğun adı değiştirilir; kız ise anasının, oğlan ise babasının adı konur. Rabia da yaşamayan çocuklara konulan isimlerdendir.

Ova düzü Köyünde yaşamayan çocuklar için adak adanır. Türbe ziyareti sırasında kesilen adak kurbanının eti fakirlere dağıtılır. Yuva Köyünde çocuğu durmayan kadın, türbeye götürülür, abdest alır, dua okuyarak türbenin etrafı yedi defa gezdirilir. Orada kurban kesilir ve eti fakirlere dağıtılır ya da o sırada türbede bulunanlara aş dökülür.

Mengen'de Baba Hızır Türbesi'ne götürülen hamile kadına abdest aldırılarak türbede bulunan "Binek Taşı"nın etrafında dua ederek döndürülür.Çocuğu yaşamayan kadınların doğan çocukları ise, annesi tarafından bir mezarlığa götürülür. Anne, çocuğunu mezarlıkta bir mezarın üzerine bırakır. Ardına bakmadan eve gelen annenin çocuğu bir başkası tarafından mezarlıktan alınarak eve getirilir.⁸⁷

Büyük Berk Köyünde çok çocuklu bir kadın, çocuğu yaşamayan bir kadının çocuğunu bir kaç kez boynuna koyup bırakır. Bir kaç gün sonra caminin önündeki dibek taşının yanına gidilir. Burada çocuğu yaşamayan kadının boynuna bir yular bağlanır, çocuğu kucağına verilir. Yular çok çocuklu bir kadın tarafından çekilerek çocuğu yaşamayan kadın yedi⁸⁸ kez bu dibegin etrafında gezdirilir. Bu sırada etrafa "saçı"⁸⁹ saçılır, sonunda kadın aynı şekilde yulardan çekilerek evine götürülür.

Maden Paşa Köyünde, çocuğu yaşamayan kadın, yatır ziyaretine götürülür ve orada yatırılır. Uyurken gördüğü hayvan, kurban olarak kesilir. Kadın eve dönünce de ebegümece otunun kaynatıldığı suyla yıkanır. Rüzgarlar Köyü ve Sağlık Mahallesi'nde de Mehmet adı bulunan kırk evden kumaş parçaları alınır, onlardan bir göynek-elbise-dikilerek çocuğa giydirilir.

Yozgat Köyünde türbeye ziyarete gidilir, burada çocuğu yaşamayan kadının çocuğunun başına bir ip geçirilir. Yaşlı bir kadın çocuğu bu şekilde türbenin etrafında dolaştırır. Bunu yaparken aynı zamanda çocuğa ömür ister ve çocuğu yatıra satar. Bunu yapanların içinde herhangi bir kötülüğün olmaması gerekir. Aksi halde dileklerin yerine gelmeyeceğine inanılır.

⁸⁶ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, C.I, MEB. Yay. , İstanbul, 1997,74.

⁸⁷ Melek Özmen, 1980 *Mengen doğumlu, Lise Mezunlu*.

⁸⁸ Kalafat,"Türk Halk İnançları İtibariyle Doğu Anadolu ve Orta Toroslarda Kırk Motifi," *Milli Folklor Dergisi*, S. 22, Ankara, 1994, 15-21, 17.

⁸⁹ "Saçı" İle İlgili Geniş Bilgi İçin bk. İnan, *Eski Türk Dini*, 46,54.

Gölyüzü Mahallesi'nde türbe ziyaret edilir, türbenin başına veya oradaki dilek ağacına dilek dilenip bez bağlanır.⁹⁰ Bel karaağaç Köyünde türbeye götürülen kadın bir gece orada yatırılır. Çocuğu olmayan kadına gök (mavi) renkli göynek giydirilir. Kadın bu göyneği dokuz ay giyerek çocuğunun ölmeyeceğine inanır. Bolu ve çevresinde de aynı şekilde hamile kadınlar gök renkli göynek giyerek karnındaki çocuğun ölmeyeceğine inanmaktadırlar.

Gücükler ve Sahnalar köylerinde çocuğu yaşamayan kadın doğurduğunda çocuğun doğduğu yerde siyah bir tavuk kesilir. Yere burgu ile delinmiş olan bir deliğin içine kesilen tavuğun kanı akıtılır, sonra bu delik çakılarak kapatılır. Süt ile keten tohumu kaynatılır çocuğa içirilir. Çocuğun ellerine ve ayaklarının altına kına vurulur. kırk evden kırk parça kumaş alınarak çocuğa bir elbise dikilip giydirilir. Afşar Köyünde çocuk doğunca bir kurban kesilip yedi sene bir türbeye satılır.

Hıdırlar Köyünde çocuğu doğup ta yaşamayan kadın, yatırın yanında bulunan bir ağaca bağlanır, bu ağacın dibinden toprak alınır, böylece çocuğu durmayan kadın o türbeye ya da yatıra satılmış olur. doğduktan sonra da çocuğa Satı veya Satılmış adları verilir. Pir Ahmetler ve Okçular köylerinde meşe ağacından alınan palamutlar, okunduktan sonra çocuk tarafından toprağa gömülür ya da okunmuş üç palamut çocuğun yastığının içine konur. Bu palamutlar kurşun dökülerek okunur.⁹¹

Tavak Köyünde muska yaptırılır, bir ipin üzerine okunarak düğüm atılır ve bu ip kadının beline bağlanır. Kasaplar Köyünde hamile kadın bir ermişe yedi gün süreyle okutulur, doğacak çocuğa muska yazdırılır. Daha sonra okunan bir bez kadının beline bağlanır. Bu bez, kadın doğuruncaya kadar belinde bağlı kalır.

Murat bey Köyünde çocuğu olmayan veya doğup yaşamayan aile, çok çocuklu bir aileden geçici olarak bir çocuk alır ve karşılığında bir şey vermez. Bir süre sonra çocuk ailesine tekrar verilir. Böylece kendilerinin de çocuğa bakabileceklerini, onu koruyup büyütebileceklerini göstermiş olurlar. Kuzgölcük Köyünde çocuk türbeye satılır. Kız ise Durdu, oğlan ise Dursun adı verilir.

Sağlık Mahallesi'nde çocuğu yaşamayan kadınların doğan çocukları bir türbeye götürülür, orada türbe bekçisine: "Artık bu çocuk benim değil sizin" denilerek satılır. Bir müddet sonra belli bir miktar karşılığı çocuk geri alınır. Böylece çocuk satılmış ve geri alınmış olur. Bu suretle de çocuğun yaşayacağına inanılır.

⁹⁰ Ağaçlara bez bağlama ile ilgili olarak bk. Ögel, *Türk Mitolojisi*, C. II, MEB. Yay., İstanbul, 1997, 44,45.

⁹¹ Kurşun dökme ile ilgili geniş bilgi için bkz. İnan, *Eski Türk Dini*, 163.

Yazılıtaş Köyünde, çocuğu yaşamayan kadının yeni doğan çocuğunun ayağı kızdırılmış demire bastırılır, kafası jiletle kesilir. Bu kesik üzerine rendelenmiş sabun konularak tedavi edilir.

d)İstenilen Bir Mesleğe Sahip Olmaları

Bütün bunlardan başka doğacak çocuğun iyi bir meslek sahibi olması için de yukarıda belirttiğimiz hemen bütün pratik, uygulama ve inanışlar yapılmakta, ama bunu isteme diğer isteklerden daha az olmaktadır.

Yukarıda sıralanan halk inanışlarının dışında, günlük hayatın akışı içerisinde doğum öncesi ile ilgili birtakım inanış ve pratikler gelişmiştir. Bu cümleden olarak; gebe kadın, sahibinin haberi olmadan başkasının malına el sürmez, sürerse doğacak çocuğun hırsız olacağına inanılır. Hamile kadın deveye bakmaz, bakarsa çocuğu uzun boylu olur. Ela gözlü evlat isteyen kadın aya bakar. Gebe kadın manda kaymağı yemez, yerse çocuğunun vakitsiz doğacağına inanılır. Yine gebe kadın balık yerse çocuğun kemiksiz, ayva yerse gamzeli olacağına inanılır. Çocuk elleri açık doğarsa cömert, kapalı doğarsa cimri, başı büyük doğarsa büyük adam, kulağı büyük olursa zengin olacağına, ayakları büyük olursa daima yoksulluk ve sıkıntı içinde yaşayacağına inanılır.⁹²

2- Doğum Sonrası Halk İnançları

Doğum sonrası ile ilgili halk inanışlar, genellikle bebek ve annenin sağlığını korumaya yönelik uygulama ve pratikler olup; hayatın bu safhasında, bebek ve anne ile ilgili, albasması, kırk basması, kara iyeler ve sayılarla ilgili inanışlarda yoğunlaşmaktadır.

a)Bebekle İlgili İnanışlar

Doğum sonrası, çocuklar için bebeklikle başlar, gençlik dönemine doğru uzanan bir süreçle devam eder.⁹³ İşte bu süreçte de çeşitli halk inançları ve bu inançlara bağlı olarak gelişen uygulama ve pratikler insan hayatının diğer safhalarında olduğu gibi uygulanmaya devam eder. Doğum sonrası uygulamaları, Al karısı ve al basmasından korunma, kırk basması, ad koyma, yeni doğan çocukların saçlarının ve tırnaklarının kesilmesi, ilk diş çıkarma ve ilk yürüme vb. ile ilgili inanışlar şeklinde sıralamak mümkündür. Bu sıralama ve tasnif daha başka şekillerde de yapılabilir. Örneğin Anne ile ilgili, bebek ile ilgili, hem anne hem de bebek ile ilgili inanışlar gibi. Bu tasnifin dışındaki halk inanışları da yeri geldikçe zikredilecektir.

⁹² Y. Kemal Bodur, **Bolu ve çevresinde yaygın Halk İnançları**, (Yayınlanmamış Lisans Tezi AÜİF), Ankara, 1982, 27.

⁹³ Kalafat, İslamiyet ve Türk Halk İnançları, 9

Gerede’de doğumun yedinci günü çocuğu “beşiğe yatırma” merasimi vardır. Ebe ve yakın akrabalar sabahtan davet edilirler, beraber yemek yerler, öğleden sonra bütün komşuların huzurunda mevlit okunmadan önce ebe çocuğu yıkar, kundağa sarar ve iki tarafında iki okuyucu kadın bulunduğu halde hazır bulunan misafirlerin yanına çocuk getirilir. Bu arada ortada olan beşiğin etrafında üç defa dönülür ve dualarla çocuk beşiğine yatırılır.⁹⁴ Çocuğu nazardan korumak için, bebek görmeye gelenlerin üzerinden bir ip koparılarak bebeğin kundağına bağlanması inancı da hemen bütün Bolu yöresinde yaygın olarak uygulanmaktadır.⁹⁵

b)Ad Koyma

Dilimizde “ad verme, ad koyma, ad takma” şeklinde adlandırılan bu yarı dini yarı folklorik olay aslında tüm insanlığın ortak malıdır. Ad koyma; üç aşamada, ya doğumdan önce veya doğum sırasında yada doğumdan sonra konulur.⁹⁶ Çalışma alanımızda ad koyma işinin doğumdan hemen sonraki gün yapıldığını tespit ettik. Ad koymada bir diğer hususta çocuğa hangi ismin verileceğidir. Bunun içinde Bolu’da ya aile büyüklerinden birinin yada anne-babadan birinin veya üzerinde anlaşılan bir isim verilir. Anlaşmazlık olduğu takdirde bu isimler küçük kağıtlara yazılarak bir torbaya konulur. Torbadan ilk çekilen kağıtta yazılı ad bebeğin adı olur. Belirlenen bu adı çocuğa aile büyüklerinden birinin verdiği gibi Cami hocası, hafız veya ermiş olduğuna inanılan kimselerin, çocuğun kulağına ezan okumak suretiyle bu olayı gerçekleştirdiği de görülür.

Çocukları yaşamayıp ölen aileler, en son doğan çocuklarının yaşaması için Durmuş, Dursun, Durdu, Yaşar, Bakî, Yeter, Durali gibi adlar koyarlar. Türbelere ve yatırlara satılan çocuklara ad olarak Satılmış, Satı, Ökkeş veya satılan yatırın ismi konmak suretiyle çocuklarının ölmeyeceği inancı, hemen bütün Türk Dünyasında görüldüğü gibi, bu inançlar bütünü Bolu ve çevresinde de yaygındır.

Bebeğe konulması istenen isimlerin her biri için uygun yere bir bardak su dökülür. Hangi isim için dökülen su daha çok akıp giderse bebeğe o isim verilir. Suyun akıp gitmesi uzun ömrün işaretidir.⁹⁷

⁹⁴ Ferhat Kut, “Gerede Folkloru”, *Gerkav Bülteni*, S. 3, Ankara, Nisan 1998, 14.

⁹⁵ Zekiye Tütüncü, “Bolu folkloru” *Bolu 1998 Yılığ*, 153

⁹⁶ Orhan Acıpayamlı, “Türk Kültüründe Ad Koyma Kültürünün Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi” *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, C. IV, Kült. Bak. Yay., 1-14, 1,3.

⁹⁷ Kamuran Esen, “Mudurnu’da Yaygın Halk İnançları”, *Geçmişten Günümüze Mudurnu*, 94.

c) Diş Çıkarma ve Köstek Kesme

Çocuk diş çıkarmaya başlayınca çocuğun dişleri iğne gibi çabuk delip çıksın diye komşulara dikiş iğnesi dağıtılır. Çocuğun çabuk ve iyi yürümesi için bir Cuma günü iki ayağı ipe bağlanır ve mahalle mescidine götürülür. Namazdan sonra mescitten ilk çıkan erkek bu ipi keser. Böylece çocuğun yürüyeceğine inanılır. Buna yörede “köstek kesme” adı verilir.⁹⁸ Geç yürüyen veya çok düşen çocukların kösteği kesilir. Köstek kesme işi şu şekilde yapılır: Cuma namazından çıkan biri bacağı ipe bağlanan çocuğun ipini okuyup üfleyerek keser. Bunların dışında doğum sonrası anne ve bebekle ilgili inanışları ise şöyle sıralayabiliriz:

Çocuğa ilk suyu iştahlı biri verirse bebek iştahlı olur. Bebeğin kesilen ilk tırnakları, bereket getirsin diye babasının cebine konur. Bebeğin avucunda toplanan pudra artıkları vs. temizlenmez, zira bunlar berekettir. Kız çocukları cumartesi günü (Mudurnu pazarının olduğu gün) yıkanır, giydiği giysiler çok yakışır.⁹⁹

Bebeğin yıkanan bezleri, giysileri gece balkonda ve bahçede bırakılmaz, yıldız görmemesi gerekir. Bebeğin ilk kirlettiği bez kapının hemen girişindeki paspas veya halının altına konur. Bu beze basıp geçenlerin çocuğa nazarının değmeyeceğine inanılır.

Uyumak üzere olan bebeğin yanında bulunanlardan hiç biri bebek uyumadan odayı terk etmez, bebeğin uykusunun da gideceğine inanılır. Bebeğin salınacağı boşken sallanmaz, yoksa bebeğin karnı ağrır.

Yeni doğan bebek bacak bacak üstüne atarsa yakında kendisine bir kardeş geleceğine inanılır. Kız çocuğunun iki kaşı arasında mor bir leke olursa annenin bundan sonraki bebeğinin erkek olacağına, bebeğe yeni olmayan giysi giydirilirse her giydiğini çabuk eskiteceğine inanılır.

Kız çocuğunun kesilen göbeği büyüyünce temiz ve titiz olsun diye süpürgenin arasına sıkıştırılır. Çocuk çok ağlarsa karagözlü olur. Çocuk çok ağlıyorsa anne babasının suçlarını affettirmek için ağladığına inanılır.

Hasta olan, çok ağlayan çocuklar “Çocuk Kayasına”¹⁰⁰ götürülür. Ortası delik kayadan üç kez dua okunarak geçirilir. Çocuğa nazar değmesin diye kulağının arkasına kömür veya tava karası sürülür.

⁹⁸ Bodur “ Halk İnançları”,29.

⁹⁹ Esen,”Yaygın Halk İnançları”, 95.

¹⁰⁰ Krş. Hikmet Tanyu, **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**, Kült.Bak. Yay., Ankara, 1987, 126.

Kız çocukları düdük çalarsa, kayınvalidesinin çenesi düşük olur. Ramazan ayında doğanların sabırlı olacağına inanılır. Tohum ekme işi çocuklara da yaptırılırsa ürün bol olur denir. Ekmek mayasından simit yapıp erkek çocuklarına yedirilir. Eve mayalansın, evden ayrılmasın diye kızlar yerse evde kalırlar, bundan dolayı kızların yememesine özellikle özen gösterilir.

Uzun ömürlü olsunlar diye eve misafir gelen bebekle annesinin başına un serpilir. Dolu yağarken ailenin en büyük çocuğu bir dolu tanesi yerse, yağın dolunun kesileceğine inanılır. Kulağı ağrıyan çocuğun kulağına tavşan yağı yahut anne sütü konur.

Boyu çok fazla uzayan, artık daha fazla büyümesi istenmeyen çocuğa; bayram ekmeği yapımında kullanılan fırın küreği ile hafifçe (kafasına) vurulur. Burnu kanayan çocuğa kanamayı durdurmak için serçe parmağı ısırılır.¹⁰¹ *

3-Al Karısı ve Albasması

Türklerde doğum öncesi ve doğum anında, annenin ve çocuğun korunması ile ilgili bazı adet ve inanışlar var olduğu gibi, doğumdan sonra da anne ve çocuğun belli bir süre korunması gerektiğine inanılır. Çünkü annenin ve çocuğun sağlığı, çocuğun gelişimi, hatta annenin ve çocuğunun hayatı söz konusudur. Halktaki inanışa göre, bazı yaratıklar ve kötü ruhlar anneyi ve çocuğu rahatsız edip onlara zarar verebilirler. Hatta bazı durumlarda bu kötü yaratıklar annenin ve çocuğun ölümüne bile yol açabilirler.

Bu kötü ve zararlı yaratıklardan birisi de Al karısıdır. Al karısı, özellikle doğumun, üremenin ve çoğalmanın düşmanı olduğuna inanılan kötü bir yaratıktır. Bundan dolayı doğumun ilk günlerinden belli bir süre sonraya kadar, annenin ve çocuğun bu iyeden korunması gerekir. Uzun boylu dev yapılı korkunç bir kadın olarak tarif edilen Al karısından korunmak için çeşitli inanış, adet ve uygulamalar ortaya çıkmıştır. Bolu ve yöresinde olduğu gibi, Türk Dünyasının hemen her yerinde görülen ve günümüzde de tüm etkinliğini sürdüren bu iye, adeta Umay (Çocukların koruyucusu) iyesinin zıddıdır.¹⁰² Üremenin ve çoğalmanın düşmanı gibidir. Daha çok yeni doğum yapan loğusa kadınlara ve yeni doğan çocuklara musallat olduğuna inanılır.

¹⁰¹ Esen, "Yaygın Halk İnançları", 96,98.

* Bu inanışlar sadece Mudurnu ve çevresinde değil hemen hemen Bolu'nun bir çok ilçesinde uygulanan pratiklerdir. Ancak bölgeyi iyi tanıyan ve bu konularda araştırma ve inceleme yapanların ortak kanaati olarak diyebiliriz ki ; Bolu, halk inançları bakımından en az iki bölgeye ayrılmalıdır. Ancak o zaman birbirine benzer inançları daha kolay bir şekilde tasnif etme imkanına sahip oluruz. Zira bu bölgelerde yaşayan insanların geldikleri bölgeler birbirinden farklılıklar göstermekte, dolayısıyla halk inançları da değişiklik arz etmektedir. Bu bölgeler, bu gün tam anlamıyla idari açıdan da ayrılan Bolu ve yakın ilçeleri, Düzce ve yakın ilçeleridir.

¹⁰² Abdulkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler, I, Ankara, 1968, 259,

Türk Dünyasında Albastı, Al karısı, Al, Almış ve Albış¹⁰³ gibi isimlerle anılan bu iye kimi Türk boylarında da Kara Albastı ve Sarı Albastı şeklinde farklı iki iye olarak tasavvur edilir.¹⁰⁴ Türkiye’de ve Orta Asya’da hâlâ canlı halde yaşayan ve menşei Şamanizm’e dayanan “Kırk çıkması” ve “Al basması” inancı, Kıbrıslı Türkler arasında da mevcuttur.¹⁰⁵

Böylesine korkunç ve zararlı bir yaratık olarak düşünülen ve inanılan Al karısının zararlarından korunmak için değişik inanışlar ve uygulamalar ortaya çıkmıştır. Bu zararlı ve kötü yaratıklar yeni doğan çocukların ciğerlerini söküp götürürler yada bir kenara atarlar, böylece de anne ve çocuğun kesinlikle ölümüne yol açarlar. Al karısının saldırısından, zararlarından ölmeden kurtulan anne ve çocuklarda yaşadıkları sürece bunun zararlarını görürler şeklindeki bir inanış etkinliğini sürdürmektedir. Eski Türk inanışlarına göre; “Doğum yapan kadınların ve yeni doğan çocukların ciğerlerinin sökülüp atılmasını önlemeyi ve geri yerine takılmasını, sadece Kamlar (Eski Türk din adamları) ve ocaklılar başarabilirlerdi. Kamlar ve Ocaklılar, bunu, Sarı Albastıyı korkutarak ve kandırarak gerçekleştirirlerdi. Bunlar tüfek sesinden, demircilerden, kamlardan ve ocaklılardan başka kimselerden korkmazlar, kamlar onları efsun okuyup koyun ciğeri ile aldatırlar ve ellerinden loğusanın veya yeni doğan çocuğun ciğerlerini alıp dönerlerdi.”¹⁰⁶

Bolu ve yöresinde de Al karısı ve Al basmasından korunmak için çeşitli adet ve inanışlar bütün etkinliğiyle yaşamaya devam etmektedir. Eski Türk inanışlarında demircilerden korktuğuna inanılan Al karısından korunmak için, Bolu ve yöresinde demirci yerini, demir ve demirden yapılmış eşyalar almıştır. Al karısının zararlarından korunmak için; Alanbal ve Tavaklar Köylerinde çocuğun yastığının altına bir bıçak yada makas konulur. Mengen de Annenin beline, İhsaniye Mahallesinde çocuğun başına anahtar bağlanır veya asılır. Kasaplar Köyünde Çocuğun yastığına ve yorganına iğne saplanır. Yazılı taş Köyünde ise yatağının altına iğne saplanır veya demir konur.¹⁰⁷

Çocuğu ve anneyi Kara ya da Sarı Albastıdan korumak için çocuğun üzerine örtülen örtülerin renkleri, ya da annenin giysisinin rengi de değişmektedir. Güçük,

¹⁰³ İnan, Makaleler, 259, 267.

¹⁰⁴ Kalafat, Doğu Anadolu da Eski Türk İnançları, 25.

¹⁰⁵ Eröz, *Türk Kültürü Üzerine Araştırmalar*, Kutluğ Yay., İstanbul, 1977, 209.

¹⁰⁶ A. İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara 1972, 171.

¹⁰⁷ Aksan, “Al karısı ve Al basmasından Korunma ile ilgili Halk Adet ve İnanışlar”, *Üç Tepe Gazetesi*, S. 26, 5. Bölüm, Bolu, Ocak 1993,13.

Okçular, Rüzgarlar Köyleri ve Akpınar Mahallesinde olduğu gibi; bazen çocuğun üzerine sarı bir yazma, bir peştamal, bir örtü örtülürken, annenin de al (kırmızı) görmemesi sağlar. Hıdırlar Köyünde kadına al giydirilmez. Hatta Çanakçılar Köyünde yeni doğum yapan kadına üzerinde al desen ya da güller bulunan elbiseler bile giydirilmesi doğru değildir. Pir Ahmetler Köyünde kadının beline yeşil bir kumaş parçası bağlanır. Bazı köylerde de bunun tam tersi bir uygulamaya, bir inanışa rastlanır. Kasaplar Köyünde yeni doğum yapan annenin ve çocuğunun üstüne al peştamal, Baltalı Köyünde al bir örtü örtülür. Sağlık Mahallesinde doğum yapan annenin üzerine al (örtü) atılır, beşiğe al bağlanır. Tatarlar Mahallesinde çocuk ve annesine kırmızı krep ya da kurdele bağlanması gibi inanç ve uygulamalar, buna örnek olarak gösterilebilir.¹⁰⁸

Orta Asya Eski Türk inanışındaki “Ocak” “Ocaklı” motifinin de Al karısından korunmada etkili bir inanç olarak Bolu’nun bazı köylerinde yaşadığını görüyoruz. Kayabağlar Köyünde; “Al Ocağı”ndan getirilen kül ve al basma (kumaş), doğum yapan kadının beline, çocuğun göbeğine sarılır. Al ocağından getirilen al basmada çocuğun beşiğine bağlanır. Al Ocağı, daha önce Al atlatan ya da aldan kurtulan kadının evine denir. “Ocak” dan kül ya da al basma getirildiği gibi Hıdırlar Köyünde Al atlatan kadının saçından da bir parça getirilerek Al karısının zararından ve Al basmasından korunulur. Mengen de görüldüğü gibi aldan kurtulmak için bir başka yol da “Ferace” denilen elbisenin loğusa kadına giydirilmesidir.¹⁰⁹

Al karısı yeni doğum yapan kadına ve çocuğa özellikle geceleri geldiğine inanıldığından Hıdırlar ve Pir Ahmetler Köylerinde olduğu gibi kadının ve çocuğun yattığı odanın ışıkları sabaha kadar söndürülmez. Anne ve çocuk yalnız bırakılmaz, yanlarında daima birisi bekletilir. Hıdırlar Köyü ve İhsaniye Mahallesinde, Anne dışarı çıkarılmaz, abdestsiz yere bastırılmaz., Ovadüzü Köyünde Çocuğun bezleri gece yıkanmaz. Gündüz yıkanan bezler gece dışarıda bırakılmaz. Çocuğun bezlerinin gece yıldız görmemesi gerekir.

Diğer taraftan Büyükberk Köyünde anne ve çocuğunun yastığının ya da yatağının altına kız ise kalbur eskisi, erkek ise dayısının ya da amcasının yaptığı saban veya sapan; Kasaplar Köyünde de süpürge konur. Annenin bazı şeyleri yemesi ya da yememesi de Al karısından korunmasını sağlar. Bunun için Yuva Köyünde, yeni doğum yapan anneye kızılık şerbeti içirilir. Yazıca Köyünde de doğumu yaklaşan kadına karaciğer, ebeğümeci

¹⁰⁸ Aksan, “Alkarısı”, 13.

¹⁰⁹ Ayşe Özmen, 1960 Mengen Doğumlu, Okur-Yazar, işçi.

ve kuşburnu yedirilmez. Kasaplar Köyünde yeni doğum yapan kadının ve çocuğunun üzerine babasının gömleği ya da çorabı ya da Yazılıtır Köyünde olduğu gibi babasının giysilerinden birisi konularak Al karısından korunulacağına inanılır.¹¹⁰

4-Kırk Basması İle İlgili Adet Ve İnanışlar

Al karısı ve Al basması gibi küçük çocukların rahatsızlanmasına, hasta olmasına etki eden bir başka iye de Kırk basmasıdır. Al karısı ve Al basması gibi bu da yeni doğan çocuklara ilk bir ay ya da kırk gün içerisinde musallat olur. Ancak; Kırk basması, Al karısı gibi başka bir yaratığın etkinliği sonucu oluşmaz. Bu, özellikle aynı gün ya da birbirlerine yakın zamanlarda doğum yapan annelerin birbirleriyle olan ilişkilerinden oluşur. Yeni doğum yapan annelerin birbirlerini görmeleri, çocuklarının kıyafet ve bezlerini değiştirip kullanmaları kırk basmasının en önemli sebepleri olduğu inancı yaygındır. Kırk basmasının genelde erkek çocuklara olacağına inanılır. Kırk basan çocuk sık sık hasta olur, geceleri uyumaz. Büyüyünce de zayıf ve çelimsiz gelişmeyen bir yapıya sahip olur.

Al karısı ve al basmasından korunmada olduğu gibi, kırk basmasından da korunma ile ilgili çeşitli inanışlar ve uygulamalar ortaya çıkmıştır. Diğer Türk topluluklarında olduğu gibi, Bolu ve çevresinde de kırk basması ile ilgili adet ve inanışlar köyden köye küçük farklılıklar gösterse de temelde çok büyük bir farklılık görülmez.

Kırk basmasından korunmak için yeni doğum yapan iki kadın yan yana getirilmez, birbirlerini görmezler. Aksi halde her ikisinin çocuğunu da kırk basar buna, O bölgede “yaşıt olmak” da denir. Kırklı bebeğin annesi kırk gün dışarı çıkarılmaz. Bebek kırk günlük oluncaya kadar odada yalnız bırakılmaz, her hangi bir sebeple yalnız bırakılması gerekirse yanına bıçak, soğan veya sarımsak konulur.¹¹¹ Çocuk doğumunun kırkıncı günü annesi ve akrabalarıyla hamama götürülür, ebe önce çocuğu sonra annesini yıkar. Çocuk, kırklanırken annesine gösterilirse hastalanacağına inanılır. İşte bu hastalığa “kırk bastı” adı verilir.¹¹² Kırklı çocukların eşyaları birbirlerine verilmez, değiştirilmez. Kırklı bebeğin bulunduğu evden dışarı mecbur olmadıkça hiçbir şey verilmez. Özellikle ateş, süt ve maya verilirse çocuğa kırk basacağına inanılır. Kırklı eve kapıdan et ile girilmez. Bebek sabahleyin güneş doğup etrafa yayılmadan yıkanır. Bebek yıkanırken mutlaka abdest aldırılır. Bebek ya da bezleri geceleri yıkanırsa kırk basacağına inanılır. Kızık

¹¹⁰ Aksan, “Alkarısı”, 13.

¹¹¹ Esen, “Yaygın Halk İnançları”, 96.

¹¹² Bodur, Halk İnançları, 28.

Köyünde görülen bebeğin doğar doğmaz tartılması kırk basmasından korunmanın bir yoludur.

Yukarıdaki inanışlara Kıbrıscık'ta da rastlanır. Bebeğin kırkı çıkınca kırklanır ve sonra uzun ömürlü olsun diye uzak bir yola çıkartılır ya da uzak bir komşu veya akrabaya gidilir. Kırkı çıkan bebeğin beşiği ve kıyafetleri yıkanır. Kırklanan anne ve bebek yeni giysilerini giyerler.¹¹³

Kasaplar Köyünde Kırkı çıkmayan bebeğin bezi dışarı çıkarılmaz ve dışarıda bırakılmaz. Bebeğin bezinin yıldız görmemesi gerekir. Bel karaağaç Köyünde, yeni doğan çocuk ilk on gün içerisinde kimseye gösterilmez. Kırklı bebeğin bulunduğu evden dışarı ateş çıkarılmaz. Göçük Köyünde, bebeğin kırkı çıkmadan mutlaka dışarı çıkarılması gerekiyorsa kundağının içine ekmek konur. Çanakçılar Köyünde; yeni doğum yapan kadının yanına gidilmez, çocuğun yirminci gününde yirmi, kırkı kırkıncı gününde de tam kırkı kırklanır. Daha sonra kırk uçurulmaya gidilir. Baltalı Köyünde; çocuğun kırkı çıkarılırken, kırk kepçe su alınır. Bu su ile hem annesi, hem de çocuk yıkanır sonra babaanneye götürülür. Çocuk erkekse mal, mülk, tarla verilir. kız ise altın takılır. Ada köyde; Kırkı çıkmayan bebek dışarı çıkarılmadığı için annenin gezdiği yerlere kırk suyu dökülür. Kırkı çıktıktan sonra komşular çocuğa yumurta mendil ve yiyecek verirler.

Yuva Köyünde; Bebek doğunca beşiğinin altına kilit kilitlenir. Soğan ve kil konur. Bunlar kırkı çıkıncaya kadar orada kalır. Kırkı çıkınca bunlar yerlerinden alınarak, anne ile çocuk kırklanır. Gücükler Köyünde; kırkı çıkmamış bebek ters çevrilir. Anne de kırk gün evden çıkmaz otuz yedinci gün anne, ondan üç gün sonra da çocuk kırk ölçü suyla yıkanarak kırklanır. Çocuk kırklanınca doğduğu gün kilitlenerek beşiğinin altına konan kilit açılır ve kırk uçurulmaya gidilir. Afşar Köyünde; kırkı çıkmamış kadın ve çocuk evde yalnız bırakılmaz. Eğer yalnız kalmaları gerekiyorsa korkmamaları için ya da kırk basmasından korunmaları için yanlarına süpürge konur. Alanbal Köyünde; doğumdan sonra kırk gün bebeğin yüzüne sarı bir yazma örtülür. Bu aynı zamanda bebeği Al basmasından da korur. Yuva Köyünde; kırklı annenin başka bir kırklı anne ile karşılaşmaması gerekir. Kırkı çıkmamış bebeğin bulunduğu eve, yeni gelin veya askerden yeni gelen biri giremez.¹¹⁴

¹¹³ Güllü Aymaz, 1925 Kıbrıscık doğumlu, Okur- yazar değil, Ev hanımı.

¹¹⁴ Aksan, "Yaygın Halk İnançları", 29

Mengen de; kırkı çıkmamış çocuk dışarı çıkarılmaz. Çamaşırları ters olarak asılır ya da gece dışarı asılmaz. Bebek doğduktan sonra; dokuz, on dokuz ve yirmi dokuzuncu günler kırk kaşık su sayılarak banyo yapılacak suya katılır ve bebek ile anne bu suyla yıkanır. Anne, kırkı çıkmadan nerelere gittiyse, nerelere bastıysa bu kırklı sudan serpilir. Kırkıncı gün bir komşuya gidilir. Kırk uçurulmaya gidilen komşuda bebeğin yüzüne bahtı ve yüzü açık ve ak olsun diye un sürülür, yumurta verilir. Çocuğun kırkı çıkarılacağı zaman bir akarsudan kırk tane taş toplanır. Bu taşlar, kırk tas ölçülüp bir kaba konulmuş olan suyun içine atılır. Çocuk ve anne bu su ile ayrı ayrı yerlerde yıkanır. Daha sonra çocuk getirilip annesine verilir. Çocuğun bindallı gibi ağır olması için anne bindallı giyerek, evi kibleye doğru bakan bir komşuya kırk uçurmaya gider.¹¹⁵

Aktaş Mahallesinde; yeni doğum yapan anneler birbirlerini göremeyeceği gibi bebeklerinin eşyalarını da değiştiremezler. Bebeğin bezlerini dışarı asamazlar. Dışarı asılan bu bezler alınır da bir başka bebek için kullanılırsa bebekler hasta olur. Kırklı bebeğin bulunduğu eve dışarıdan pazar çantası ile girilmez, bu evden dışarı ateş verilmez. yirmi gün sonra yirmi kırk, kırk gün sonra da tam kırk çıkarılır. Madenpaşa Köyünde; çocuk ve annenin bütün eşyalarının kırklanacağı suya altın ya da gümüş yüzük atılır. Pir Ahmetler Köyünde; Kırkı çıkmamış bebeğin yatağının altına demir, bıçak, nal konur, kırkı çıkmamış anne ve çocuklar birbirlerini görürlerse aralarında iğne ve giyecek değiştirirler. Bebeğin kırkı çıkarılırken kırk tane taş toplanır. Değirmen çark ayağının altına da kırk ölçü su alınır. Kırk ağaçtan ağaç kabuğu alınır. Köydeki yedi evin önünden taş toplanır. Bütün bunların içinde bulunduğu bir su hazırlanır. Bu su ile anne ve çocuk kırklanır. Bebek kırlandıktan sonra ağzı kağıt ile silinirse ileride okuyup adam olacağına inanılır.¹¹⁶

Tavaklar Köyünde, kırkı çıkmamış çocuğun bulunduğu eve, akşam ezanından sonra yanan sigarası ile biri girerse, çocuğun vücudunda yaralar olacağına inanılır. Çakmaklar Köyünde, kırkı çıkmamış çocuk ve annesine kedi ve köpek gösterilmez. Paşa köyde; kırkı çıkmamış çocuk erkek ise yatağının altına sapan, kız ise anahtar ve makas konur. Çocuk kırkı çıkmadan mutlaka dışarı çıkarılması gerekiyorsa çocuğun alınca kara sürülür, kundağına ya da koynuna ekmek konur. Çocuğun kırkı çıkarılırken, caminin iki yönünden kırk taş toplanır. Hiç el değmeden kırk fincan su ölçülerek bir kaba konur. Bu

¹¹⁵ Hakan Akay, 1974 Mengen Doğumlu, Lise Mezunlu.

¹¹⁶ Zeynep Demir, 1970 Bolu Doğumlu, İlkokul Mezunlu.

suyun içine cami yanından toplanan taşlar konarak bu su ile anneye abdest aldırılıp, kırklanır ve annenin sandığından bir tülbent çıkarılarak bu su süzülür. Süzülen su ile çocuk yıkanır, kalan su evin içine, dışına serpilir.

Alpagut Köyünde; kırklı çocuğun bulunduğu evden dışarı bir şey verilmez. Çocuğun kırkı çıkmadan eve değirmenden un getirilmez. Ören Köyde, kırkı çıkmamış çocuğun yanına bıçak, makas gibi demir eşyalar konur. Çocuk kırkı çıkınca kırklanarak o zamana kadar hiç giymediği elbiselerini giyer. Rüzgarlar Köyünde; çocuk doğunca yeni bir kilit kilitlenir ve çocuğun yastığının altına konur. Bu kilit çocuğun kırkı çıkıncaya kadar açılmadan orada durur. Yozgat Köyünde; kırkı çıkmamış çocuğun alına kara sürülür, çocuğun güzel olması için alnı ve çenesi bağlanır. Mümkün olduğunca dışarı çıkarılmaz ve bezi dışarı asılmaz. Çocuğun yıkandığı sular dışarı atılmaz, bir akar suya katılır. Kırkı çıkınca çocuk ve annesi bir komşuya giderler, burada çocuğun dürüst ve yüzünün ak olması için yüzüne un sürülür.¹¹⁷

Çocuğun annesi ilk gittikleri evden bir kaşık alır ve bunu çocuğun kundağının içine saklayarak eve getirir.. Kırk basarsa köyün yaşlı kadınlarına götürülüp fil dişi, deve dişi, köpek dişi ve köpek kafası ile kırklanır. Çocuk yıkandıktan sora sırtına pudra ve un sürülür.¹¹⁸

Görülüyor ki, çalışma alanımızda sayılarla ilgili olarak da çeşitli inanç ve uygulamalar gelişmiştir. Bu inanç kırk sayısı ile sınırlı olmayıp, üç ve yedi sayıları da bunlardandır. Üç defa yatırın etrafında dönme, yedi düğüm atma veya ölünün kırkinci gününde yapılan çeşitli törenler buna verilecek örneklerden sadece bir kaçıdır. Bugün bu inançlar, her ne kadar dini- islami bir görünüm kazanmışlarsa da Eski Türk İnançlarının yeni bir hüviyet kazandırılarak uygulanmalarından başka bir şey değildir.¹¹⁹

B- EVLİLİKLE İLGİLİ HALK İNANÇLARI

Hemen bütün toplumların çekirdeğini aile oluşturmaktadır. Ailenin sembolü ev, evin sembolü de ocaktır. Eski Türk toplumlarından beri gelin alma törenleri "Saçı" ve "kurban" uygulamalarına sahne olmaktadır.¹²⁰ Çalışma alanımızda da görülen bu uygulamalar şekil ve anlayış bakımından benzerlikler göstermektedir. Kına yakılan koç ve

¹¹⁷ Ömer Çolak, 1963 Bolu Merkez Doğumlu, Ortaokul Mezunu.

¹¹⁸ Aksan, "Yaygın Halk İnançları", 28.

¹¹⁹ Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul, 1971, 56, 57.

¹²⁰ Günay-Güngör, *Türk Din Tarihi*, 83

kına yakılan gelinlik kız da kurban anlayışının bölgedeki yansıyış biçimleridir. Bunlar ve bunların dışındaki bazı inançlar evlilik olayının şekli tamamlayıcıları olup, bunlar inançtan değil geleneksel uygulamalardan kaynaklanmakta ve evlilik merasiminin tamamlayıcısı olarak görünmektedir.

1-Evlilik Öncesi Halk İnançları

Nasibinin kapalı olduğuna inanan genç kızlar kendinden önce evlenen genç kızın al yazmasını bağlar. Evleninceye kadar çıkarmazlar. Kimileri de yeni gelin olacak kızın ayakkabısının altına adlarını yazarlar, hangisinin ismi daha önce silinirse o kızın nasibinin önce açılacağına inanılır. Bazen de gelinin kurdelesinden nasibinin kapalı olduğuna inanılan genç kıza bir parça yutturulur. Hıdrellez günü gül ağacının altına oyuncak bebek yapıp koyanlar da aynı inançla bu işi yaparlar.

Dünür gidilen evde kaşık yerine kevgir konması kızın verilmeyeceği anlamına gelir. Mengen'deki "kumaş çiğnetme" geleneğinde, nişanda gelinlik kızın giyeceği üç etek kumaş kaynananın önüne doğru serilir. Kız, manilerle o kumaşın üzerinden üç defa gelip gider, daha sonra kaynananın önüne oturur. Gelini öpen kaynana nişan yüzüğünü takar, şerbetler içilir ve bu suretle nişan yapılmış olur.

Nişandan bir hafta sonra "kutlu" denilen bir tören yapılır. Bu törende kız evi yakınlarını oğlan evine götürür. Giderken de baklava götürülür. Bu gidiş gelişlerde özellikle tatlı ve sıcak şeylerin ikram edilmesine özen gösterilir. Soğuk içeceklerin, araya "soğukluk" sokacağına inanılır.

Düğüne daveti okuyucular yapar, köylerde davet mum veya sabun göndermek suretiyle yapılır. Köylerde düğünler "saç koyma" adetiyle başlar. Düğünün başladığı akşam kız evinde kadınlar arasında kısır kınası denilen bir eğlence yapılır. Düğüne gidenler "dürü" adı verilen bir hediye götürürler, dürüler genellikle bakır mutfak eşyası ve giyecek cinsindedir. Gençler mahalli oyunlar oynarlar, oyun esnasında tahta döşemelerden birini tekmeleyerek kırmak adet halini almıştır düğün sahibi de bundan çok memnun olur. Kına gecesi öncesi "gelin hamamı" yapılır kına gecelerine iştirak edenler kıyafetlerini ayarlamak zorundadırlar. Kız tarafının yakınları bindallı erkek tarafının yakınları ise üç etek veya ağır entari giyerler gelin almaya sağdıç daima gelin arabasının önünde atıyla gelir ve gider. Gelin, güveyin evine gelince kapının önünde kesilen bir kurbanın kanına bastırılır. Gelin eve girerken mutlaka sağ ayağıyla girmelidir ahırdaki hayvanlara uğur getirsin diye güveyin saatlerce ahırda oturduğu da olur. Gelin eve gelirken üzerine saçı atılır ve eline yağlı ekmek ile çivi verilir, gelin çiviyi kapının üstüne

çakar. Böylece o eve çivi gibi çakılacağına, yağda evin ocağının bacasına sürer, böylece hem eve bereket getireceğine hem de evdekilerle yağ gibi geçineceğine inanılır.¹²¹Gelin eve çıkınca güveyi sokakta bekleyen çocuklara saç denilen avuç dolusu bozuk para atar. “Güvey koyma” töreni için abdestli namazlı yaşlı şahıslar eve yemeğe davet edilir, mevlit okunur. Yatsı namazından sonra güvey dualar edilerek zifaf odasına alınır.

İlçelerde düğüne davet, gözleme ve kara helva ile yapılır. Genellikle iki bayram arası düğün yapılmaz. Kızın kınası yakılırken annesi tarafından kızın avucuna altın konulur ve bu altın ömür boyu bereket getirsin diye kızın sandığında saklanır. Mengen’de gelin almaya gelenlere su dahi verilmez. Zira bunun uğursuzluk getireceğine inanılır. Gelin almaya gelen kayınpeder ve kayınvalidenin başına gelinlik kız tarafından buğday atılır. Gelin almaya giden genç kızlar, kız evinden kardeşlik tutarlar. Bu kardeşlik ömür boyunca çok önemlidir.

Yığılca’da gelin eve girerken kapı eşiğine yağ sürer. Bunun anlamı, evdekilerle yağ gibi geçinmesini dilemektir.¹²² Sağ adımını atarak içeri giren gelin bolluk ve bereket olsun diye bir ibrik suyu boşaltır ve yağda pişirilen yumurtayı yiyerek odasına gider.

Bunun dışında evlilik öncesi halk inançları ise, gelin eve girerken ayağının altına kuzu postu serilir, bu postun altına da demir parçası konur. Bunun anlamı, kuzu gibi uysal ve yumuşak başlı, demir gibi sağlam bir evlilik olmasını dilemektir.

Gelin eve girerken eline hamur mayası verilir, gelin bunu kapının üstüne sürer. Bu da gelin eve mayalansın, hane halkıyla kaynaşsın, karışsın anlamındadır. Gelin eve girerken kapıda tavuk kesilir, gelin ve damat bu kana basarak eve girer. Horoz kesilmez çünkü gelinin horoz gibi dikleneceğine inanılır.

Gelin babasının evinden çıkarken düzenli ve huzurlu evlilik yapmış olan bir yakını, gelini üç kere silkeleyerek, kötü huyların babanın evinde iyi huyların seninle kalsın diyerek uğurlar.

Gelinin ilk çocuğu erkek olsun diye gelinin yatağının üzerinde küçük bir erkek çocuğu yuvarlanır.

Gelin gittiği eve uğur ve bereket getirsin diye ayakkabısının içine küçük altın veya madeni para konur.

Kına gecesi geline yakılan kınadan herkes biraz olsun alır, başına sürer, bunun baş ağrısına iyi geldiğine inanılır.

¹²¹ Aksan, *Bolulu Kutlu Dede*, Bolu Üç Tepe Yay., 1. Baskı, Bolu, 1999, 113.

¹²² Zekiye Tütüncü, “Türk Halk Kültüründen Derlemeler”, *Kült. Bak. Yay.*, Ayrı Basım, Ankara 1998, 202.

2-Evlilik Sonrası Halk İnançları

Güvey koyma gecesini takip eden ertesi gün öğleden sonra kadınların “duvak” adı verdikleri ayrı bir toplantıları vardır. Bu kez en son oynayan gelin ortalığa para atar. Bundan sonra yakın akrabaların davetleri başlar. Bu davetlerin ilki, “güvey söyletmesi” adı altında kız babasının evinde yapılır. O gece hiç konuşmayan damat, kayınpederi tarafından önemli bir hediye vermek suretiyle konuşturulur.¹²³

Yeni gelinin ziyaret ettiği evlere bereket getireceğine inanılır. Düğün sabahı, sabah namazı kalkan gelin ibriktaki suyu boşaltarak çeşmeye gider. Bunun anlamı, yeni evdeki her işimiz su gibi akıp gitsin, kolayca bitiversin demektir. Çeşmeye suya giden gelini ilk görenin tuttuğu dileğin kabul olacağına inanılır. Sabah çorbasını pişiren gelin, kayınbaba ve kayınvalide ile konuşmaz. “Söyletmelik” denilen hediyeyi alır ve önceden hazırladığı hediye dolu bohçaları onlara verir. Aile büyükleri aynı şekilde önceden hazırlanan bohçalarla ziyaret edilir. En son kız evine gidilir. Bu sefer damat “söyletmelik” alana kadar konuşmaz. Daha sonra damada yağda yumurta yedirilir. Bunun anlamı, yumurta gibi torunlar istediklerini belirtmektir.

C-ÖLÜMLE İLGİLİ HALK İNANÇLARI

Doğum, evlenme ve ölüm olayları göz önüne alındığında üzerinde en fazla durulan şey, belki de ölümlle ilgili olanlardır. İnsanlık bir taraftan çoğalırken diğer taraftan çeşitli sebeplerle ölmektedir. Dini anlayışımızda ölüm bir yok oluş değil yeni bir hayata başlayıştır. İşte yalnızca bu sebeple bile olan çalışma alanımızda insanın öleceğinin hissedilmesinden itibaren başlayan ve cenazenin yıkanması, kefenlenmesi, kabre konulması, yedi, kırk, elli iki hatta ölüm yıl dönümünde yapılan uygulamalar ve bu uygulamalarda ısrar edilmesi bize ölü ruhundan yakınlarına yardım edeceğine olan eski Türk inancını çağrıştırmaktadır.

Buna göre Bolu ve çevresinde, ölenin aynı gün defnedilme imkânı varsa o gün gömülmeye özen gösterilir, ancak kokma, dağılma gibi nedenler hariç gece cenaze defnedilmez. Ölünün bulunduğu odanın ışıkları sabaha kadar söndürülmeyerek aydınlatılır. Ölünün elbisesi çıkarılırken yırtılarak çıkarılır. Cenazenin önünden geçilmez. Ölenin elbisesi ve özel eşyaları fakirlere dağıtılmazsa ölünün, geride kalanları rahatsız edeceğine inanılır.

¹²³Yavuz Acar, “Mudurnu da Folklor,” *Geçmişten Günümüze Mudurnu*, 88, 91.

Ölümden sonra eski Türklerdeki yas tutma geleneğinde görülen saç kesme ¹²⁴ olayının Bolu'da da sakal uzatma şeklinde tezahür ettiğini tespit ettik. Ayrıca giyilen kılık- kıyafetin rengi de yas alameti olarak kendini göstermektedir. Karalar giyen ölü'nün yakınları bu elbiselerini kırk gün yıkamazlar, saç, sakal ve kıyafetlerinin temizliğine pek dikkat etmezler.

Ölüm haberi sela vermek ve hoparlörden ilan etmek şeklinde olur. İlk önce mahalledeki kadınlar gruplar halinde ölü evine giderek o evde yapılması gereken işlere yardımcı olurlar. Bu işler yapılırken, ya ağlayarak yada üzgün olduğunu belirtir ifadelerle acele etmeden yapılmaya özellikle özen gösterilir. Bunun anlamı, ölen insana olan saygı ve ondan biraz daha geç ayrılma isteğidir.¹²⁵

Cenaze yıkılırken su dökülen tasın veya büyük su kepçesinin elden ele verilmemesi, her uzvun yıkılırken dua okunması, kefenlemeye itina gösterilmesi ve ölüye güzel kokular sürülmesi, ölü ruhunu hoşnut etmeye yönelik inanç ve uygulamalardandır. Ancak çalışma alanımızda bu uygulamaların çocuklar dahil herkese yapılması yani ölü'nün maddi durumuna sosyal statüsüne, yaşına ve cinsiyetine vb. durumlarına bakılmadan yapılması belki Eski Türk Dinindeki atalar kültü,¹²⁶ yani "ölen ataların öldükten sonra üstün bir takım güçlerle donanarak bu sayede aileye yardım edebileceğine olan inançtan doğan korku ile karışık saygının" izlerini taşımakla birlikte, Müslümanlıktaki cenazeye olan görevler bütününden de şekil alarak uygulandığı düşünülebilir. Burada hemen bütün Müslüman Türklerde, özellikle Anadolu'da oluşan, Veli/ Evliya Kültünün de kaynağını Eski Atalar kültüründen aldığı¹²⁷ ve bunun çalışma alanımızda da görüldüğünü belirtmemiz gerekir.

Bütün bunlardan başka, tabutun üzerine kıymetli bir halı, seccade veya bez örtülmesi; tabutun dikkatle taşınması; cenazenin önünden geçilmemesi; defin sırasında küreğin elden ele verilmemesi; kabrin başında üç veya yedi gün mum yakılması ölüm sonrası yapılan uygulamalardandır. Ayrıca, cenaze evine -çalışma alanımızda eza evi denir- ilk gün yakın komşular, sonra hısım- akraba ve tanıdıkların yemek getirmesi, yedinci gün delikli çörek yapıp dağıtma, kırk ve elli ikinci gün mevlit okutup, yemek

¹²⁴ Günay- Güngör, Türk Din Tarihi, 87, 88.

¹²⁵ Tahir Gürsel, 1960 Göynük Doğumlu, Öğretmen.

¹²⁶ Kutlu Özen, Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri, Dilek Matbaası, Sivas, 1996, 10,12.

¹²⁷ A. Yaşar ocak, Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri, Ankara, 1984, 2.

verme - aş dökme-¹²⁸ geleneği, Türklerin başka dinlere girdiklerinde de devam ettirdikleri en sürekli unsurlardan biri olarak ¹²⁹ ölü ruhunu hoşnut etmeye yönelik uygulamalardandır.

Ölüm veya cenaze adetleriyle ilgili çalışma alanımızda gördüğümüz bir başka uygulamada, mezar veya kabrin tezyini ile ilgilidir. Bazı yerlerde buna çok dikkat edilmediği halde bir çok köy, belde ve şehir merkezinde ölenin maddi ve sosyal durumuna göre mezarların etrafının çevrildiği, yüksek duvarlar örülerek koruma altına alındığı veya türbeyi andırır tarzda inşa edildiği görülmüştür. Son dönemde ülkemizde yaygınlaşan aile mezarlığı uygulamasının bu yörede de giderek artan bir biçimde görüldüğünü belirtmemiz gerekir. Eski mezar taşları bir yana bırakılırsa son dönemde yapılan mezar taşlarının ölenin doğum ve ölüm tarihinin dışında önemli bir bilgi vermediği ve estetik açıdan da hiçbir kıymeti haiz olmadığını söylemeliyiz.

D-HIDRELLEZ GÜNÜ İLE İLGİLİ HALK İNANÇLARI

Bolu'nun her ilçesinde Hıdrellez şenliklerinde piknikte salıncağa binme âdeti vardır. Böylece günahların atılacağına inanılır Hıdrellezde süt mayalanmadan bırakılır. Zira Hızır'ın sütü mayalayacağına inanılır.

Seben'de Hıdrellez dini bayram gibi nitelendirilir. O gün hiç kimse bağ bahçe işleriyle uğraşmaz. Çocuk isteyen evinin bahçesine çocuk, ev isteyen ev resmi yapar. Gölyaka'da ateş üstünden atlanır, niyet çekilir. Gerede'de davul çalınarak ilçenin piknik ve ziyaret yeri olan Esentepe'ye gidilir. Her evden birer odun alınarak orada yakılır. Bununla günahların kül gibi uçup gideceğine inanılır.

Cumaova İlçesi'nde ise Hıdrellez Günü gelmeden önce kuru mısır pişirilir, küllü su ile kabukları sıyrılır ve herkese ikram edilir. İneklerin sütünün bol olması için başka birinin ahırına girerek ineklerden kıl koparılıp tuzla birlikte ahırın kapısına asılır. Çocuklar boyalı yumurtaları sabah gübrelige götürür, orada boylarının uzaması için toplanarak yerler ve dua ederler. Genç kızlar ısırğan otu koparıp bekletirler. Eğer ot solarsa sevdiklerine kavuşamayacaklarına inanırlar. Yeşil soğanlardan iki tane alıp birine yeşil, diğerine kırmızı kurdele bağlanır. Yeşil kurdele ile bağlı soğan bir iki gün içinde uzarsa sefa sürüleceğine, kırmızı kurdeleli soğan uzarsa cefa çekileceğine inanılır. Kısmeti çıkmamış kızlar için çarşıdan hiç kullanılmamış bir kilit alınır. Hıdrellez Günü o

¹²⁸ İnan,Şamanizm, 193,

¹²⁹ Günay- Güngör, Türk Din Tarihi, 95.

kişinin başı üzerinde kilit üç defa açılıp kapatılır, üçüncüde açık bırakılır, Böylece kısmetinin açılacağına inanılır.

Mudurnu'da kırmızı gülün dibine kırmızı beze bağlı para konulur ve o para bereket getirsin diye sonraki Hıdrelleze kadar hiç harcanmadan cepte taşınır.

Düzceli genç kızlar ve erkekler bir küpün içine yüzük, küpe gibi eşyalarını koyarlar, dilek tutarlar. Küpü bir gül dibine saklarlar. Genç erkekler aynı gece saklanan bu küpleri bulmaya çalışırlar. Bulan erkek küpün sahibi kızdan mendil hediye olarak yüzüğü verir.

Göynük'te Gürcüler Çayırı, Bey Bahçesi, Hıdrellez eğlenceleri için seçilmiştir. O gün dilek dilenir, sabah ezanında kağıda yazılıp akan bir suya atılır. Giderken de gelirken de kimse ile konuşulmaz, kağıt akıp giderse dileği gerçekleşeceğine inanılır. Hıdrellez günü yılan gelir düşüncesi ile evlere odun getirilmez. Aynı gün dikilen fasulyelerin kurtlu olacağına inanılır.

Akçakoca İlçesi'nde salıncakta sallanan genç kız çevresindeki erkeklerden birini beğenmişse erkek silah patlatır. Hıdrellez günü yabancı bir insan görülürse misafir edilir, bunun Hızır olabileceğine inanılır.

Bolu'da Üç yol Çatağı'na genç kızlar evlenmek için taşları üst üste koyarak dilek tutarlar. Ağaç kaşıklar ateşe atılır. Eğer yanmayan kaşık varsa Hızır'ın uğradığına inanılır. O gün, ambarlar ve kapılar açık bırakılır.

E-DİĞER HALK İNANÇLARI

Yörede yaşayan diğer halk inançlarından bazıları da şunlardır; Türk toplumunda rastlanan gece, yıldız, ay, güneşle ilgili inanışların Eski Türklerin inançlarına dayandığı anlaşılmaktadır. Günümüzde çeşitli durumlarda ortaya çıkan bu inanışlar bazen onlardan korkma, çekinme, bazen de onlardan yardım isteme şeklinde kendini göstermektedir. Günümüzde olduğu gibi eski Türklerde ay gibi yıldızlar da kişi oğlu için gün gibi birer koruyucu iye olarak görülmektedir.¹³⁰ Çakmaklar köyünde görülen gök gürlendiğinde ambara taş atma veya elle vurma, Muratbey Köyünde kış bitip bahar gelince ilk gök gürlemesinde havaya kaşık atılıp, yere ters düşerse o yıl bolluk olacağına inanılması, gök gürlerken ambarların kapaklarının açılması ve cepteki paranın karıştırılması gibi inançlar bunlarla ilgilidir.¹³¹

¹³⁰ İnan, Şamanizm, 3.

¹³¹ Aksan, "Bolu ve Yöresinde Halk İnanış ve Gelenekleri," *Üç Tepe Gazetesi*, S. 41, Nisan 1993, 14.

- Gece aynaya bakan kızlar, uzak bir yere gelin giderler.
- Makas açık kalırsa, o evde kavga olur.
- Kapı eşiğine oturan, iftiraya uğrar.
- Kesilen tırnaklar ahıra atılırsa, hayvanlar artar.
- Yastığa oturanın, kalçasından çıban çıkar.
- Ertesi gün havanın açık olması isteniyorsa, cama ayna konur.
- Ayna kıran kız evde kalır.
- Hayvanlara nazar değmesin diye alında yumurta kırılır.
- Birinin düğmesi, söküğü elbisesi üzerindeyken dikilecekse, o kişi giysisinin yakasını ısırır, yoksa o kişinin aklının da dikileceğine inanılır.
- Yaşlılar düğünde oynarsa yazın kar yağar.

F-YATIR VE ZİYARET YERLERİNE BAĞLI OLARAK GELİŞEN HALK İNANÇLARI

Birini veya bir yeri görmeye gitmek anlamındaki ziyaret, Arapça ziyaret kökünden gelmekte ve aynı kökte zûvar ve mezar kelimeleri de bulunmaktadır. Mezar kelimesi dilimize kabir şeklinde geçmiş olup, bu bölümde çalışma alanımızda bulunan mezar ziyaretleri ve bunlara bağlı halk inançları incelenecektir. Daha önceleri İslamiyette kabir ziyaretleri yasaklandığı halde ¹³² daha sonra ahireti hatırlatması sebebiyle buna izin verilmiştir.¹³³ Burada ele alacağımız mezar ziyareti, bunlardan farklı olarak yatır, türbe, tekke dede mezarı gibi çeşitli adlarla anılan ve genellikle kendilerine veli, evliya, eren, ermiş, seyyid, şeyh gibi isim ve sıfatlar verilerek manevi güç ve meziyetlerine inanılan kişilerin yattıkları kabul edilen yerlere, belli istek, dilek ve muratlarla yapılan ziyaretler ve bu çerçevede oluşmuş inanç ve uygulamalardır.¹³⁴

1- Bolu Merkez

Bolu merkez Gölyüzü Mahallesi'nde *Şeyh Kâmil Efendi ve Hamdi Baba Türbeleri* bulunmaktadır. Daha çok öğrenciler sınıf geçmek isteğiyle bu türbeleri ziyaret etmektedirler.

Babası Diyarbakır Müftüsü Hacı Salih Efendi olan *Mustafa b. Salih Türbesi*, Aktaş Mahallesi'ndeki kendi dergahındadır. Mustafa b. Salih'in ölüm tarihi 1263/1846 olarak bilinmektedir.

Yörede Aslahaddin olarak bilinen *Seyyid b. Ebubekir, Türbesi*'ndeki kitâbeye göre; on sekiz bin asker ile Horasan'dan Anadolu'ya gelmiş ve Bolu'nun kuşatılması sırasında Hisar'da şehit olmuştur. Türbeyi, hasta ve dertli olanlar şifa amacıyla ziyaret etmektedirler. Türbe, Aslahaddin Mahallesi'nde bulunmaktadır.

Buhara'dan gelerek Aslahaddin ile birlikte Bolu'nun fethi sırasında şehit olan *Semerkant Buhâra Hazretleri'nin Türbesi*, Semerkant Mahallesi'ndeki cami yanındadır.

Çamyayla Köyü'nde *Yozgat Türbesi*, Sarıcalar Köyü'nde de *Sünnice Erenler Türbesi* bulunmaktadır.

Tasavvuf kaynaklarına göre M.1535 tarihinde vefat ettiği kaydedilen Halvetî Şeyhi, *Şeyh Hayreddin Tokadî Türbesi*, Bolu ilinin merkezden 18 km batısında, Ankara'dan İstanbul'a giderken yolun sağında, Abant yol ayrımı karşısında bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Amasya doğumlu olup Tokat İli'nde de hizmetlerde bulunan Tokad-i Hayreddin anısına her yıl temmuz ayının ilk haftası halk tarafından mevlit okutulup aş dökülmektedir. (Şekil – 1)

Bolu'nun tanınmış evliyalarından Halvetî Şeyhi *Kemal Ümmî*, Buhara'dan gelen alp erenlerin ileri gelenlerindedir. Tekke (Işıklar) Köyünde bulunan türbesi özellikle Temmuz ayında ziyaret edilmektedir. Kemal Ümmî'nin türbesinde baca içerisinde ve havada asılı duran bir taş vardır ki hiç düşmez.¹³⁵ Rivayete göre Kemal Ümmî Tekkesi'ni kurarken bu taşı eliyle oraya koymuş ve: - Dur Ya Mübarek! demiş. Taş o haliyle kalmış; asırlardan beri hiçbir tesir, taşın vaziyetini bozamamıştır.¹³⁶ (Şekil – 2)

Merkeze bağlı Kuzfındık Köyü'nde, fakir ve kimsesiz olan Ahmet isimindeki bir zatın iki öküzü vardır. Bunlardan biri ölür. Bu duruma çok üzülen bu zat, münzevi bir hayat yaşamaya ve tek öküzüyle geceleri köyün yakınındaki tarlasını sürmeye başlar. Durumdan kuşkulanan köylüler, bu zatı bir gece izlerler ve görürler ki öküzün diğer yanında da bir karaca var. Bunun üzerine her gece o tarlaya gelen karacanın geldiği yöne pusu kurup karacayı vururlar. Bu zatta o köye, “dilerim Allah'tan dokuz haneden on haneye çıkmayasınız” diye beddua eder. Çok geçmeden hastalanan Karaca Ahmet, o tarlaya gömülmeyi vasiyet eder ve ölür. Aradan uzun zaman geçmesine rağmen bu köy

¹³⁵ Tanyu, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, 126.

¹³⁶ Ali Vahit, “Kemal Ümmî hakkında”, *Halk Bilgisi Haberleri*, C.III, S. 31, Aralık 1933, 212- 215, 212

dokuz haneden on haneye çıkmamıştır. Muhtarıyla görüştüğümüz bu köyün hâlâ on hane olmadığı, onuncu hanenin ya yandığı ya da bir şekilde göçüp gittiği belirtilmiştir. Bu gün Karaca Ahmet için köylüler bir türbe, bir de mescit yaptırmışlardır. *Karaca Ahmet Türbesi*'nde her yıl kurbanlar kesilmekte, mevlitler okutulmakta ve adaklar adanmaktadır.

2-Akçakoca

Evlia Camii, Çay ağızı Orhan Gazi Camii ve Koç Baba Türbesi, (Şekil-3) ilçenin önemli ziyaret mahalleridir. Hemen her vesileyle ziyaret edilmektedirler.

3-Çilimli

İlçe'de, M.1484 senesinde doğduğu rivayet edilen, Muslihiddin Kokabeli'nin Türbesi mevcuttur. Bu zat, muhtemelen Horasan'dan gelmiştir. Soy itibariyle Zeynel-abidin oğullarından Bâkir'in oğlu Yahya'nın soyundan geldiği söylenmektedir. Anadolu'ya gelerek Ankara Hacı Bayram Dergâhı'nda ve İstanbul Fatih Külliyesi'nde ilim tahsilinde bulunan Kokabeli, Kastamonu'da kabri bulunan Şeyh Şaban Vefî ile tanışıp arkadaş olmuştur. M.1526 senesinde İstanbul-Ankara yolculuğunda Bolu'nun Elmalık Köyü'nden geçerken büyük İslam mutasavvıfı Halveti Tarikatı şeyhlerinden Şeyh Tokadi'nin dergâhına uğrayarak bir müddet orada kalıp Tokadi'ye hizmette bulunmuştur. Bu hizmetin on iki sene devam ettiği rivayet edilmektedir. Daha sonra irşat ve nasihatte bulunmak üzere ilçenin Yukarıkara Köyü'ne gönderilmiştir. Bu yerin o günkü adı, Kokabeli olduğundan ismine böyle denilmiş, vefat ettiği bu yerde defnedilerek türbesi yapılmıştır. Her yıl Ağustos ayının ilk haftası pazar günü geleneksel olarak Karaköy Kokabeli mevlidi ve anma programı düzenlenmektedir.

Çilimli de bulunan bir başka ziyaret yeri de, *Yabalı Hasan Dede Yatırı*'dir. Rivayete göre: Osmanlı-Rus harbinde, yaz mevsiminde Hasan Dede Köyünde, Yabalı Hasan Dede harman yaparken Türk ordusunun zor durumda kaldığı kendisine manevi olarak bildirilir. Türk ordusuna yardım etmek üzere yabası ile birlikte düşman ordusuna karşı savaşır. Savaş sırasında aynı köyden asker olan biriyle karşılaşan Hasan Dede düşmanla çarpışırken yabasının parmağı kırılır. Köyünden olan asker, Dedeyi tanır ve onunla konuşur. Ancak o an Hasan Dede gözden kaybolur. Asker kırılan yabanın parçasını yanına alır. Savaş bitip köyüne dönen asker, dede ile yüzleşir. Dedenin tüm itirazları boşadır. Çünkü yabanın parçası onun kerametini ortaya koymaktadır. O akşam Hasan Dede vefat eder. Mezarı camiin yanındadır.

Yine Çilimli sınırları içerisinde bulunan bir başka yatırda *Hasan Dede Yatırı*'dir. Anlatılanlara göre: Hasan Dede, Hacı Kadir Ağa'ya hizmetçilik yapmaktadır. Ağa, helvayı çok sevmektedir. Bir sene, Hacı Kadir Ağa hacca gittiğinde hizmetçi, ağanın hanımından helva yapmasını ister ve helvayı alarak hayvanları otlatmaya götürür. Hacılar o sırada Arafat'a çıkmaktadırlar. Hasan Dede orada helvayı ağasına verir ve gözden kaybolur. Hacı Kadir ağa hac görevini tamamlayıp evine döndüğünde bu olayı hanımına anlatır ve getirdiği tası gösterir. Ağa hizmetçisini çağırır ve bütün malını- mülkünü ona bağışlayacağını söyler. Ancak bunu kabul etmeyip oradan ayrılan Hasan Dede, kerameti anlaşıldığından Yukarı Karaköy yolu üzerinde ruhunu teslim eder. Türbesi, vefat ettiği yere yapılmıştır. Çocuğu olmayan kadınlar ve çeşitli hastalıklarına şifa arayanlar bu yatırı ziyaret edip, adak adamakta ve kurban kesip etini dağıtmaktadırlar.

4- Dörtdivan

Bolulu olan *Himmet Efendi*, Bayramiyye Tarikatı'nın kollarından biri olan Himmetiyye tarikatının da kurucusudur. Himmet Dede, XVII.yy.'da yaşamış olmakla birlikte, doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. Türbesi, Dörtdivan'a beş km uzaklıkta Sorkun ile Sayık köyleri arasındadır.

Bunun dışında ilçede Kılıçlar Köyünde *Kırklar* ve Çardak Köyünde *Samur Dede Türbeleri* ile *Merkez Camii yanında* ve *Çalköy Köyü'nde* de kime ait olduğu tam olarak bilinmeyen birer türbe bulunmaktadır.

5-Düzce

Orhan Gazi zamanında Bolu, Göynük, Mudurnu, Taraklı yöresi değerli kumandanlardan Konur Alp tarafından fethedilmiştir. Oraların idaresine de tayin edilmiş olan *Konur Alp Türbesi*, öldüğünde kendi adıyla anılan ve *Bağdatlı Necmi*, *Gazi Şeyh Şibli*, *Hacı Ali Efendi Türbeleri*'nin de bulunduğu Konuralp Beldesi'ndedir. Özellikle kısmetinin açılmasını isteyenler bu türbeleri ziyaret etmektedirler.

Konur Alp'in silah arkadaşı, fetih sırasında şehit düşmüş olan, aynı yerdeki *Ali Hamza Efendi Türbesi* ise, hastalık ve sıkıntıdan kurtulmak isteyenlerin ziyaret ettikleri yerler arasındadır.

6-Gerede

Seviller Mahallesi'nin Cami Sokağı'nda bulunan *Aşağı Tekke Türbesi*, duvarları moloz taşıyla örülü sekiz köşeli bir yapıdır. İki girişte ikisi de içeride olmak üzere dört sandukanın bulunduğu türbenin kitâbesine göre; 1844 yılında yapılmıştır. Biri Şeyh Hacı Halil Efendi'ye (Şekil- 4) diğeri oğlu Mustafa Efendi'ye aittir. Giriştekilere; Halil

Efendi'nin oğlu Mesut ve Mesut'un oğlu Halil'e aittir. Türbe, İlçe merkezinde bulunmakta olup çeşitli amaçlarla ziyaret edilmektedir.

Yukarı Tekke Türbesi, Kabiller Mahallesi'nin Dere Sokağında bulunmaktadır. İki sanduka vardır: Biri, Halvetî Şeyhi *Abdullah Efendi*'nin, ikincisi de oğlu *Seyyid Ahmet Efendi Türbesi*'dir. Her iki türbe de şehir merkezindedir. (Şekil -5)

1071 Malazgirt savaşıdan sonra Anadolu'ya yayılan ilk Müslüman Türk boylarından ve evliyadan olduğu sanılan *Ramazan Dede*'nin, Gerede'yi Rumlardan almak için savaşırken burada şehit düştüğü veya daha sonra eceli ile öldüğü rivayet edilmektedir. Ramazan Dede'nin evliyadan olduğunun kabul edilmesi ve mezarının da burada bulunması sebebi ile bu tepeye Ramazan Dede Tepesi adı verilmiştir. Rıza göstermeyeceğine ve hatırasına hürmeten buradaki çamlar özellikle kesilmemektedir.

7- Göynük

Akşemsettin Türbesi, (Şekil-6, 7) Göynük Gazi Süleyman Paşa Camii avlusunda bulunmaktadır. Türk tarihinin en önemli dönemlerinden biri olarak kabul edilen Fatih Sultan Mehmet devrinin ünlü din alimi, hekimi ve şeyhi olan Akşemsettin, hükümdara hocalık yapmış ve İstanbul'un fethinde manevi katkılarda bulunmuştur. (M.1390-1459). Her yıl ilçede Akşemsettin Anma Günleri düzenlenmektedir.

Sünnet olacak çocuklar Akşemsettin Hazretleri'nin türbesine ve yöredeki diğer türbelere götürülür, dualar edilir, eve gelindiğinde ise sofraya kurulur, yağma yapılır.

Göynük ilçesinin köylerinde her yıl Mayıs ve Haziran aylarında "*Hâcet Bayramı*" veya "*yağmur duası*" adları altında hayır cemiyetleri yapılır, türbeler ve yatırlar ziyaret edilir. Yine burada bayram günleri arifesinde topluca kabirler, türbe ve yatırlar ziyaret edilir, dualar edilir ve adaklar adanır. Dönüşte çarşı esnafı ve halk "*esnaf duası*" yapar. Hâcet bayramı hemen her köyde yapılmaktadır.

Hacı Bayram Veli'nin müritlerinden olan *Ömer Sikkîn*, Akşemsettin türbesinin doğusunda, 100 m. ilerisinde yatmaktadır. 1400'lü yıllarda yaşadığı bilinmekte ve kesin olmamakla birlikte 1475 yılında vefat ettiği rivayet edilmektedir. Mesleğinden dolayı kendisine "*Bıçakçı Dede*" denilmektedir. Rivayete göre bir Cuma günü namazdan sonra Akşemsettin zikir halkasını kurar, ancak Bıçakçı Dede halkaya katılmayıp bir köşede sohbet eder. Bunun üzerine Akşeyh çevreye hitâben Bıçakçı Dede'yi kastederek; "halkımıza katılmaz ise Hacı Bayram Veli'nin tacını ve hırkasını alırız" der. Bu sözü işiten Ömer Sikkîn meydana bir ateş yakıtılarak, "keramet taçta hırkada ise biz yanarız,

bizde ise onlar yanar” diyerek ateşin içine girer. Üzerindeki taç ve hırka yanar, ancak kendisi ateşten sapasağlam çıkar. (Şekil - 8)

Debbağ Dede Türbesi, Göynük Hacıabti Mahallesinde bulunmaktadır. Mesleğinden dolayı debbağ lakabını aldığı bilinmektedir. Türbesindeki kitâbeye göre, sabah namazlarını Mekke’de kıldığı rivayet edilmektedir. Halk arasında Tabak Dede olarak bilinen bu zat hakkında yeterli bilgiye sahip olunamamıştır. (Şekil- 9)

8-Gümüşova

Hacılar Mahallesi’nde *Geyikli Dede Türbesi* bulunmaktadır. Her yıl temmuz ayında mevlit okutulur, kuraklık zamanında buraya yağmur duasına çıkılır.

Çaybükü Köyünde, yanında küçük bir cami bulunan *Dedekoru Türbesi* vardır. Burası mesire yeri olarak kullanılmaktadır. Ayrıca Soğuksu Köyünde *Soğuksu Türbesi* bulunmaktadır.

9 -Kıbrısık

Kıbrısık ilçesine giderken, Çökeler Köyü’nü geçtikten sonra yol üzerinde, kime ait olduğu tam olarak bilinemeyen bir türbe bulunmaktadır. Halk arasındaki inanışa göre, bazı geceler buradaki yatırın yol boyunca sesleri duyulmaktadır.

10 -Mengen

Asıl adı Saidi Yetkin olan Babahızır, kesin olmamakla beraber 1240-1320 yılları arasında yaşamıştır. Yunus Emre’nin de yaklaşık bu tarihlerde yaşadığı düşünülürse, her ikisi de aynı bölgede yaşamış çağdaş birer velidirler. Babahızır’ın Halveti Tarikatına bağlı olduğu bilinmektedir. *Babahızır Türbesi*, sünnet olacaklar, evlenecekler ve sütü az olan hayvanların sütlerinin çoğalması için ziyaret edilir. Ayrıca her yıl Haziran ayının son haftası Pazar günü aynı adla anılan Babahızır Köyü’nde anma günü düzenlenir.(Şekil -10)

Kesin olmamakla birlikte büyük bir ihtimalle Anadolu’ya akın eden Türkmen boylarından bir aile de *Sarıkız*’ın ailesidir. Bu aile bölgeye gelerek Küçükkuz denilen yere yerleşir. Mütevazı bir aile olup, tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadırlar. Rivayete göre; Sarıkız her sabah şafak sökerken “Erenler Doruğu” denilen yere gelerek geyiklerden süt sağmakta, sağdığı bu sütü de çevredeki fakir fukaraya dağıtıp, kimsesiz, düşkün ve muhtaç olanlara yardım etmektedir. Sarıkız’ın her sabah seher vakti ortadan kaybolduğunu fark eden babası, bir gün kendisini takip eder ve kızını geyik sağarken görür. Avcılıkta usta olan baba, silahını geyiğe doğru nişan alır. Bu arada geyik fark edip huysuzlaşmıştır. Sarıkız’ın “kim bu eli kolu yanına gelesice” dediğinde, babasının taş kesildiğini görür ve çok üzülür. Bu arada geyik vurulup ölmüştür. Bu gün bile türbede

geyiğin boynuzları mevcuttur. Sarıkız, bu olay üzerine düştüğü derin acı ve üzüntüden vefat eder. Olayın geçtiği yere Sarı kızlar denilir ve türbesi oraya yapılır. (Şekil - 11)

Mengen Düzköy'de genellikle sara hastalarının Cuma ve Pazar günleri ziyaret ettiği *Hacı Ayvaz ve Ese Dede Türbeleri* vardır. Ancak türbeler hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır.

11-Mudurnu

Kimliği ve yaşadığı zaman hakkında kesin bilgi bulunmayan *Şeyhü'l-İmran Türbesi*, kendi ismiyle anılan bir tepede bulunmakta olup, Mudurnu'ya 3 km uzaklıktadır. Karşısında misafir olmadığına yemek yemeyip oruç tutan şeyh, rivayete göre yine bir gün oruçtur. Ancak iftar vaktine yakın bir zaman tanımadığı bir misafir evine gelir. O gün şeyh misafirine yemek hazırlar, ama iftara az bir süre kaldığı için misafirle yemeğe oturmaz. Misafir daha sonra gider ve o gece rüyasında şeyhe hata yaptığını, çok güzel bir geleneği yaşatırken bozduğunu söylerler. Şeyh'in vefatından sonra türbesinin bulunduğu tepede her yıl Temmuz ayında anma günü düzenlenir, mevlit okutulup, yemek ikram edilir. (Şekil-12)

Abdurrahim Tirsî, (?- Ö. 1519) Anadolu evliyalarındandır. İznik yakınında Tirse Köyünde doğmuştur. Doğum tarihi belli değildir. Abdurrahim Tirsî çok ibadet eden, haramdan kaçınan bir zat olarak tanınır. (Şekil- 13)

Mudurnu'da doğan Halveti Tekkesi'nin *Şeyhi Mehmet Taluî Efendi* (1689-1737) büyük bir besteci olarak tanınmaktadır. İstanbul Halvetî Şeyhi Nasuhi Efendi ve oğlu Ali Efendinin yanında çalışmıştır. Halvetî tekkesine şeyh olmuştur. Tasavvufçu olarak ün kazanmış, Mudurnu'da vefat etmiştir. Kabri hemen her vesileyle ziyaret edilmektedir. (Şekil-14)

Şeyh Fahreddin (?-1460) Zeyniyye tarikatının mensuplarından olup, adı Zeynüddin Ebubekir İbn-i Muhammet Safi'dir. Şeyh Fahreddin, Mudurnu'da vefat etmiş, Kanuni Sultan Camii bahçesinde gömülmüştür. Cami bahçesinde olması, halkın diğer ziyaret yerlerinde olduğu gibi rahat hareket etmesini engellemektedir. Yinede sıkıntıya düşenlerin ayak üstü ziyaret edip, yardım talep ettikleri yerler arasındadır.

12-Seben

İlçede; Değişik amaçlarla ziyaret edilen *Dedeler (Şihlar)*, *Güneyce*, *Kozyaka*, *Gökhaliller ve Değirmenkaya Türbeleri* bulunmaktadır. Bu türbelerde kimin olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte, yine de bu yatırlar hakkında ciddi bir sözlü rivayet geleneği oluşmuştur. Yakın çevre ilçe ve köylerden gelenlerin dışında çok fazla ziyaretçisi

olmayan bu mekanlar, yinede buradaki halkın hemen her vesileyle ziyaret edip, adak adadıkları ve kurban kestikleri yerler arasındadır

13-Yeniçağa

İlçe'de, yeniçeri ağalarına ait olduğu sanılan *türbeler* mevcuttur. Kemaller Köyü Cevekeller Mahallesinde, *Seyyid Süleyman Türbesi* vardır. Sarayköy'de *Eroğlu Türbesi* ve Eskiçağa'da da Yıldırım Bayezid zamanından kalma hamamın yanında kime ait olduğu tam olarak bilinmeyen ancak; -bu hamamın yapılması sırasında kesinlikle abdestsiz duvara bir taş bile koymayan büyük bir zat- gibi çeşitli rivayetler anlatılan bir *türbe* bulunmaktadır. Genellikle ilçe halkı ve yakın köylerden gelen insanlar tarafından çeşitli hayvan hastalıkları için ziyaret edilmektedir. Çok sık şekilde ziyaret edilen yerler arasında sayılmazlar. *Şair Dertli*'nin anıt mezarı, köyü olan Sahnalar'ın karşısında Ankara-İstanbul E5 karayolu üzerindedir. Her yıl Şair Dertli Anma Günü düzenlenmektedir. 1772-1846 yılları arasında yaşayan şairin asıl adı, İbrahim Lütfi'dir. Edebiyat tarihimize ünlü halk şairlerinden biri olarak geçen Dertli, yaşamının büyük bir bölümünü gurbette geçirmiştir. Şair Dertlinin bestelenen dörtlükleri de vardır. Dertli halk arasında ermişlerden sayıldığından hemen her vesile ile ziyaret edilmektedirler. (Şekil- 15)

14-Yığılca

İlçede; *Gâziler (Şıhlar) türbesi*, Bekirler Köyünde *Bekir zât türbesi* ve Aksaklar Köyünde de *Aksak Dede türbesi* bulunmaktadır. Hemen hepsi hakkında bir çok menkıbe anlatılan bu zatların türbeleri, civar köylerin dışında pek tanınmamakla birlikte yakın çevre ve köylerden gelen insanlar tarafından çeşitli bahanelerle ziyaret edilmektedirler.

İKİNCİ BÖLÜM

BOLU İLİ'NİN DİNİ YAPISI VE GÜNÜMÜZ İNANÇ COĞRAFYASI

A- BOLU'DA MEVCUT DİNLER

En eski dönemlerden itibaren bir çok toplulukların istilasına uğrayan Anadolu, çeşitli kültür ve medeniyetlerin merkezi olmuştur. Türklerden önce sürekli el değiştiren, belli bir milletin daimi yurdu olmayan bu topraklar, Avrupa'dan Asya'ya veya Asya'dan Avrupa'ya geçmek isteyen toplulukların yol güzergahı olduğundan, çeşitli zamanlarda değişik toplulukların hakimiyeti altında bulunmuştur.¹³⁷ Dolayısı ile Anadolu, dünyada eşine pek az rastlanan bir biçimde, en eski zamanlardan beri çeşitli toplulukların ve bunların mensup oldukları inançların yaşadığı bir yer olmuştur.¹³⁸ Bu topluluklar tarihe karışmış olsalar bile, Anadolu topraklarında kendilerine ait kültür ve inançların az da olsa izleri kalmıştır.¹³⁹

1-Yahudilik

Yahudilik, Allah tarafından Hz Musa vasıtasıyla insanlığa gönderilen ilahi dinin adıdır. Dinin ismi, Hz Yakup'un oniki oğlundan dördüncüsü olan, Yuda veya Yehuda'dan gelmektedir. Hz. Yakup'un oniki oğlundan oniki kabile meydana gelmiş, bu kabilelere genel olarak İsrailoğulları ve Hz. Yakup'un dördüncü oğluna izafeten Yahudi tabirleri kullanılmıştır. Dolayısı ile, İsrailoğulları soyundan gelen Hz. Musa'nın yaymakla görevli olduğu dine Yahudilik ismi verilmiştir.¹⁴⁰

Hz. Musa tarafından tebliğ edildiği tarz itibariyle evrensel olan Yahudilik, Babil sürgününden sonra milli bir hüviyete bürünmüş ve sadece İsrailoğullarına mahsus bir din haline gelmiştir. Ancak Yahudilik, tek tanrı inancı, vahiy kaynaklı kutsal kitabı ve peygamberleri oluşuyla milli dinlerden, belli bir ırka mal edilmesiyle de ilahi dinlerden farklı özellikler göstermektedir. Yahudiliği diğer ilahi dinlerden ayıran başka bir özellik ise, Tanrı ile İsrailoğulları arasındaki ahde, kutsal kitapları Tevrat'ta geniş yer verilmesi sebebi ile "Ahid Dini" olarak tanımlanmasıdır.¹⁴¹

¹³⁷ Şaban Kuzgun, *Dinler Tarihi*, Kayseri 1993, 145.

¹³⁸ Annemarie Shimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, Ankara 1955, 6.

¹³⁹ Hikmet Tanyu, *Dinler Tarihi Araştırmaları*, Ankara 1973, 83.

¹⁴⁰ Şaban Kuzgun, *Hazar ve Karay Türkleri*, Ankara 1985, 147.

¹⁴¹ Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara 1988, 110.

Yahudilik monoteist bir din olmakla birlikte, tanrı Yehova yalnız İsrailoğullarını koruyup gözetken, milli bir tanrıdır. Tevrat'ın bir çok bölümlerinde de "İsrail'in Tanrısı" ifadeleri geçmektedir.¹⁴² Yahudiler tanrıyı millileştirmekle kalmayıp ona bir takım insani vasıflar da yüklemişlerdir.¹⁴³ Hz.Musa'yı en büyük peygamber, Tevrat'ı tek kutsal kitap kabul eden Yahudiler, şeriatın bir olduğuna, onun da Musa ile başlayıp bittiğine inanırlar. İslam inancına göre ise Hristiyanlık ve İslam'dan önce insanların hidayeti için gönderilen Yahudilik, tahrif edilmesiyle ilahi olma özelliğini kaybetmiştir.¹⁴⁴Yahudiliğin esaslarını oluşturan Tevrat, yazılı ve sözlü olarak iki kısma ayrılır. Yazılı Tevrat, Sina Dağı'nda Musa'ya vahiy edilen kitaptır ve Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Dvarim olmak üzere beş bölümden oluşur. Yahudiler bu beş kitaba, Tora derler.¹⁴⁵ Sözlü Tevrat ise, Hz. Musa'nın sözlerini ve Tevrat için yaptığı açıklamaları içine alan kitaptır. Sözlü Tevrat'a Musa'dan sonra gelen Peygamberlerin sözleri ve nesilden nesile aktarılan rivayetler de katılarak Mişna oluşturulmuştur. Mişna'ya tefsirler yazılması ile Talmut meydana gelmiştir.¹⁴⁶

İbadetlerini genel olarak sinagog veya havrada yapan Yahudiler için Kudüs'teki mabet, dinin odak noktasını teşkil etmektedir. Dindeki en önemli ibadet, Tevrat rulolarının bohçasından çıkarılarak sinagogda haham tarafından okunmasıdır. Sinagog haricinde evlerde de Yahudilerin yaptıkları ibadetleri vardır. Yahudiliğin XII. yüzyıla kadar belli bir inanç sistemi yoktu, ancak bu yüzyıldan sonra Yahudi bilginleri tarafından onüç esastan oluşan inanç sistemi konmuştur.¹⁴⁷

Yahudilerin, M.Ö. 2000 yıllarında Hz. İbrahim ile birlikte Sümer ülkesinin Ur şehrinde tarih sahnesine çıktıkları tahmin edilmektedir. Kenan diyarı ve Mısır'da dolaşan Yahudiler, nihai olarak Filistin topraklarına yerleşmişler ve burada bir devlet kurmuşlardı. Filistin topraklarının M.Ö. 721'de Asur ve M.Ö. 586'da Babiller tarafından istila edilmesi ve Yahudi krallıklarının ortadan kaldırılmasıyla, değişik dönemlerde Yahudiler, baskı ve sürgüne maruz kalmışlardır. M.Ö.332 yılında Büyük İskender'in Filistin topraklarını hakimiyeti altına almasıyla, biraz olsun rahatlayan Yahudiler, M.Ö. 63 yılında Roma kralı

¹⁴² Tanyu, Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler C. I, İstanbul 1976, 60.

¹⁴³ Tümer- Küçük, Dinler Tarihi, 111.

¹⁴⁴ Kuzgun, Hazar ve Karay Türkleri, 147.

¹⁴⁵ Tanyu, Yahudiler ve Türkler, C. I, 30.

¹⁴⁶ Hayrullah Örs, Musa ve Yahudilik, İstanbul, 1966, 318; Kuzgun, Hazar ve Karay Türkleri, 149.

¹⁴⁷ Tümer- Küçük, Dinler Tarihi, 110, 130-132; Yaşar Kutluay, İslam ve Yahudi Mezhepleri, Ankara, 1965, 123, 128-129.

Pompeus'un Kudüs'ü işgal etmesiyle şiddetli zulme maruz kalmışlar ve M.S. 70 yılından sonra Filistin'den dünyanın çeşitli ülkelerine sürülmüşlerdir.¹⁴⁸ Çeşitli batılı ülkelerde sürgün hayatı yaşayan Yahudiler, Katolik kralların dinlerini değiştirmek için yaptıkları baskı nedeni ile, 1376'da Macaristan'dan, 1394'de Fransa'dan, 1492'de de İspanya'dan kaçarak gruplar halinde Osmanlı devletine sığınmışlardır. Osmanlı Devleti içindeki Yahudiler, göç ettikleri yıllardan itibaren ticaretle uğraşmışlar ve önemli ticaret merkezlerine yerleşerek devletin ticari hayatında etkili olmuşlardır.¹⁴⁹

1895 yılında "Yahudi Devleti" kitabını yayınlayan Theodore Herzl, Yahudileri bilinçlendirmiş ve Yahudi devleti kurmak için Filistin topraklarının elverişli olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle XIX. yüzyılın sonundan itibaren Filistin'de toplanmaya başlayan Yahudiler, 1948'de bugünkü İsrail devletini kurmuşlardır.¹⁵⁰

Yahudilik Hazar Türkleriyle birlikte Bolu yöresine gelmekle beraber günümüzde bunun kanıtları bulunmamaktadır. Halkın yaşantısı üzerinde de hiç bir etkisi görülmemektedir. Ayrıca bu yörede Yahudi ibadet yerleri olan Havralara rastlanılmamaktadır. Ancak Düzce'de Yahudi asıllı olup günümüzde ihtida eden Yahudilerin kuyumculuk ve esnafılık yaptıkları tespit edilmiştir. Günümüzde Düzce nüfusuna kayıtlı Yahudi bulunmamakla birlikte bunların, İstanbul nüfusuna kayıtlı oldukları düşünülmektedir.

2-Hristiyanlık

İsmi Yunanca "Hristos" kelimesinden alan Hristiyanlık, Hz İsa'nın tebliğle memur olduğu dinin adıdır. Hristos'un Arapça karşılığı mesih kelimesidir ve bununla kastedilen kişi Hz. İsa'dır. Dolayısı ile Hristiyan, Hristos'a inanan, onun yolunu takip eden kişi anlamına gelir. İslam kaynaklarında ise Hristiyanlar için Nasara ve Nasraniyye tabirleri kullanılmıştır.¹⁵¹

İsrailoğulları içinden çıkmasına rağmen, Yahudilerin çoğu Hz. İsa'ya iman etmemişlerdir; çünkü Yahudiler, beklenen Mesih'in Hz. Davud'un soyundan geleceğine inanıyorlardı. Halbuki Hz. İsa babasız olarak dünyaya gelmiştir ve dolayısı ile Hz. Davud soyundan değildir. Yahudiler Hz. İsa'ya inanmamakla kalmamışlar, O'nu asi, suçlu ve sıradan bir insan olarak görmüşlerdir. Hz. İsa'ya inananlar ise O'nu ilahlaştırmışlardır.

¹⁴⁸ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, İstanbul, 1989, 195; Tanyu, ve Yahudiler Türkler, I, 77-80.

¹⁴⁹ Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, İstanbul, 1996, 73-74.

¹⁵⁰ Eryılmaz, *Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, 205.

İslam ise, O'nun Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu belirterek, Yahudi ve Hristiyanların Hz.İsa konusunda hataya düştükleri noktalara açıklık getirmiştir.¹⁵² Hz. İsa'nın hayatı, sözleri ve mucizeleri ön planda tutulan Hristiyanlığın kutsal kitabı İncil,¹⁵³ Hz. İsa'dan yaklaşık iki yüzyıl sonra yazılmış, ikinci asırdan beri birbirinden farklı çok sayıdaki İnciller dörde indirilmiş ve Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncilleri sahih, diğerleri sahte kabul edilmiştir.¹⁵⁴ Diğer taraftan bu İncillerde, toplum nizamını temin eden kurallara rastlanmaz. Bu açığı kapatmak için Hristiyanlar, Yahudi kutsal kitabı Tevrat'ı şeriat kitabı olarak kabul etmişlerdir.¹⁵⁵

Hristiyanlar, tek ve kadiri mutlak Tanrıya inanmakla birlikte, Hz. İsa ve kutsal ruhu, Tanrı'nın tecellileri olarak kabul etmişlerdir. Böylece Hristiyanlık inancının temelini oluşturan teslis akidesi ortaya çıkmıştır.¹⁵⁶ Hristiyanlıkta ibadet, genel olarak kiliselerde ve papaz nezaretinde cemaatla yapılır. İbadetlerde ilahiler söylenir, İncillerden parçalar okunur ve dua edilir. Kilise tarafından konulan ve uyulması gerekli olan Sakramentlerden en önemlileri, yeni doğan çocuğun asli suçtan kurtulması için vaftiz yapılması, ekmek-şarap ayini ve papazlara günahları bağışlama yetkisi veren günah itirafıdır.¹⁵⁷ Hz. İsa'nın ölümünden sonra hızla yayılmaya başlayan Hristiyanlıkta, özellikle de Pavlos'un Hristiyanlığı kabul etmesiyle, Hz. İsa'nın şahsiyeti, teslis, İncillerin tekliği-çokluğu ve diğer hususlarda bir takım ihtilaflar ortaya çıkmış, bu ihtilafları gidermek için M.S. 52'den başlayan çok sayıda konsil toplanmıştır. Fakat, buna rağmen ihtilaflı konularda bütün Hristiyanların kabul ettiği ortak kararlar alınamamıştır.¹⁵⁸ Dinlerinin Anadolu, Yunanistan, Mısır ve Roma'da yayılmaya başladığı dönemde Yahudi baskısı ve Roma devletinin zulmüne maruz kalan Hristiyanlar, Roma İmparatoru Konstantin'in Hristiyan olması ile rahatlamışlar ve M.S.

¹⁵² Kuzgun, Dört İncil, 146.

¹⁵³ Kuzgun, Dört İncil, 219.

¹⁵⁴ Shimmel, Dinler Tarihine Giriş, 117; Günay Tümer, Hristiyanlıkta ve İslam'da Hz.Meryem, Ankara, 1996, 98, 99.

¹⁵⁵ Suat Yıldırım, Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık, Ankara, 1988, 154.

¹⁵⁶ Mehmet Aydın, Müslümanların Hristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları, Konya, 1989, 114.

¹⁵⁷ K.Bilmeyer- H.Tuchle, I-IV. Yüzyıllarda Hristiyanlık, Çev. Antun Göral, Güler Matbaası, İstanbul, 1972, 86-93.

¹⁵⁸ Mehmet Aydın, "Batı ve Doğu Hristiyanlığına Tarihi Bir Bakış", A.Ü.İ.F.D. C. XXVII, Ankara 1985, 124-127. Geniş bilgi için bk. Francis Dvornik, Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a (Çev. Mehmet Aydın) Ankara 1990.

337 yılından sonra Roma sınırlarında etkili bir dini nüfus olmuşlardır. Daha sonraki yüzyıllarda Hristiyanlık Avrupa devletlerinin tek resmi dini haline gelmiştir.¹⁵⁹

Bolu yöresine Hristiyanlığın ilk girişi, Bithynlerden sonraki devlet ve imparatorluklar döneminde olmuştur. M.Ö.63 Yılında Bithynya Kralı IV. Nikomedes ölünce bu krallık miras yoluyla Romalıların eline geçmiştir.Hristiyanlığın doğuş ve yayılışı da göz önünde bulundurulduğunda bölgeye bu dinin yayılması Romalılarla (M.Ö. 74-M.S.395) başlamış ve Bizanslılarla (M.S. 395 -1453) devam etmiş olmalıdır. Nitekim, İlde yapılan çeşitli kazı çalışmalarında; Akçakoca ilçesi, Ceneviz Kalesi yakınlarında, 15x25 m. ölçülerinde, üç nefli, beşgen apsisli, bazilikal planlı bir kilisenin temelleri açığa çıkarılmıştır. M.S.V-VI.yy tarihlenen ve Bolu'da bulunan en büyük Bizans yapısı olan bu kilise, Erken Bizans döneminin en önemli kalıntısı olma özelliğini göstermektedir. Kilisenin yangın geçirerek yıkıldığı, yangın sonrası yıkılan kilisenin temelleri de kullanılarak aynı yere daha küçük bir kilise inşa edildiği ve bu kilisenin M.S.XIV yy kadar faaliyetini sürdürdüğü anlaşılmaktadır.¹⁶⁰Yine Yedigöller çevresinde yapılan Arkeolojik çalışmalarda Bizans dönemine ait yerleşim yeri kalıntıları ile, birbirine yakın aralıklarla inşa edilmiş beş adet kilise tespit edilmiştir. Dörtdivan ilçesi, Köroğlu Vadisinde yapılan kazı çalışmalarında da üç adet benzer planlı kilise kalıntısı bulunmuştur. Bolu Kültür Merkezi bahçesinde, M.S. VIII-IX. yy arası Bizans çağından kalma vaftiz taşı, bir çok mezar taşları ve sütunlara rastlanmıştır.¹⁶¹Seben ilçesi Çeltikdere köyü yakınlarında bulunan ve oldukça iyi korunmuş durumdaki Çeltikdere Bizans Kilisesi; Orta Bizans döneminin (M.S. 842- 1204) klasik dini mimari şemasına uygun olarak haç biçiminde inşa edilmiş olup, bu dönemin Boludaki en önemli örneğidir. Aynı ilçede birbirine yakın aralıklarla kayalara oyularak yapılmış çok sayıda evden oluşan yerleşim yerleri mevcuttur. Bunların en önemlileri; Alpagut, Çeltikdere, Karca, Solaklar, Hoçaş ve Kaşbıyıklar Köyleri ile Muslar mahallesindeki kaya evleridir. Bu yerleşim yerlerinde kırmızı boyalı haç işaretlerine rastlanması, bazı evlerde şapel, rölik çukuru gibi uygulamalara yer verilmesi Seben Kaya Evlerinin Erken Hristiyanlık döneminden Orta Bizans Dönemine kadar kullanılmış olabileceğini

¹⁵⁹ Taplamacioğlu, *Karşılaştırmalı Dinler Tarihi*, Ankara, 1966, 192; Yurdaydın-Dağ, *Dinler Tarihi*, Ankara, 1978, 194,195; Dvornuk, *Konsiller Tarihi*, 123.

¹⁶⁰ Güner Kozdere - Mustafa Y. Güneş, "Boluda Müzeler, Arkeoloji, Türk Dönemi Eserleri ve Tabiat Varlıkları" *Bolu 1998 Yıllığı*, 108-150, 117

¹⁶¹ Bedri Yalman, *Bolu- Hisartepe Kazısında Bulunan Tapınak Kalıntısı*, TTK., Ankara, 1986, 78.

düşündürmektedir.¹⁶² Konuralp Bucağı (Prusias ad Hypium), Bizans döneminde Roma dönemindeki önemini kaybetmiş olmakla birlikte, Hristiyanlık alemi konsil toplantılarına Konuralp'ten de din adamlarının katılması; Konuralp'in, Bizans döneminde önemli bir piskoposluk merkezi olduğunu göstermektedir.¹⁶³

Günümüzde Bolu yöresinde halen işlevini devam ettiren kilise ve manastır bulunmamaktadır. Çeltikdere Bizans kilisesi gibi yöredeki kiliselerin bazıları, tarihi birer yapı olarak kalmış, bazıları da şiddetli depremlere maruz kalarak yıkılmış ve kaybolmuşlardır.

3- İslam Dini

Kelime anlamı teslim olmak, itaat etmek, boyun eğmek olan İslam, Allah tarafından Hz. Muhammed vasıtasıyla insanlığa gönderilen son ilahi dinin ismidir. Adını kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'den alan İslam dini, belli bir milletin ve bölgenin dini olmayıp evrensel bir dindir.¹⁶⁴

İslam'ın ana kaynağı, vahiy edilişinden itibaren yazı ve ezber yoluyla muhafaza edilen ve aslı değişmeden günümüze kadar gelen Kur'an-ı Kerim'dir.¹⁶⁵ İkinci kaynak ise, Kur'an'daki ayetlerin daha iyi anlaşılması ve ibadetlerin yapılış şekillerini belirten Hz. Muhammed'in sünnetleridir.¹⁶⁶

İslam dininin iman esasları altı maddede toplanmıştır. Bunlar; Allah'a, Meleklerle, Kitaplara, Peygamberlere, Ahiret Gününe, Kaza ve Kadere imandır. İman esaslarını dili ile söyleyen, kalbiyle tasdik eden kişi, Hz. Muhammed'in "Cibril hadisinde" belirttiği, Kelime-i Şahadet getirmek, namaz kılmak, oruç tutmak, zekat vermek ve hacca gitmekten ibaret olan İslam'ın beş şartına uymakla, Allah'a karşı ibadet görevini yerine getirmiş olur.¹⁶⁷ İslam'da Cuma namazı ve Hac ibadeti haricindeki ibadetlerde belli bir mekan şartı yoktur.

Hz. Muhammed'in peygamberliği zamanında (612-632) Arap yarımadasının tamamına hakim olan İslamiyet, O'nun vefatından sonraki dört halife, Emevi ve Abbasiler

¹⁶² Krş. Andree N. Rollas, *Konuralp- Üskübü Kılavuzu*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yay., İstanbul, 1967, 18.

¹⁶³ Komisyon, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, C. II*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 1976, 301- 306.

¹⁶⁴ Tümer- Küçük, *Dinler Tarihi*, 183.

¹⁶⁵ Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze*, 277

¹⁶⁶ Mehmet Aydın, "İslam Dini", *Din Fenomeni*, Konya 1993,383

¹⁶⁷ Tümer - Küçük, *Dinler Tarihi*, 184, 190.

dönemlerinde, Mezopotamya, Türkistan, Kuzey Afrika ve İspanya'da yayılmıştır.¹⁶⁸ VII. yüzyıldaki Müslüman Arap fetihlerinin Türkistan bölgesine ulaşması, Türklerin İslamiyet'i tanımalarını sağlamış, ancak Emevi hanedanın takip ettiği siyaset yüzünden aradaki münasebet dostça olmamıştır.¹⁶⁹

Abbasi devletinin olumlu siyaseti Türklerin Müslümanlığı kabul etmesini kolaylaştırmıştır. Özellikle ticaret amacıyla Orta Asya'ya gelen mutasavvıfların faaliyetleri, İslamiyet'in Türkler arasında yayılmasını sağlamıştır. Nihayet X. yüzyılda Türkler, büyük bir çoğunlukla İslamiyet'i kabul etmiş ve kurdukları devletlerle İslam aleminde parçalanmaya başlayan siyasi birliğin tekrar kurulmasını sağlamışlardır. Ayrıca etkili Şii propagandasına karşı ehli sünnet itikadının güçlenmesi için medreseler kurmuşlar ve bu sayede İslam aleminde Sünni inancın kökleşmesini temin etmişlerdir. Yine Türkler, kurdukları Selçuklu ve Osmanlı Devletleriyle de İslamiyet'i Anadolu ve Avrupa'ya kadar yaymışlardır.¹⁷⁰

Bölgenin İslamiyet'le tanışması Türkler eliyle olmuştur. Selçuklular, bu bölgeye her ne kadar çeşitli zamanlarda akınlar düzenlemiş olsalar da, bölgenin tam bir Türk ve İslam beldesi olması asıl Osmanlılar zamanına tesadüf etmiştir. Bölgeye 1323 tarihinde başlayan Osmanlı seferleri Müslüman nüfusun çoğalmasını sağlamıştır. Bölgede XIII. yüzyıldan itibaren Müslüman nüfus çoğunluğa ulaşmış¹⁷¹ ve bu çoğunluğunu günümüzde de devam ettirmektedir.

Bolu'nun dinlere göre çeşitli dönemlerdeki nüfus hareketleri, çeşitli kaynaklar; özellikle salnameler, genel nüfus sayım sonuçları, seyyahların çoğu zaman tahmine dayalı olarak verdikleri nüfus bilgileri ve Anadolu da yapılan ilk inanç coğrafyası sayılabilecek Cuinet'in tartışmalı eseri ve çeşitli kurum ve kuruluşların yaptığı rapor, etüt ve envanterlerde¹⁷² Müslüman-Türk nüfus, Bolu ve çevresi Türklerin bölgeyi ele geçirmelerinden sonraki hiçbir dönemde nüfus bakımından, azınlığa düşmedikleri gibi sayısal anlamda hep üstünlüğü ellerinde bulundurmışlardır.

¹⁶⁸ Aydın, "İslam Dini", 375, 376.

¹⁶⁹ Kafesoğlu, "İlk Türk-İslam Siyasi Teşekkülleri", *Türk Dünyası El Kitabı I*, Ankara 1992, 237-238.

¹⁷⁰ Hüseyin G. Yurdayın, *Türkiye'nin Dini Tarihine Umumi Bir Bakış*, Ankara 1962, 109; Carl Brockelmann, *İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi* (Çev. Neşet Çağatay), Ankara 1992, 142, 146.

¹⁷¹ Semavi Eyice- Cengiz Orhonlu, *Tarihte Bolu ve Osmanlı Bolusu*, Vilayet matbaa, Bolu, 1975, 38.

¹⁷² 1965 Köy Envanter Etütlerine Göre Bolu. Köy İşleri Bakanlığı Yay., Ankara 1968, 121.

B-DİNİ CEMAATLER

1960 yılından itibaren Said-i Nursi ve Süleyman Hilmi Tunahan gibi lider sayılan kişilerin görüşleri etrafında ortaya çıkan dini cemaatler, Türkiye'nin dini yapısında önemli bir yer teşkil etmektedirler. Özellikle 1980 sonrası vakıf veya öğrenci yurtları adı altında faaliyetlerini devam ettiren cemaatlerin Türkiye genelinde mensupları bulunmaktadır. Bolu genelinde, bölgenin dini hayatına etki eden dini cemaatler bulunmaktadır. İlde faaliyet gösteren cemaatlerin başlıcaları, Süleymancılar, Nurcular ve Işıkçılardır.

1- Süleymancılar

Süleymancılar, 1888'de Silistre'de doğan Süleyman Hilmi Tunahan'ın fikirleri doğrultusunda faaliyet gösteren cemaate verilen isimdir. Süleyman Efendi ilk tahsiline Silistre'de başlamış ve Süleymaniye Medresesi'nde eğitimini tamamlamıştır. İstanbul camilerinde verdiği vaazlarla dikkati çeken Süleyman Hilmi Tunahan eser yazmamış, Kuran kurslarında talebe yetiştirmeye önem vermiştir.

Dini cemaat olarak değerlendirilen Süleymancılar, aslında Süleyman Efendi'ye bağlı Nakşi Tarikatı mensuplarıdır. 1959 yılında Süleyman Hilmi Tunahan'ın ölümüyle fikirleri, O'nun gibi Kuran kurslarında öğrenci yetiştirmeye önem veren talebeleri tarafından yayılmış ve zamanla Süleymancılık Cemaati teşekkül etmiştir.¹⁷³ Temel hedefleri Kur'an okumayı öğretmek olan Süleymancılar, son yıllarda yurtlarını üniversite öğrencilerine açmışlardır. Bu cemaatin fikirlerini yaymak için Türkiye genelinde basın-yayın faaliyetleri bulunmamaktadır.

Günümüzde Süleymancılar Bolu merkez ve ilçelerinde çok yaygın ve mensubu en fazla olan dini cemaattir. "Kurs ve Okul Talebelerine Yardım Derneği" adı altında Bolu ilinde faaliyet gösteren Süleymancılar Bolu merkezde İslam kültür ve araştırma vakfı adı altında birde vakıf kurmuşlardır. Başkanlığını Kemal Coşkun'un yaptığı bu vakfın çatısı altında halka açık toplantı ve paneller yapılmaktadır. Süleymancıların hemen bütün ilçelerinde yurtları bulunmaktadır. Bu yurtlarda orta ve yüksek öğrenim öğrencileri barınmaktadır.

Bolu genelinde toplam 28 adet kurs ve okul talebelerine yardım derneği adı altında faaliyet gösteren yurt bulunmaktadır. Bolu'nun bütün ilçelerinde en fazla mensubu bulunan bu cemaatin öğrenciler de dahil olmak üzere 8500-9000 müntesibi oldukları tahmin edilmektedir.

¹⁷³ Hasan Küçük, *Tarikatlar*, İstanbul 1977, 250-251.

2- Nurcular

Said Nursi'nin (1873-960) fikir ve eserlerini devam ettiren cemaata verilen isimdir. Nurculuk, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türkiye'de yayılmaya başlayan ve günümüzde en yaygın olan dini cemaatlerden birisidir. Said Nursi'nin eserlerinde ve cemaat mensuplarının ifadelerinde tarikat olmadıkları belirtildiği halde bazı araştırmacılar bu cemaati tarikat olarak değerlendirmektedir.¹⁷⁴ Said Nursi'nin eserlerinin farklı yorumlanmasından ve aralarında ortaya çıkan siyasi fikir ayrılıklarından dolayı bu cemaat Yeni Asya, Meşveret Cemaati (Kırkinci), Yeni Nesil, Yazıcılar, Med-Zehra, Fethullah Hoca gruplarına ayrılmıştır. Bu gruplardan birisinden kopan mahalli veya küçük Nurcu gruplar da bulunmaktadır. Bunlardan bazıları, Abdulkadir Ballı, Said Özdemir, Mehmet Kurdoğlu, Sakarya Cemaati ve Müslüm Gündüz gruplarıdır.¹⁷⁵ Yaptığımız araştırmada Kırkinci, Yazıcı, Med-Zehra ve mahalli Nurcu gruplarının Bolu'da faaliyetlerine rastlanmamıştır.

Bolu genelinde en yaygın olan Nurcu grup, Fethullah Gülen grubudur. Bu cemaat 1970 yılında Fethullah Gülen'in Nurcuların Yazıcı kolundan ayrılarak kurduğu cemaattir. Türkiye genelinde, öğrenci yurtları, yurt içi ve yurt dışında kurdukları özel okullar, Zaman Gazetesi, Sızıntı Dergisi ve Samanyolu Televizyonu gibi basın-yayın organlarıyla düşüncelerini yaymaya çalışmaktadırlar.

Çeşitli ilçelerde yurt dersane ve öğrenci evleri bulunan bu cemaatin, il genelinde yaklaşık 2000-2500 kişi civarında olduğu ve ildeki eğitim faaliyetlerinin de öncülüğünü yaptığı gözlenmiştir.

Cemaat liderliğini Mehmet Kutlular'ın yaptığı Yeni Asya cemaati Türkiye'de fazla etkinliği olmayan bir Nur cemaati durumundadır. Türkiye'de yayın yapan "Yeni Asya Gazetesi", "Köprü" ve "Bizim Aile" dergileri bu cemaate aittir. Yeni Asya grubunun Türkiye'de yaptığı en önemli faaliyet, her yıl Ankara Kocatepe Camii'nde Said Nursi adına okuttukları Mevlidi Şeriftir. Türkiye'de mensuplarının sayısı fazla olmayan Yeni Asya grubunun, Boluda da sayıları oldukça az olup, gazete etrafında faaliyet gösteren yaklaşık 100-120 kişilik bir dini cemaattir.

¹⁷⁴ Hasan Hüseyin Ogun, "Başlangıçtan Günümüze Said Nursi ve Nurculuk Hareketi", *Türkiye Günlüğü* S. 45, Nisan 1997, 57.

¹⁷⁵ Ogun, Nurculuk Hareketi, 64-70.

1989 yılında Yeni Asya grubundan ayrılan Yeni Nesil grubu Mehmet Emin Birinci ve M. Nuri Güleç'in önderliğinde faaliyetini sürdüren bir cemaattir. En önemli faaliyetleri düzenledikleri "Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu"dur. Ayrıca aylık çıkan Yeni Nesil Gazetesi bu cemaatin fikirleri doğrultusunda yayın yapmaktadır. Bolu'da sayıları az olup, Yeni Nesil Nurcularının şehirde varlıklarını belirtecek kadar faaliyetleri bulunmamaktadır.

3-Işıkçılar

Hüseyin Hilmi Işık'ın fikirlerine bağlı olan gruba verilen isimdir. Günümüzdeki temsilciğini Dr. Enver Ören yapmaktadır. O'nun kurmuş olduğu İhlas Holdingden dolayı bunlara "İhlascılar" da denilmektedir. Türkiye'de T.G.R.T Televizyonu ve Türkiye Gazetesi yayın organlarıyla fikirlerini yaymaya çalışmaktadırlar. Türkiye genelinde Finans, Pazarlama, Otomotiv gibi ekonomik kuruluşları ile Türkiye ekonomisinde söz sahibidirler. Bolu da, Işık cemaatine ait yurt ve dernek bulunmamaktadır. Bu cemaatin Bolu ve Düzce de öğrencilere yönelik evleri vardır.

Bu yaygın cemaatlerin dışında il genlinde faaliyet gösteren küçük dini cemaatlerde bulunmaktadır. Bolu merkezde, Ankara'da ikamet eden Emin Efendiye bağlı küçük bir dini cemaat bulunmakta olup Musa Okur'un başkanlığında toplanan bu cemaat ildeki zengin iş adamları ve çeşitli meslek gruplarınca desteklenmektedir Düzce'de de tebliğ cemaati adı verilen bir dini grubun varlığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Yine Düzce'de faaliyet gösteren ve ilçenin dini hayatını etkileyen aktif görünümlü diğer bir cemaatte Ömer Öngüt grubudur. Adapazarı merkezli bu grup diyanet ve diğer dini grupları ağır bir şekilde eleştirmeleri ile tanınan radikal dini bir cemaattir.

C-TARİKATLAR

Hız. Peygamber'in vefatından sonra, İslam'ı yaşamada züht ve takvanın esas alınmasıyla ortaya çıkan ve genel olarak nefsin bütün istek ve arzularını terk ederek, kalbi Allah'a bağlamak olarak tanımlanan tasavvuf,¹⁷⁶ hicri II. yüzyıldan itibaren mensuplarının çoğalmasıyla sistemleşmiş ve kısa zamanda bütün İslam alemine yayılmıştır. Meşhur alimlerden bir çoğunun büyük şeyhlere intisabı ve hükümdarların bizzat tekke ve zaviye yaptırarak bu cereyanı teşvik etmeleri, İslam aleminde çeşitli tasavvufi zümrelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.¹⁷⁷ Tasavvufun sistemleşmesi, İslam aleminde ortaya çıkan bütün fikir hareketleri arasında en çok taraftar bulan ve sosyal hayata en fazla etki eden cereyan

¹⁷⁶ İmam Gazali, *El-Munkizu Mine'd-Delal* (Çev. A.Suphi Fırat), İstanbul 1978, 12.

¹⁷⁷ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1991, 14-17.

olmasını sağlamıştır¹⁷⁸ Mutasavvıfların görüşlerini yaymak ve kendilerine bağlı olanların eğitimlerini sağlamak için kurdukları teşkilatı ifade eden tarikatlar,¹⁷⁹ silsile itibariyle Hz Ebu Bekir ve Hz. Ali'den birine, bunlar vasıtasıyla da Hz. Muhammed'e dayanmaktadır ve isimlerini tarikat kurucusunun adı veya lakabına göre almaktadır.¹⁸⁰

İslam'ın IX. yüzyıldan itibaren Türkistan'a girmesiyle birlikte Türkler arasında yayılmaya başlayan tasavvuf cereyanı, kısa zamanda Fergana, Merv, Semerkant, Horasan ve Buhara gibi kentleri, etkisi altına almıştır.¹⁸¹ 1071'den itibaren Anadolu'nun kapılarının Türklere açılmasından sonra bölgeye göçler başlamış, İran, Irak, Suriye ve Türkistan bölgelerinden gelen mutasavvıflar, Anadolu'da tasavvufi fikirlerin yayılmasında etkili olmuşlardır.¹⁸² XIII. yüzyılda Moğol istilası nedeniyle Belh, Buhara, ve Horasan bölgelerinden Anadolu'ya gelen Türkmen dervişleri ise Anadolu'da tasavvufi hareketliliğin artmasını sağlamışlardır.¹⁸³ Bunun tabii neticesi olarak şeyhler halk arasında rağbet görmeye başlamış, sultanların da desteklemesi ile Anadolu'daki sosyal yapıya etki eden çok sayıda tekke ortaya çıkmıştır.¹⁸⁴

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde devlet ve toplum üzerinde önemli etkisi olan tarikatlar, 1925 yılında çıkarılan kanun neticesinde tekke ve zaviyelerin kapatılması ile Türkiye genelindeki faaliyetlerine son vermişlerdir. Bu yasaklamaya rağmen çalışmalarını gizlilik içinde sürdüren tarikatlar, varlıklarını günümüze kadar devam ettirmişlerdir.

1-Kadiri Tarikatı

Kadiri Tarikatı, Şeyh Abdulkadir Geylani tarafından kurulan ve silsilesi Hz. Ali'ye dayanan sünni bir tarikattır. Merkezi Bağdat'taki Abdulkadir Geylani dergahı olan ve buradan icazet verilen Kadiri tarikatı, Eşrefiyye, Rûmiyye, Halisiyye, Garibiyye, Hilaliyye, Yafiiyye, Esediyye ve Ekberiyye gibi kollara ayrılır ve zikri cehridir. Tarikat İslam dünyasının hemen hemen her tarafında yayılmış olup, Suriye, Irak, Mısır, Türkiye, Hindistan, Cezayir, ve Afrika'da mensubları çoğunluktadır. Kadiri Tarikatı'nın

¹⁷⁸ Hilmi Ziya Ülken, *Türk Tefekkürü Tarihi C.I*, İstanbul 1933, 149.

¹⁷⁹ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 1995, 278.

¹⁸⁰ M. Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, 234.

¹⁸¹ Ünver Günay-Harun Güngör, *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, Ankara 1997, 214; Osman Türer, *Tasavvuf Tarihine Giriş*, Erzurum 1992, 12.

¹⁸² Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul, 1990, 345; Stanford J. Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, London, 1985, 154.

¹⁸³ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 390-391.

¹⁸⁴ Mehmet Şeker, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, Ankara ,1991, 105; Aydın Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, Konya, 1977, 24-30.

Anadolu'da yayılmasını sağlayan Eşrefoğlu Rumi'dir. Onun kurduğu kola ismine izafeten Eşrefiyye denilmiştir. Eşrefoğlu'ndan sonra Anadolu'da Kadiriliği yaymak için uğraşan ve ismine izafe edilen bir başka kadiri kolunu da İsmail Rumi kurmuştur. İsmail Rumî (Ö:1631), İstanbul'da Kadiri hane'yi yaptırmış, Anadolu ve Rumeli'de kırk kadar Kadiri tekkesi açmıştır.¹⁸⁵

Bolu ili içerisinde Kadiri tarikatına mensup olanlar Haydar Baş grubundandır. İlde bulunan İlmi Araştırmalar Vakfı bu tarikatın mensuplarına aittir. Ülke genelinde yayın yapan yeni mesaj gazetesi ve meltem TV. bu tarikat mensuplarının görüşlerini yansıtan yayınlar yapılmakta olup, son zamanlarda ekonomik faaliyetlerle de isimlerini duyurmaktadırlar. İl genelindeki sayıları yaklaşık 250-300 kişi civarında olan bu tarikat mensupları evlerde toplanarak tarikatın gereklerini yerine getirmektedirler. Daha fazla Düzce ve Akçakoca ilçelerinde müntesibi bulunan bu tarikatın ilde şeyh ve vekil konumunda olan kimseleri bulunmamaktadır.

Tarikatlar yasaklanmadan önce Bolu ve çevresinde en fazla mensubu olan tarikatın Halvetiler olduğunu, ilde bulunan Halveti şeyhi türbelerinin çokluğundan da anlıyoruz. Ancak bu gün Dörtdivan Gerede ve Merkez ilçede Halveti tarikatının çok az sayıda mensubu kalmıştır. Ladikli Ahmet Efendi grubu bu tarikatın Bolu'daki tek temsilcisi olup, toplam olarak 60-70 kişi tarafından benimsenmiştir.

2-Nakşibendi Tarikatı

Tarikat ismini, kurucusu Baha al-Din Muhammed b.Muhammed el-Buhari'ye izafeten almıştır. 1318 yılında Buhara yakınlarında Kasr-ı Arifan Köyü'nde doğan Baha al-Din, on sekiz yaşından itibaren Emir Kulal'dan tasavvuf terbiyesi almaya başlamış, daha sonra Yusuf el-Hemadani'nin halifelerinden gizli zikri tercih eden Abd al- Halik al-Gucduvani'ye intisab etmiştir. Guçduvani'nin esaslarına bağlı kalan Baha al-Din'in, tarikatını üveysilik ve rabıta gibi iki umde ile takviye ettikten sonra, tarikat silsilesini Hz. Ebu Bekir'e dayandırması, tarikata Şiî tesirlerin girmesini engellemiştir. Guçduvani'den sonra Havacaganiye diye isimlendirilen bu tarikat, Baha al-Din ile birlikte Nakşibendi ismini almış, Orta Asya ve Horasan bölgelerinin Sünnileşmesine önemli katkıda bulunmuştur.¹⁸⁶

¹⁸⁵ Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Vakfı Yay., 255-257; D.S.Martolouth, "Kadiriye", *İ.A. C VI*, 52-54.

¹⁸⁶ Tahsin Yazıcı, "Nakşibend", *İ.A. C IX*, İstanbul 1964, 52-54.

Hindistan, Türkistan, Irak ve Suriye'de taraftar bulan Tarikatı Anadolu'ya, Timur'un ordularıyla gelen Nakşî şeyh ve dervişler vasıtasıyla girmiş; Molla Abdullah İlahi Simavi vasıtasıyla yayılmıştır. XIX. yüzyılda ise Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevi tarikatın Anadolu'da yaygın hale gelmesini sağlamıştır. Türkiye'de en yaygın kolu Halidi koludur.¹⁸⁷ İlde faaliyet gösteren Nakşibendi tarikatı mensupları Adıyaman-Menzil grubudur. Bunların ilde mevcut vakıf ve dernekleri bulunmamakta, Tarikatın gereklerini evlerde toplanarak yerine getirmektedirler. İl genelinde yaklaşık 200-250 kişi oldukları bilinen bu tarikatın şeyh ve vekil konumunda olan kimseleri bulunmamaktadır.

İlde bunların dışında yaygın tarikatların mensupları faaliyet göstermektedir bunlar; Gerede de en aktif görünümü olan Hulusi Efendiye mensup Darende koludur. İl genelinde çoğu Gerede de olmak üzere 150-200 kişi civarındadırlar. Sami Efendinin bağlıları genellikle Dörtdivan da yoğunlaşmaktadırlar. Göynük'ün Bayındır ve Safranlar köylerinde 35-40 kişi olmak üzere toplam 100-120 kişi bu tarikatın müntesibidir. Yine Dörtdivanda en faal tarikat, Musa Topbaş grubudur. Evlerde toplanan tarikat mensupları büyük bir dayanışma içindedirler. İlde faaliyet gösteren küçük bir tarikat grubu da Galip Hasan Kuşçu grubudur

3- Alevilik

Arapça'da, Ali'ye mensup, Ali'ye ait anlamına gelen Alevi kelimesi, Mezhepler Tarihinde Ali'yi sevmek ve her hususta ona tabii olmak anlamında kullanılmaktadır. Bu nedenle Hz. Ali'yi seven, ona bağlı olan herkese "Alevi" denilmiştir.¹⁸⁸ Kelime anlamı dışında "Alevi" terimi, Hz. Ali'yi en üstün sahabe olarak gören ve onun Hz. Peygamber'den sonra halife olması gerektiği fikrini kabul eden "Şia" ile eş anlamda, Hz. Ali soyunun adına fırkalaşma hareketinin siyasi temsilciliğini üstlenmiş gruplar için kullanılmıştır. Bu gruplara, ileri sürdükleri fikirlere göre Zeydiyye, İsmailiyye, Caferiyye ve Nusayriyye gibi isimler verilmiştir. Ancak Türk Aleviliğinin bu fırkalarla ayrıldığı bir çok noktalar vardır.¹⁸⁹

Kökleri Türklerin İslam dinini kabul ettikleri dönemin siyasi, dini ve kültür özelliklerine dayanan Anadolu Aleviliği, siyasi bir hareket olan Şia fırkalarının aksine, Hz. Ali ve Ehli Beyt sevgisine dayanır ve siyasi bir kimlik taşımaz. Aslında Türk Aleviliği, Türkmenlerin Orta Asya'dan Anadolu'ya göçleri sırasında içinden geçtikleri

¹⁸⁷ Yılmaz, Tasavvuf ve Tarikatlar, 276; Türer, Tasavvuf Tarihine Giriş, 147.

¹⁸⁸ Ethem Ruhi Fırlalı, Türkiye'de Alevilik Bektaşilik, İstanbul 1994, 7.

¹⁸⁹ Fırlalı, Türkiye'de Alevilik Bektaşilik, 7-8.

bölgelerin kültürlerinden bir takım izler taşımasına rağmen, özü itibariyle İslam öncesi Türk gelenek ve inanışlarının İslami motiflerle yaşatılmasından ibarettir.¹⁹⁰

Günümüzde Bolu ili nüfusuna kayıtlı olan aleviler değişik zamanlarda başka şehirlerden göç etmiş, Merkez, Akçakoca, Düzce ve Gölyaka ilçelerine yerleşmişlerdir. 1938-1965 yılları arasında yapılan bu göçler daha sonra buralardan büyük şehirlere göç etmişlerdir. Bugün Bolu ve ilçelerinde yaşayan Aleviler o yıllardan beri yada yeni iş sahalarının açılmasıyla birlikte buralara yerleşmişlerdir.

D-GÜNÜMÜZ İNANÇ COĞRAFYASI

Burada ilk olarak, çeşitli kaynaklardan Bolu'nun nüfus hareketlerini ve bu nüfusun din, mezhep ve cinsiyet gibi durumlara göre dağılımını gösterecek olursak; 1528 yılında Bolu Sancağına bağlı yüz yirmi köy bulunmakta, burada yaşayanlarla birlikte sancağın toplam nüfusu yaklaşık 30.000 civarında gösterilmektedir.¹⁹¹

XVII. Yüzyılın ikinci yarısında Bolu'dan geçen Seyyah Tavernier, şehrin ekseriyetle Rumlarla meskun olduğunu söylemekte ise de bu malumat muasır kaynaklarda doğrulanmadığı gibi, XIX. Yüzyılda yabancı seyyahların ifadesi de bunun aksini göstermekte, hatta Evliya Çelebi burası için "Yosunsuz bir Türk şehri" ifadesini kullanmaktadır. Evliya Çelebi, şehirde 34 mahalle, 34 mihraplı mescit ile 3000 ahşap evin bulunduğunu yazar bu da o devirde şehirde yaşayan nüfus hakkında bize bir ipucu verir.¹⁹² Adrien Dupre, 1808 Yılı'nın 14 Eylülünde Torbalı (Göynük)'dan Mudurnu'ya gelir, Bolu'nun nüfusunu 3000'i Rum ve Ermeni olmak üzere 5000 kadar tahmin eder. 1814 yılında Bolu'ya gelen John Macdonald Kinnear "*şehir bin evli kadar fakir bir yerdir. Halkı Türk olup az sayıda Ermeni vardır. Rum yoktur....*" der. 1819 yılının kasım ayında Gerede-Bolu-Düzce'den geçen Sir Robert Ker Porter, Bolu'nun nüfusunun 5000 kadar olduğunu söyler.¹⁹³

1831 yılında yapılan ve başarı ile bitirilen ilk Osmanlı nüfus sayımında Bolu Sancağında bulunan Müslüman erkek nüfus 23172, Reaya 1492 toplam nüfus ise 24670 olarak tespit edilmiştir. Bolu sancağında, Bolu, Devrek, Gerede ve kazalarında bulunan

¹⁹⁰ Fırlalı, Türkiye'de Alevilik Bektaşilik, 10-11.

¹⁹¹ Başbakanlık Arşivi Tahrir Defteri, Nr. 438, 425,434.

¹⁹² Evliya Çelebi, Seyahatname, 173.

¹⁹³ Eyice, "Tarihte Bolu", 8.

Ermeni ve Rum nüfus ise şu şekildedir; Bolu merkezde 256, Devrek'te 90 Ermeni olup, bunların toplamı 346 kişidir. Ayrıca, Devrek'te 15, Gere'de 5 kişi olmak üzere toplam 20 Rum bulunmaktadır.¹⁹⁴

İngiliz Seyyah William Francis Ainsworth 1838'de Bolu'ya uğrar ve burada 1500 ev ve 1 Rum metropoliteninin olduğunu belirtir.¹⁹⁵

Yakın zamanda ortaya çıkarılan iki arşiv belgesinde,¹⁹⁶ 1844-1862 yılları arasındaki on sekiz yıl içerisinde Bolu'ya bağlı eski ve yeni Ermeni mahallesinde nüfusa kayıtlı Ermeni nüfus; toplam 144 hane ve 563 kişi iken, yıllar içerisinde ölüm ve göçler nedeniyle bu sayıda bir azalma görülmüş, 1862 yılı itibarıyla Ermeniler 119 hane ve 322 kişiye düşmüştür.¹⁹⁷

Diğer bir belge ise; Bolu'nun İktisat Tarihi ve tüccarların ticari faaliyetlerinin titizlikle kaydedildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu tarihi vesikada, 1845-1846 yılları arasında Bolu'da ticaretle meşgul olan 12 Ermeni tüccarın isim ve unvanları açıkça belirtilmiş ve bu belge devrin yöneticileri tarafından onaylanmıştır.¹⁹⁸

Perrot, 26 Temmuz 1861'de Bolu'ya gelir, dönüşünde bu tarihten sekiz ay sonra, ihtiyar bir Ermeni kadının ihmali sonucu 150 hanelik Ermeni Mahallesinin iki saat içerisinde yandığını bildirir. Buna göre yukarıda bahsettiğimiz belgenin de tarihi bir gerçeği yansıttığı ortaya çıkar. Aynı seyyah Bolu'da Ermenilerden başka şehirde Rum, Frenk ve Hristiyan olmadığını belirtir.¹⁹⁹

1864 nizamnamesiyle Bolu, Kastamonu vilayetine bağlı mutasarrıflık haline getirilmiş, bu statü içerisinde sancağın nüfusu 1870 Kastamonu Vilayeti Salnamesine göre, 61.338 Müslüman ve 1547 Hristiyan olmak üzere toplam 62.885 olarak gösterilmiştir.²⁰⁰ Texier XIX. Yüzyıl ortalarına doğru Bolu'nun nüfusunu 25.000 kadar tahmin eder.²⁰¹ Ticari akımın ve yolların değişmesi ile eski önemini kaybeden Bolu'nun, XIX. Yüzyılın sonlarında merkez nüfusu 11.000 civarında olup, bu nüfusun 9.642'si

¹⁹⁴ Enver Ziya Karal, Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı, Ankara, 1943; 142.

¹⁹⁵ Eyice, "Tarihte Bolu", 10.

¹⁹⁶ Fahri Kılıç, "Bolu Azınlık Tarihine Ait İki Belge", *Sayıyla Sözüyle Bolu, Bilim Sanat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, S.1, Kardelen Ofset Matbaacılık, Bolu, 1998, 8.

¹⁹⁷ T.C. Başbakanlık Arşiv Genel Müdürlüğü, Belge N0: 13378.

¹⁹⁸ T.C. Başbakanlık Arşiv Genel Müdürlüğü, Belge N0: 14735.

¹⁹⁹ G.Perrot, *Souvenirs d'un Voyage en Asie Mineure*, Çev. Semavi Eyice, Paris, 1864, 264 vd.

²⁰⁰ 1870 Kastamonu Vilayeti Salnamesi, 168.

²⁰¹ Texier, *Küçük Asya*, 147.

Türk, 758'i Rum, 380'i Ermeni ve 18'i Katolik'tir.²⁰² XVIII. Yüzyılda 12 mahallesi bulunan Bolu, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından dolayı muhacir iskanına sahne olmuş, nitekim 1878 salnamesine göre şehrin nüfusu 16778'e yükselmiştir. Aynı Salnamede, toplam ev sayısı 40040, şehrin kazalarla birlikte toplam nüfusu da 129586 olarak gösterilmiştir.²⁰³

Bunlara ilaveten Vital Cuinet, Bolu sancağının 1890'lı yıllarda dini nüfus dağılımını Sünni Müslüman 321.645, Rum 3544, Ermeni Grogoryan 81 ve Ermeni Katolik 30 olarak belirtmiştir. ²⁰⁴ Buna göre Bolu sancağında yaşayan Müslüman ve Hristiyanlar'ın toplam sayısı 325.200 olarak tespit edilmiştir. Cuinet'in tasnifinde bu günkü Karadeniz bölgesi, dört vilayet ve dokuz sancaktan oluşmaktadır.

1881-1882/1893 genel nüfus sayımına göre Bolu sancağının nüfus dağılımı da aşağıdaki gibidir.²⁰⁵

Sancak Adı	Müslüman	Rum	Ermeni	Katolik	Yahudi	Protestan	G.Müslim
Bolu	Kadın 139620	Kadın 614	Kadın 667	Kadın -	Kadın -	Kadın -	Kadın -
	Erkek 148836	Erkek 733	Erkek 779	Erkek 36	Erkek -	Erkek -	Erkek -

Buna göre, Bolu'da toplam 140901 kadın 150384 erkek nüfus yaşamaktadır. Bunların 288456'sı Müslüman, 2829'u Hristiyan olup, bölgede Yahudi nüfus tespit edilmemiştir. Müslüman ve Hristiyanlar'ın genel toplamı 291.285 olarak gösterilmiştir.

Vital Cuinet'e göre, 1891 yılında Bolu sancağına bağlı 8 kaza, 5 nahiye ve 1131 köy bulunmaktadır. Bu kazaların nüfus dağılımı ise şöyledir.²⁰⁶

Kaza Adı	Sünni Müslüman	Şii Müslüman	Rum	Ermeni Grogoryan	Ermeni Katolik	Ermeni Protestan	Diğer
Bolu Mrk.	50815	-	158	380	16	-	-
Ereğli	41186	-	1242	-	-	-	-
Bartın	51572	-	47	-	-	-	-
Göynük	18559	-	6	-	-	-	-
Gerede	45036	-	143	9	30	-	-
Düzce	34529	-	90	72	-	-	-
Mudurnu	30461	-	-	-	-	-	-
Hamidiye	51187	-	359	-	-	-	-

²⁰² Yaşar Akbıyık, "Tarih İçinde Bolu", *Bolu Üçtepe Gazetesi S.1-2*, Gündem Matbaası, Bolu, Aralık-Ocak 1990-1991, 5, 4

²⁰³ 1878 Kastamonu Salnamesi, 424.

²⁰⁴ Cuinet, I., 46-119; IV, 411,493 vd.

²⁰⁵ Kemal H.Karpat, *Ottoman Population 1830-1914*, Madison 1985,136-140.

²⁰⁶ Cuinet, I.,119.

Cuinet, Bolu sancağının toplam nüfusunu verirken sık sık metot değiştirerek mensuplarını mezheplerine göre değil, cinsi durumlarına göre tasnif etmiştir.²⁰⁷ Buna göre Bolu sancağında yaşayan 325300 kişiden 165947 erkek, 155698 kadın olmak üzere 321645'i Müslüman; 2070'i erkek, 1474'ü kadın olmak üzere 3544'ü Rum; 81'i erkek Ermeni Grogoryan 30'u Ermeni Katolik'tir.²⁰⁸

1881-1882/1893 genel nüfus sayımına göre Bolu sancağına bağlı kazaların toplam nüfusları ise şu şekildedir:²⁰⁹

Kaza Adı	Müslüman		Rum		Ermeni		Katolik		Yahudi	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Bolu Mrk.	21632	21034	-	17	97	28	-	-	-	-
Ereğli	15929	17981	363	372	-	-	-	-	-	-
Bartın	24284	25535	200	180	95	100	-	13	-	-
Göynük	8377	7762	2		-	-	-	23	-	-
Gerede	20174	19130	27	97	-			-	-	-
Düzce	14497	16015	22	58	13	52	-	-	-	-
Mudurnu	21389	28231	-		162	192	-		-	-
Hamidiye	13341	13148	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	139623	148836	614	724	367	372	-	36	-	-

1896/1897 Kastamonu salnamesine göre Bolu kazasının nüfusu 46.434, aynı kaynakta vilayete bağlı kazaların toplam nüfusu ise 163.776 olarak gösterilmektedir.²¹⁰

1315/1899 senesine mahsus Kastamonu salnamesine göre Bolu Kazası, nüfusu 47494, hane sayısı 8887, Ereğli; nüfusu 42031, hane sayısı 5395, Bartın; nüfusu 55394 hane sayısı 8711, Düzce; nüfusu 38714, hane sayısı 8637, Hamidiye nüfusu 51363, hane sayısı 8631, Gerede; nüfusu 43012, hane sayısı 6482, Göynük; nüfusu 17125, hane sayısı 4335, Mudurnu; nüfusu 27692, hane sayısı 5049 olarak gösterilmiştir.²¹¹

1330/1911-1912 yılları arasında Müstakil Bolu Sancağında yaşayan nüfusun dağılımı; Müslüman 458.553, Rum 5915, Ermeni 3915, Yahudi 19 ve diğer 1318, toplam 468.298 olarak gösterilmiştir. 1332/1913-1914 umumi nüfus sayımında Bolu'da 24 Yahudi, 1437 Çingenenin bulunduğu da verilen bilgiler arasındadır.²¹²

²⁰⁷ İbrahim Tellioglu, "Vital Cuinet'e Göre Karadeniz Bölgesi'nin Nüfusu" *F.Ü.İlahiyat Fak.Der.,S.3* Çağ Ofset Matbaacılık, Elazığ, 1998, 95-102, 100.

²⁰⁸ Cuinet, *La Turquie d'Asie*, IV, 411.

²⁰⁹ Karpas, *Ottoman Population*, 136-140.

²¹⁰ Darkot, "Bolu", 709.

²¹¹ 1899 Senesine Mahsus Kastamonu Salnamesi, 574.

²¹² Justin Mc. Carthy, *Osmanlı Anadolu Topraklarındaki Müslüman ve Azınlık Nüfus*, Çev. İhsan

1334/1916 Bolu salnamesinde ise aynı kazaların nüfusu yaklaşık 215.000 olarak verilmiştir. Bu rakamların az çok gerçeği yansıttığı düşünülürse Bolu'nun son devirlerde nüfusunun hayli azaldığı görülür. 1916 yılına ait salnamede sancağın toplam nüfusu 399579 dur. Bu salname Bolu vilayetinin ilk salnamesi olma özelliğini göstermesi bakımından önemlidir.²¹³ İngiliz dışişleri raporlarına göre 1919 yılı itibariyle Osmanlı İmparatorluğundaki vilayet ve sancakların nüfusları verilmiştir. Buna göre Bolu Vilayeti'nin nüfusu, 390.000 olarak tespit edilmiştir.²¹⁴

Cumhuriyet tarihine gelindiğinde ilin nüfus, göç, ekonomik ve sosyal göstergeler, tarım ve hayvancılık ve eğitim ile ilgili çeşitli sayım ve istatistikler yapıldığı halde ilin inanç coğrafyasıyla ilgili ciddi bir araştırma ve istatistik yapılmamıştır. Ancak Köy İşleri Bakanlığı tarafından yapılan köy envanter etütlerine göre Bolu iline bağlı köylerde Gayrimüslim nüfusa rastlanmamış, ilin tamamı Müslüman olarak gösterilmiştir. Yine bu envantere ilin göç hareketleri ile ilgili yapılan çalışmalar da 1877-1960 yılları arasında Türkiye'nin muhtelif il ve ilçelerinden 769 ve 1876 -1938 yılları arasında da dış ülkelerden 406 ailenin gelerek Bolu'nun muhtelif köylerine yerleştiği anlaşılmıştır. Yine 1961-1966 yılları arasında 401 ailenin muhtelif il ve ilçelerden gelerek yerleştikleri ve 1354 ailenin de dışarıya göç ettikleri anlaşılmıştır.²¹⁵

1927-1990 yılları arasında ildeki göç hareketlerine bağlı olarak düşen ve yükselen il merkezinin ve ilçelerin toplam nüfusları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

İlçeler	1927	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Merkez İlç	56133	46933	47536	56133	43492	49002	54888	63195	68771	77078	87257	100910	113302
Akçakoca	—	12433	13816	15913	17645	19415	21855	24276	25453	27213	29598	30430	32839
Cumayeri	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11403
Çilimli	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15427
Dörtdivan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13499
Düzce	74786	70476	75732	95541	109436	107155	121430	136387	14354	158778	182907	199569	156868
Gerede	48511	44541	56161	59536	51733	51066	55631	56705	60281	62785	63137	65025	41274
Gölyaka	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19775
Göynük	16583	18039	18442	19403	21005	19328	20307	21205	20202	20154	29101	21511	20076
Gümüşova	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15096

Gürsoy, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1995, 95-102.

²¹³ 1916 Yılı Müstakil Bolu Livası Salnamesi, 213.

²¹⁴ Cem Behar, Osmanlı İmparatorluğunun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927, II., Tarihi İstatistikler Dizisi, T.C.Başbakanlık DİE. Yay., Ankara, Mayıs 1996, 61.

²¹⁵ Krş. 1965 Köy Envanter Etütlerine Göre Bolu, Köy İşleri Bak. Yay., Ankara 1968, 121,156.

Kıbrıscık	---	6649	6916	7324	7466	7783	8362	8889		8714	9267	8208	6716
Mengen	---	9770	10265	16788	18332	18425	20473	28164	18846	18302	18886	18813	18982
Mudurnu	21584	23038	22790	22420	23776	23691	24890	25779	25678	25844	27460	27237	26864
Seben	---	7454	7588	8675	10227	10998	11852	12922	12878	11488	11505	11323	10883
Yeniçağa	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	10874
Yığılca	---	7744	8226	9453	10318	11356	13316	15580	16789	18347	20832	21752	22271
Toplam	218246	248027	257393	279367	303111	318219	353004	383939	403766	428704	471751	504778	536869

1-Merkez İlçeye Bağlı Belde ve Köyler

Bolu ili merkez ilçesinin yüz ölçümü 1527 km² olup, doğusunda Yeniçağa ve Dörtdivan, kuzeyinde Yığılca ve Mengen, batısında Düzce ve kuzeydoğusunda Mudurnu, güneyinde Seben ve güneydoğusunda Kıbrıscık ilçeleri bulunmaktadır. 127 köy, 1 belde ve 21 mahallesi bulunan merkez ilçenin 1997 nüfus sayımında köyler toplamı nüfusu 49.973, merkez nüfusu 75.798, toplam nüfusu ise 125.773'tür.²¹⁶

Bolu merkez ilçede 1992-1999 Yılları arası ihtida eden toplam on kişinin tamamı Hristiyan olup, bunların dokuzu Katolik, bir tanesi de Ortodoks mezhebine mensupturlar. Bolu müftülüğüne bağlı toplam 60 Kur'an kursu olup, bu kurslardaki öğrenci sayısı 1915'tir. Bolu ve ilçelerinde toplam 1666 camii ve mescit ibadete açık olup, il genelinde faal havra ve kilise bulunmamaktadır.²¹⁷

Yerleşim Alanı	1997 Nüfusu	Müslüman Nüfus						Gayri Müslim
		Hanefi	%	Şafii	%	Alevi	%	
Merkez	75.798	74.898	98.81	150	0.20	750	0.99	-
Afşar	376	76	100	-	-	-	-	-
Ağaçcılar	289	289	100	-	-	-	-	-
Ahmetler	143	143	100	-	-	-	-	-
Akçaalan	280	280	100	-	-	-	-	-
Alıçören	712	712	100	-	-	-	-	-
Alpagut	458	458	100	-	-	-	-	-
Aşağıcamlı	145	145	100	-	-	-	-	-
Aşağıkuzören	225	225	100	-	-	-	-	-
Avdan	79	79	100	-	-	-	-	-
Aydıncık	310	310	100	-	-	-	-	-
Bağışlar	190	190	100	-	-	-	-	-
Bahçeköy	529	529	100	-	-	-	-	-
Bakırlı	189	189	100	-	-	-	-	-
Baltalı	388	388	100	-	-	-	-	-
Banaz	393	393	100	-	-	-	-	-
Belkaraağaç	97	97	100	-	-	-	-	-
Berk	1066	1066	100	-	-	-	-	-

²¹⁶ <http://www.d.i.e.gov.tr/>,1997 Genel Nüfus Tespiti,Ağustos 1998.

²¹⁷ Bolu Müftülüğü İhtida Defteri ve Kayıtları.

Bozarmut	247	247	100	-	-	-	-	-
Bünüş	93	93	100	-	-	-	-	-
Bürnük	786	786	100	-	-	-	-	-
Çakmaklar	354	354	100	-	-	-	-	-
Çampınar	14	194	100	-	-	-	-	-
Çamyayla	609	609	100	-	-	-	-	-
Çanakcılar	230	230	100	-	-	-	-	-
Çatakören	345	345	100	-	-	-	-	-
Çaygökpınar	864	864	100	-	-	-	-	-
Çayırköy	155	155	100	-	-	-	-	-
Çepni	324	324	100	-	-	-	-	-
Çivril	366	366	100	-	-	-	-	-
Çobankaya	377	377	100	-	-	-	-	-
Çömlekçiler	183	183	100	-	-	-	-	-
Çukurören	258	258	100	-	-	-	-	-
Değirmenbenli	304	304	100	-	-	-	-	-
Değirmendere	233	233	100	-	-	-	-	-
Değirmenciler	495	495	100	-	-	-	-	-
Dereceören	176	176	100	-	-	-	-	-
Dodurga	611	611	100	-	-	-	-	-
Doğancı	1159	1159	100	-	-	-	-	-
Elmalık	498	498	100	-	-	-	-	-
Ericcek	281	281	100	-	-	-	-	-
Fasıl	137	137	100	-	-	-	-	-
Gökpınar	224	224	100	-	-	-	-	-
Gölcük	219	219	100	-	-	-	-	-
Gölköy	371	371	100	-	-	-	-	-
Güneyfelekettin	248	248	100	-	-	-	-	-
Güven	237	237	100	-	-	-	-	-
Hamzabey	621	621	100	-	-	-	-	-
Hıdırşeyhler	239	239	100	-	-	-	-	-
Ilıcakınık	313	313	100	-	-	-	-	-
Işıklar	535	53	100	-	-	-	-	-
Kandamış	72	72	100	-	-	-	-	-
Karacaagaç	625	625	100	-	-	-	-	-
Karacasu (B)	2933	2933	100	-	-	-	-	-
Karaköy	619	619	100	-	-	-	-	-
Karamanlar	135	135	100	-	-	-	-	-
Karaca	115	115	100	-	-	-	-	-
Kasaplar	629	629	100	-	-	-	-	-
Ketenler	85	85	100	-	-	-	-	-
Kılıçarslan	528	528	100	-	-	-	-	-
Kındıra	907	907	100	-	-	-	-	-
Kırha	207	207	100	-	-	-	-	-
Kızılağıl	225	225	100	-	-	-	-	-
Kolköy	144	144	100	-	-	-	-	-
Kozlu	217	217	100	-	-	-	-	-
Köprücüler	277	277	100	-	-	-	-	-
Kuzfındık	109	109	100	-	-	-	-	-
Kuzuörendağlı	246	246	100	-	-	-	-	-
Kuzörenemirler	153	153	100	-	-	-	-	-
Küçükberk	404	404	100	-	-	-	-	-
Küplüce	44	44	100	-	-	-	-	-
Küpcüler	439	439	100	-	-	-	-	-

Merkeşler	531	531	100	-	-	-	-	-
Mesciler	736	736	100	-	-	-	-	-
Mesçicele	342	342	100	-	-	-	-	-
Muratlar	102	102	100	-	-	-	-	-
Musluklar	372	372	100	-	-	-	-	-
Mustakimler	293	293	100	-	-	-	-	-
Nuhlar	197	197	100	-	-	-	-	-
Oğulduruk	214	214	100	-	-	-	-	-
Okcular	879	879	100	-	-	-	-	-
Ovadüzü	784	784	100	-	-	-	-	-
Ömerler	462	462	100	-	-	-	-	-
Örencik	497	497	100	-	-	-	-	-
Paşaköy	1330	1330	100	-	-	-	-	-
Peliticik	227	227	100	-	-	-	-	-
Pirahmetler	303	303	100	-	-	-	-	-
Piroğlu	143	143	100	-	-	-	-	-
Rüzgarlar	383	383	100	-	-	-	-	-
Saççılar	104	104	100	-	-	-	-	-
Salıbeyler	531	531	100	-	-	-	-	-
Sandallar	583	583	100	-	-	-	-	-
Saraycık	648	648	100	-	-	-	-	-
Sarıcalar	273	273	100	-	-	-	-	-
Sazakkınık	119	119	100	-	-	-	-	-
Sazakşeyhler	256	256	100	-	-	-	-	-
Sebenardı	155	155	100	-	-	-	-	-
Semerciler	14	124	100	-	-	-	-	-
Seyitköy	850	850	100	-	-	-	-	-
Sultanbey	910	910	100	-	-	-	-	-
Sultanköy	458	458	100	-	-	-	-	-
Susuzkınık	298	298	100	-	-	-	-	-
Tarakcı	374	374	100	-	-	-	-	-
Taşçılar	147	147	100	-	-	-	-	-
Taşoluk	407	407	100	-	-	-	-	-
Tatlar	340	340	100	-	-	-	-	-
Tekkedere	287	287	100	-	-	-	-	-
Tetemeçe	218	218	100	-	-	-	-	-
Topardıç	214	214	100	-	-	-	-	-
Ulumescit	230	230	100	-	-	-	-	-
Vakıfgeçitveren	419	419	100	-	-	-	-	-
Yakabayat	545	545	100	-	-	-	-	-
Yakuplar	256	256	100	-	-	-	-	-
Yayladınlar	123	123	100	-	-	-	-	-
Yazıören	281	281	100	-	-	-	-	-
Yeniakçakavak	516	516	100	-	-	-	-	-
Yenicepınar	455	455	100	-	-	-	-	-
Yeniğecitveren	183	183	100	-	-	-	-	-
Yeniğüney	375	375	100	-	-	-	-	-
Yeniköy	224	224	100	-	-	-	-	-
Yenipeliticik	236	236	100	-	-	-	-	-
Yenisefa	298	298	100	-	-	-	-	-
Yeşilçele	229	229	100	-	-	-	-	-
Yeşilköy	419	419	100	-	-	-	-	-
Yolçatı	362	362	100	-	-	-	-	-
Yukarıçamlı	231	231	100	-	-	-	-	-

Yukarısoku	1267	1267	100	-	-	-	-	-
Yumrukaya	730	730	100	-	-	-	-	-
Yuva	758	758	100	-	-	-	-	-
TOPLAM	125773	124.873	99.28	150	0.13	750	0.59	-

Tablodan da anlaşılacağı gibi, merkez ilçenin tamamı Müslüman olup gayri müslim nüfusa rastlanmamıştır. Ancak, çeşitli mahallelere dağılmış olarak yaşayan çeşitli mezhep mensuplarının varlığı tespit edilmiştir. Bahçeli evler, İhsaniye, Kültür ve Sağlık mahallelerinde yoğun olarak yaşayan yaklaşık yüz elli hanelik alevi grup, Sivas'tan gelmiş ve buraya yerleşmişlerdir. Tamamı alevi olan bu aileler Hacı Bektaş Veli Kültür ve Dayanışma Derneği ve Pir Sultan Abdal Derneği'nde toplanarak faaliyetlerini sürdürmektedirler. Yine diğer mahallelerde alevi nüfus yaşamakta ise de yoğunlaşmanın buralarda olduğu görülmüştür. Merkez ilçeye bağlı köylerde alevi ve Şafii nüfusa rastlanmamıştır. Diğer taraftan İlde oturan Şafililer yerli halktan olmayıp, Doğu ve Güneydoğu'dan gelip buraya yerleşen ailelerdir. Bunlar sonradan kurulan mahallelerde oturmakta olup, inşaat işçiliği yapmaktadırlar.

2-Akçakoca İlçesi

Akçakoca ilçesi ,Bolu iline bağlı Batı Karadeniz bölgesinde Bolu'nun Karadeniz'e sahili olan tek ilçesidir. Kuzeyinde Karadeniz, batısında Sakarya ili Hendek ilçesi, güneybatısında Cumayeri, güneyinde Düzce, güneydoğusunda Yığılca ve doğusunda Zonguldak Ereğlisi'yle çevrili, 463 km² yüzölçümüne ve 30 km kıyı şeridinde sahip turistik bir ilçedir. Bolu'ya uzaklığı 83 km'dir.²¹⁸ En önemli geçim kaynağı fındıktır. Orman endüstrisi, balıkçılık, ahşap tekne yapımı da önde gelen geçim kaynakları arasındadır.²¹⁹

Akçakoca'nın tarihte bilinen ilk ismi "Diapolis"tir. "Parlak Şehir" anlamına gelen bu ismin Akçakoca'nın denize bakan kıyılarının beyaz kayalarla kaplı olmasından kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Bölgede ilk yaşayanlar, Trak ve Friglerdir. Bölge sırasıyla Hitit, Frigya, Lidya, Persler, Makedon Krallığı, Btinya Krallığı, Pontus Krallığı, Bizans Krallığı, Latin İmparatorluğu, tekrar Bizans İmparatorluğu, Selçuklu Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetleri altında kalmıştır. Osmanlı hakimiyetine girince ilçenin adı Akçaşar ve Akçaşehir olarak değiştirilmiştir. 1934 yılına kadar nahiye olan Akçaşehir, 23 Haziran 1934 tarih ve 2529 sayılı kanun ile ilçe olmuş ve ismi

²¹⁸ Demirel vd., Bolu İl Turizm Envanteri, , 65-70

²¹⁹ Mecdi Emiroğlu, Akçakoca'da Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler, Ankara, 1987, 17.

Akçakoca olarak değiştirilmiştir.²²⁰ Akçakoca'ya 1788'de Tatarlar, 1864'de Çerkezler, 1877'de Abaza ve Gürcüler, 1916'dan sonra da Doğu Karadenizliler göç etmişlerdir.²²¹ Bu bakımdan Akçakoca kültürel ve etnik açıdan çeşitlilik arz eden bir yapıdadır. Günümüzde sekiz mahalle (Ayazlı, Cumhuriyet, Hacıyusuflar, Orhangazi, Osmaniye, Yalı, Yeni, Yukarı mahalleler) ve kırk üç köyü vardır.²²²

İlçe Müftülüğü ihtida defterine şimdiye kadar ikisi evlenme, ikisi de rüşde gelme sebebiyle toplam dört kişi kaydedilmiştir. Bunların biri Amerika, ikisi Almanya, biri de Hollanda vatandaşıdır.

Akçakoca ilçesi Merkez ve bağlı köylerinin dinlere ve mezheplere göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir:

Yerleşim Alanı	1997 Nüfusu	Müslüman Nüfus						Gayri Müslim
		Hanefi	%	Şafii	%	Alevi	%	
Merkez	19604	18304	94.1	800	4.08	200	1.01	-
Akkaya	493	493	100	-	-	-	-	-
Aktaş	409	409	100	-	-	-	-	-
Altunçay	538	538	100	-	-	-	-	-
Arabacı	451	451	100	-	-	-	-	-
Baltalı	618	618	100	-	-	-	-	-
Beyhanlı	222	222	100	-	-	-	-	-
Beyören	767	767	100	-	-	-	-	-
Çayağzı	633	633	100	-	-	-	-	-
Çiçekpınar	302	302	100	-	-	-	-	-
Dadalı	690	690	100	-	-	-	-	-
Davutağa	195	195	100	-	-	-	-	-
Deredibi	392	392	100	-	-	-	-	-
Dereköy	257	257	100	-	-	-	-	-
Dilaver	212	212	100	-	-	-	-	-
Doğancılar	245	245	100	-	-	-	-	-
Döngelli	562	562	100	-	-	-	-	-
Edilli	176	176	100	-	-	-	-	-
Esmahanım	332	332	100	-	-	-	-	-
Fakılı	366	366	100	-	-	-	-	-
Göktepe	189	189	100	-	-	-	-	-
Hasançavuş	370	370	100	-	-	-	-	-
Hemşin	244	244	100	-	-	-	-	-
Kalkın	45	45	100	-	-	-	-	-
Karatavuk	271	271	100	-	-	-	-	-
Kepenç	143	143	100	-	-	-	-	-
Kınık	234	234	100	-	-	-	-	-
Kirazlı	270	270	100	-	-	-	-	-
Koçar	281	281	100	-	-	-	-	-
Koçullu	227	227	100	-	-	-	-	-

²²⁰ Mithat Özkök, Akçakoca, Kültür Basım evi, İstanbul, 1952, 37 vd.

²²¹ Demirel vd., Bolu İl Turizm Envanteri, 65.

²²² Bolu, 1998 Yıllığı, 474, 475.

Kurugöl	116	116	100	-	-	-	-	-
Kurukavak	1139	1139	100	-	-	-	-	-
Küpler	214	214	100	-	-	-	-	-
Melenağzı	853	853	100	-	-	-	-	-
Nazımbey	168	168	100	-	-	-	-	-
Ortanca	146	146	100	-	-	-	-	-
Paşalar	245	245	100	-	-	-	-	-
Sarıyayla	320	320	100	-	-	-	-	-
Subaşı	329	329	100	-	-	-	-	-
Tahirli	206	206	100	-	-	-	-	-
Tepeköy	808	808	100	-	-	-	-	-
Uğurlu	1828	1828	100	-	-	-	-	-
Yenice	231	231	100	-	-	-	-	-
Yeşilköy	251	251	100	-	-	-	-	-
TOPLAM	36972	35972	97.34	800	2.12	200	0.54	-

Tabloda da görüldüğü gibi, İlçenin tamamı Müslüman olup nüfus müdürlüğü kayıtlarında gayrimüslim nüfusa rastlanmamıştır. Ancak Kars ilinden gelip yerleşen yaklaşık 200 kişilik alevi nüfusun ilçe merkezinde yaşadığı, ilçeye bağlı yeni mahallede oturan yaklaşık 800 ailenin de Şafii olduğu tespit edilmiştir.

3-Cumayeri İlçesi

Cumayeri ilçesi, Bolu iline bağlı 92 km² yüzölçümüne sahip küçük bir ilçedir. Kuzeyinde Akçakoca, batısında Sakarya ili Akyazı ilçesi, güneyinde Gümüşova, ve doğusunda Düzce ile komşudur. Geniş bir ova üzerinde kurulu olan Cumayeri yaklaşık 140-150 yıllık bir geçmişe sahiptir. Daha önce Çevrik köyü adı altında sulak melen çayı kıyılarında kurulmuş daha sonra batıya doğru kaymıştır. İlçe Türkiye Deprem Haritasında birinci derecede deprem kuşağındadır. Hızla gelişen Çevrik köyü 1968 yılında Yenyaka köyü ile birleşerek belde olmuştur. Cumayeri beldesi, yakınında bulunan Gümüşova beldesi ile birleşerek 1987 yılında Cumaova adı altında ilçe olmuştur. Daha sonra 19.12.1993 tarih ve 3949 sayılı kanunla Cuma yeri ilçesi olarak yeniden yapılanmıştır.²²³

İlçenin en önemli geçim kaynağı fındıktır. Eskiden beri ilçede kurulan Cumapazarı ilçeye büyük canlılık getirmektedir. İlçe ismini buradan almıştır. İlçeye, beş mahalle (Çevrik, Mehmet Akif, Orta, Yaka, Yeni mahalleler) ve on sekiz köy bağlıdır.²²⁴ 1997 yılında ikametgâha göre merkez nüfusu 6719, köyler nüfusu 4982 toplam nüfusu ise 11701'dir.²²⁵

²²³ Demirel vd., Bolu İl Turizm Envanteri, 1997,71-72.

²²⁴ Bolu 1998 Yılı, 476.

²²⁵ <http://www.d.i.e.gov.tr/>,1997 Genel Nüfus Tespiti, Ağustos 1998.

Şimdiye kadar ilçe müftülüğü ihtida defterine iki Gürcistan vatandaşı kaydedilmiştir. Cumayeri ilçesi merkez ve köylerinin dinlere ve mezheplere göre dağılımı ise şöyledir:

Yerleşim Alanı	1997 Nüfusu	Müslüman Nüfus						Gayri Müslim
		Hanefi	%	Şafii	%	Alevi	%	
Merkez	6719	6719	100	-	-	-	-	-
Akpınar	214	214	100	-	-	-	-	-
Avlayan	622	622	100	-	-	-	-	-
Çamlıpınar	113	113	100	-	-	-	-	-
Dokuzdeğirmen	395	395	100	-	-	-	-	-
Esentepe	102	102	100	-	-	-	-	-
Hamascık	393	393	100	-	-	-	-	-
Harmankaya	237	237	100	-	-	-	-	-
İğdir	209	209	100	-	-	-	-	-
Kızılızüüm	227	227	100	-	-	-	-	-
Mısırlık	293	293	100	-	-	-	-	-
Ordulukaradere	372	372	100	-	-	-	-	-
Ören	453	453	100	-	-	-	-	-
Sırtpınar	149	149	100	-	-	-	-	-
Subaşı	205	205	100	-	-	-	-	-
Taşlık	94	94	100	-	-	-	-	-
Üvezbeli	238	238	100	-	-	-	-	-
Yenitepe	283	283	100	-	-	-	-	-
Yukarıavlıyan	383	383	100	-	-	-	-	-
TOPLAM	11701	11701	100	-	-	-	-	-

Tabloda da görüldüğü gibi İlçenin tamamı Müslüman olup, Hanefi mezhebine mensuptur. Cumayeri'nde yaptığımız alan çalışmasında Alevi, Şafii ve gayri müslim nüfusa rastlanmamıştır.

4-Çilimli İlçesi

Çilimli ilçesi, Bolu iline bağlı 91 km² yüzölçümüne sahip Bolu'nun en küçük ilçelerinden biridir. Doğusunda Düzce, batısında Cumayeri, güneyinde Düzce ve E-80 karayolu, kuzeyinde ise Akçakoca ile komşudur. Düzce'ye 15 km Bolu'ya 60 km'dir. Geçim kaynağı genelde tarıma dayalıdır.²²⁶ Osmanlı İmparatorluğu döneminde Gümüşova'da çıkarılan madenlerin işlendiği ve bir darphanenin olduğu "Çilmi" sözcüğünün zamanla "Çilimli" olarak değiştiği halk arasında söylenmekle beraber ilmi dayanaktan henüz yoksundur.²²⁷ Düzce ve Akçakoca'nın Osmanlı topraklarına katılmasıyla birlikte 1321-1323 yılları arasında Çilimli de Osmanlı hakimiyetine girmiştir.

²²⁶ Bolu 1998 Yılı, 478.

²²⁷ Demirel vd., Bolu il Turizm Envanteri, 73.

1869 yılına kadar Kastamonu vilayeti Bolu mutasarrıflığı Göynük kasabasına bağlı bir köy iken 1870 yılında Düzce'nin kaza olmasıyla buraya bağlanmıştır.²²⁸

1956 yılında Belediye teşkilatı kurulmuş 1958'de nahiye olmuş 09 Mayıs 1990 tarih ve 3644 Sayılı Kanunla ilçe olmuştur.²²⁹ Çilimli'ye üç mahalle (Şerefiye, Ulucami, Yeşil Mahalleler) otuz iki köy bağlıdır. Merkez nüfusu 3961, köyler toplamı 10910, toplam nüfusu ise 14871'dir.²³⁰ İlçe müftülüğünde ihtida kaydına rastlanmamıştır.

Yerleşim Alanı	1997 Nüfusu	Müslüman Nüfus						Gayri Müslim
		Hanefi		Şafii	%	Alevi	%	
Merkez	3961	3961	100	-	-	-	-	-
Alacamescit	376	376	100	-	-	-	-	-
Arabacı	422	422	100	-	-	-	-	-
Bıçkıbaşı	219	219	100	-	-	-	-	-
Çalılık	199	199	100	-	-	-	-	-
Dikmeli	698	698	100	-	-	-	-	-
Döngelli	564	564	100	-	-	-	-	-
Esenli	635	635	100	-	-	-	-	-
Hızardere	202	202	100	-	-	-	-	-
İshaklar	476	476	100	-	-	-	-	-
Kafayayla	134	134	100	-	-	-	-	-
Karaçörtlen	499	499	100	-	-	-	-	-
Kırkharman	736	736	100	-	-	-	-	-
Kiraztarla	239	239	100	-	-	-	-	-
Kuşoğlu	274	274	100	-	-	-	-	-
Pırpır	1366	1366	100	-	-	-	-	-
Sarımeşe	569	569	100	-	-	-	-	-
Söğütlü	162	162	100	-	-	-	-	-
Tepeköy	399	399	100	-	-	-	-	-
Topçular	951	951	100	-	-	-	-	-
Yeniköy	316	316	100	-	-	-	-	-
Yenivakıf	959	959	100	-	-	-	-	-
Yukarıkaraköy	515	515	100	-	-	-	-	-
TOPLAM	14871	14871	100	-	-	-	-	-

Tablodan da anlaşılacağı gibi Çilimli ilçesinin tamamı Müslüman olup, Hanefi mezhebine mensupturlar. İlçede yaptığımız alan çalışmasında tespit edebildiğimiz kadarıyla alevi, Şafii ve gayri müslim nüfus bulunmamaktadır.

5-Dörtdivan İlçesi

Dörtdivan, Bolu ili'ne bağlı 284 km² yüzölçümüne sahip, güneyde Ankara ili Çamlıdere ilçesi, doğuda Gerede, kuzeyde Yeniçağa, batıda Bolu Merkezi, güneybatıda

²²⁸ Kastamonu Vilayeti Salnamesi.

²²⁹ Düzce Ticaret ve Saniye Odası Kataloğu 1996-1997,18.

²³⁰ <http://www.d.i.e.gov.tr/>, 1997 Genel Nüfus Tespiti, Ağustos 1998.

Kırıbsıcık, ilçeleri ile komşudur. İlçenin denizden yüksekliği yaklaşık 1150 m.dir.²³¹ Evliya Çelebiye göre ilçenin adının menşei şöyledir; Selçuklular döneminde Sultan I. Alaaddin Keykubat Bolu beyi iken bu dağları fethettikçe istihbarat vermek için "Divanküsü" çaldırırımı, Bu çalınan yerlere de "divan" denirmiş önceleri yedi divandan oluşan bölge zamanla üç divana düşmüş diğer dört divanla birleşerek bugünkü Dörtdivan'ı oluşturmuştur.²³²

Dörtdivan, 1692-1812 yılları arasında Bolu Voyvodahlığına bağlı bir subaşılık iken 1812-1864 yılları arasında Bolu Viranşehir Sancağına bağlı on dokuz kazadan biri olarak görülür. 1894 Kastamonu Salnamesine göre Kastamonu Vilayeti'nin Bolu Mutasarrıflığına bağlı kazası Dörtdivan'da, Çağa ile birlikte bu kaza ya bağlı nahiye durumundadırlar.²³³ 1990 yılına kadar Gerede'ye bağlı olan Dörtdivan, 09.05.1990 tarihinde ilçe olmuştur. H.1310 (M.1892) tarihli Kastamonu Salnamesine göre Dörtdivan, 1700'lü yılların başından itibaren bölgenin ilim ve kültür şehridir. Aynı zamanda ilçede, büyük alimlerinin yetiştiği medreselerin bulunduğu kaydedilmektedir.²³⁴ Dört Divanlı Hilmi yanında Faruk Sümer, Koroğlu'nun da Dörtdivanlı olduğunu İlçe'nin Aşağı Sayık köyünün Hesinler Mahallesiindeki Körler ailesinden olduğunu ileri sürmektedir.²³⁵

Dörtdivan, iki mahalle (Kadılar, Çavuşlar Mahalleri) ve otuz köyden oluşmaktadır. Köylerin gelir kaynakları tarım, özellikle patates ve hayvancılıktır. 1997 Genel Nüfus tespitinde ikamet edilen yere göre ilçe merkez nüfusu 3043, köy nüfusu 7126 toplam nüfus 10169'dur.²³⁶ İlçe Müftülüğünde ihtida kaydı yoktur. Dörtdivan ilçesi merkez ve bağlı köylerinin dinlere ve mezheplere göre dağılımı ise şöyledir.

Yerleşim Alanı	1997 Nüfusu	Müslüman Nüfus						Gayri Müslim
		Hanefi	%	Şafii	%	Alevi	%	
Merkez	3043	2968	97.54	-	-	75	2.46	-
Adakınık	242	242	100	-	-	-	-	-
Adaköy	179	179	100	-	-	-	-	-
Aşağıdüğer	392	392	100	-	-	-	-	-
Aşağısayık	149	149	100	-	-	-	-	-
Bayramlar	266	266	100	-	-	-	-	-

²³¹ Cumhuriyetin 70. Yılında Bolu, 44.

²³² Evliya Çelebi Seyahatname, I/54

²³³ Kastamonu Vilayeti Salnamesi H.1312 Seneye Mahsus 18.Defa Kastamonu Vilayet Mat., 273-276.

²³⁴ 1802 Tarihli Kastamonu Salname-i Resmisi, 213-215.

²³⁵ Faruk Sümer, *Oğuzlar*, Ankara 1992, 68.

²³⁶ <http://www.d.i.e.gov.tr/>, 1997 Genel Nüfus Tespiti, Ağustos 1998.

Bünüş	180	180	100	-	-	-	-	-
Cemaller	359	359	100	-	-	-	-	-
Çalköy	240	240	100	-	-	-	-	-
Çardak	188	188	100	-	-	-	-	-
Çetikören	207	207	100	-	-	-	-	-
Çitler	160	160	100	-	-	-	-	-
Deveciler	251	251	100	-	-	-	-	-
Doğancılar	575	575	100	-	-	-	-	-
Dülger	146	146	100	-	-	-	-	-
Göbüler	230	230	100	-	-	-	-	-
Gücükler	304	304	100	-	-	-	-	-
Hacetler	87	87	100	-	-	-	-	-
Kargıbayramlar	372	372	100	-	-	-	-	-
Kılıçlar	223	223	100	-	-	-	-	-
Kuruca	411	411	100	-	-	-	-	-
Ortaköy	145	145	100	-	-	-	-	-
Ömerpaşalar	154	154	100	-	-	-	-	-
Seyitaliler	98	98	100	-	-	-	-	-
Sorkun	149	149	100	-	-	-	-	-
Stileler	159	159	100	-	-	-	-	-
Yağbaşlar	277	277	100	-	-	-	-	-
Yalacık	333	333	100	-	-	-	-	-
Yayalar	258	258	100	-	-	-	-	-
Yukarıdüğer	338	338	100	-	-	-	-	-
Yukarısayık	98	98	100	-	-	-	-	-
TOPLAM	10169	10094	99.027	-	-	75	0.73	-

Tabloda da görüldüğü gibi, Dörtdivan'ın merkez dahil bütün köyleri Müslüman olup, Hanefi mezhebine mensupturlar. Ancak; ilçede yaklaşık on beş aile alevi olup, Şafii ve gayri müslim nüfusa rastlanmamıştır.

6-Düzce İlçesi

Düzce, Bolu iline bağlı 106 km² yüzölçümüne sahip nüfus yoğunluğu bakımından Bolu'nun en büyük ilçesidir. Kuzeyinde Akçakoca, kuzeybatısında Çilimli, batısında Gökaya ve Gümüşova, güneyinde Mudurnu, doğusunda Bolu Merkez ve kuzeydoğusunda Yığılca ilçeleriyle çevrilidir. Düzce, Ankara-İstanbul E-80 karayolu ve TEM otoyolu kenarında, etrafı dağlarla çevrili bir ova üzerinde kuruludur. Bol rutubetli ve yağışlı bir iklime sahiptir.²³⁷

Düzce, kuzey Anadolu fay hattında I. Derece deprem kuşağı üzerindedir Cumhuriyetten önce de büyük depremler geçirdiği bilinen ilçe, Cumhuriyetten sonra 1944,1957 ve 1967 yıllarında meydana gelen ve 7.2 şiddetine kadar ulaşan depremler, yakın tarih de bölgede büyük hasara yol açmıştır.²³⁸ Düzce, manlesel bu çalışmanın

²³⁷ Demirel, vd., Bolu İl Turizm Planları, Bolu, 1997,78

²³⁸ Atilla Çöbereçli, Cumhuriyetten Önce, Plan/Düzce Yıllık '99 Plan Yayıncılık, Düzce, 1999,93.

yapıldığı sırada 17 Ağustos 1999 Marmara depremi ve özellikle 17 Kasım 1999 Düzce depremi ile çok büyük hasar görmüştür.

Osmanlı dönemine kadar tarihi hakkında çok fazla bir bilgiye sahip olmadığımız Düzce, Osman Gazi'nin beyliği sırasında Türk hakimiyetine katılır. Osman Gazi, Düzce ovasını ve Bizans Prusiası'nı, Konur Alp'e verir. XIV. Yüzyılın ilk çağlarından itibaren de bu bölge Konur Alp İli manasına "Konrapa" diye anılır.²³⁹ Düzce, Abdulmecid ve Abdulaziz'in saltanatları esnasında, Kafkasya, Doğukaradeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Rumeli ile çevre vilayet ve kazalardan gelen göçmenlerle büyümeye, köy, mahalle ve nüfus sayısı artmaya başlar. Düzce'ye göç edenler; Manav, Çerkez Abhaz, Laz, Gürcü, Ordulu, Hemşinli, Batumlu, Hopalı, Tatar, Boşnak, Arnavut ve Bulgaristanlı diye anılırlar. Bilahare İlçenin arz ettiği önem dolayısıyla Rum ve Ermeni gibi teba-ı şahane denilen azınlıklarda Düzce'ye yerleşmişlerdir.²⁴⁰

Düzce'nin ilk yöneticileri, Konuralp, Sungur Bey, Şemsi ve Gündüz Alp'tir. Düzce; 1869 yılına kadar Kastamonu Vilayeti Bolu Mutasarrıflığı Göynük Kasabasına bağlı bir nahiye iken, 1870 yılında Bolu Sancağına bağlı bir kaza haline gelmiş, Kastamonu Vilayeti'nin Bolu Sancağına bağlanmıştır.²⁴¹ Düzce Belediyesinin kuruluşu da bu yıllara rastlar. Düzce'de asıl şehirleşme hareketi, Cumhuriyetten çok sonra 1946'lı yıllarda nüfus artışına bağlı olarak kendini gösterir. İlçedeki tarım ve sanayiinin gelişmesine bağlı olarak Düzce'ye ikinci bir göç dalgası gelmeye, çevre ilçelerden özellikle Doğu ve Orta Karadeniz Doğu ve Güneydoğu Anadolu dan büyük bir göç almaya başlamıştır. Nitekim bölgede yaptığımız araştırmalarda ikinci hatta üçüncü kuşakların artık Düzce'de doğup yaşadıkları gözlemlenmiştir.

Yaşanan deprem felaketinden sonra zaten il olmaya hazırlanan Düzce, Bolu'dan ayrılarak Türkiye'nin 81. İli olmuştur. Bu çalışmanın yapıldığı sırada çalışmanın konusu, amacı, kullanılan yöntem teknik ve materyallerin çok büyük bir değişikliğe uğramaması göz önünde bulundurularak Düzce yine ilçe statüsünde değerlendirilmiştir.9.11.1999 Tarih ve 23901 sayılı Resmi Gazete de yayımlanan Kanun Hükmünde Kararname ile il olan Düzce'ye, Akçakoca, Cumayeri, Çilimli, Gölyaka, Gümüşova, daha önce belde olan

²³⁹ Düzce'nin Tarihi Hakkında Daha Geniş Bilgi için Bk. Enver Konukçu, "Tarih Bölümü" Cumhuriyetin 70. Yılında Bolu, M.Zekai Konrapa, Bolu Tarihi, 112 vd.

²⁴⁰ Türkiye Turing ve Otomobil Kumu Belleteni Konuralp Rehberi, 1965, 8; Ayrıca Bkz. A.Gösterişli, Ü.Kınay Flaş/Düzce, 19.

²⁴¹ 1916 Yılı Bolu Livası Salnamesi, 346

Kaynaşlı ve Yığılca ilçeleri bağlanmıştır. İlçede, 1987-1998 yılları arasında toplam 29 kişinin ihtida kaydı yapılmıştır.²⁴²

Yerleşim Alanı	1997 Nüfusu	Müslüman Nüfus						Gayri Müslim
		Hanefi	%	Şafii	%	Alevi	%	
Merkez	76900	75890	98.70	750	0.97	260	0.33	-
Ağaköy	1556	-	-	1556	100	-	-	-
Akbıyıklar	270	270	100	-	-	-	-	-
Akpınar	621	621	100	-	-	-	-	-
Aktarla	143	143	100	-	-	-	-	-
Altınpınar	194	194	100	-	-	-	-	-
Asar	487	487	100	-	-	-	-	-
Aydınpınar	1922	1922	100	-	-	-	-	-
Bahçeköy	635	635	100	-	-	-	-	-
Balıca	878	878	100	-	-	-	-	-
Bataklıçiftlik	169	169	100	-	-	-	-	-
Beslanbey	546	546	100	-	-	-	-	-
Beyköy (B)	2320	2320	100	-	-	-	-	-
Bostanyeri	458	458	100	-	-	-	-	-
Büyükaçma	424	424	100	-	-	-	-	-
Çakırhacıbrahim	351	351	100	-	-	-	-	-
Çakırlar	492	492	100	-	-	-	-	-
Çamköy	1367	1367	100	-	-	-	-	-
Çavuşlar	486	486	100	-	-	-	-	-
Çınardüzü	611	611	100	-	-	-	-	-
Çınarlı	230	230	100	-	-	-	-	-
Çiftlikköy	708	708	100	-	-	-	-	-
Dağdibi	203	203	100	-	-	-	-	-
Darıcı	1574	1574	100	-	-	-	-	-
Dedeler	222	222	100	-	-	-	-	-
Değirmenbaşı	438	438	100	-	-	-	-	-
Derdin	477	477	100	-	-	-	-	-
Derelütütüncük	1355	1355	100	-	-	-	-	-
Develi	217	217	100	-	-	-	-	-
Doğanlı	1454	1454	100	-	-	-	-	-
Duraklar	426	426	100	-	-	-	-	-
Esençay	439	439	100	-	-	-	-	-
Esenköy	311	311	100	-	-	-	-	-
Esentepe	333	333	100	-	-	-	-	-
Eskimengencik	404	404	100	-	-	-	-	-
Fevziye	600	600	100	-	-	-	-	-
Fındıklı	230	230	100	-	-	-	-	-
Gökçe	218	218	100	-	-	-	-	-
Gölormanı	1749	1749	100	-	-	-	-	-
Gümüşpınar	572	572	100	-	-	-	-	-
Günbaşı	736	736	100	-	-	-	-	-
Gündolaması	383	383	100	-	-	-	-	-
Güven	378	378	100	-	-	-	-	-
Hacıahmetler	298	298	100	-	-	-	-	-
Hacıaliler	486	486	100	-	-	-	-	-
Hasanlar	250	250	100	-	-	-	-	-

²⁴² Düzce Müftülüğü İhtida Defteri Kayıtları.

Hocaoğlu	298	298	100	-	-	-	-	-
İhsaniye	767	767	100	-	-	-	-	-
İslahiye	643	643	100	-	-	-	-	-
İstilli	502	502	100	-	-	-	-	-
Kaledibi	74	74	100	-	-	-	-	-
Karacahacımus	299	299	100	-	-	-	-	-
Karaçalı	618	618	100	-	-	-	-	-
Karadere	582	582	100	-	-	-	-	-
Kavakbıçkı	767	767	100	-	-	-	-	-
Kazıkoğlu	568	568	100	-	-	-	-	-
Kızılıcık	166	166	100	-	-	-	-	-
Kirazlı	700	700	100	-	-	-	-	-
Koçyazı	1946	1946	100	-	-	-	-	-
Konaklı	143	143	100	-	-	-	-	-
Köprübaşı	485	485	100	-	-	-	-	-
Körpeşler	1367	1367	100	-	-	-	-	-
Kuşaçması	386	386	100	-	-	-	-	-
Kutlu	367	367	100	-	-	-	-	-
Kuyumcuhalı	87	87	100	-	-	-	-	-
Küçükahmet	205	205	100	-	-	-	-	-
Küçükmehtmet	320	320	100	-	-	-	-	-
Mahmure	297	297	100	-	-	-	-	-
Muncurlu	948	948	100	-	-	-	-	-
Muradiye	463	463	100	-	-	-	-	-
Musababa	623	623	100	-	-	-	-	-
Nalbantoğlu	621	621	100	-	-	-	-	-
Otluoğlu	861	861	100	-	-	-	-	-
Ovapınar	165	165	100	-	-	-	-	-
Ozanlar	529	529	100	-	-	-	-	-
Paşakonağı	178	178	100	-	-	-	-	-
Paşaoormanı	407	407	100	-	-	-	-	-
Pınarlar	182	182	100	-	-	-	-	-
Sallar	695	695	100	-	-	-	-	-
Samandere	418	418	100	-	-	-	-	-
Sancaklar	2429	2429	100	-	-	-	-	-
Sarayyeri	260	260	100	-	-	-	-	-
Sinirci	495	495	100	-	-	-	-	-
Soğukpınar	496	496	100	-	-	-	-	-
Şaziyeköy	725	725	100	-	-	-	-	-
Şıralık	1051	1051	100	-	-	-	-	-
Taşköprü	447	447	100	-	-	-	-	-
Tokuslar	422	422	100	-	-	-	-	-
Turaplar	371	371	100	-	-	-	-	-
Uğur	724	724	100	-	-	-	-	-
Üçyol	821	821	100	-	-	-	-	-
Yahyalar	490	490	100	-	-	-	-	-
Yayakbaşı	395	395	100	-	-	-	-	-
Yenikaraköy	326	326	100	-	-	-	-	-
Yenitaşköprü	2089	2089	100	-	-	-	-	-
Yeşilçam	365	365	100	-	-	-	-	-
Yeşilçimen	160	160	100	-	-	-	-	-
Yukarıyahyalar	269	269	100	-	-	-	-	-
Kaynaşlı (B)	6760	6760	100	-	-	-	-	-
Altunköy	157	157	100	-	-	-	-	-

Bıçkıyanı	496	496	100	-	-	-	-	-
Çayırşayvan	198	198	100	-	-	-	-	-
Çamlıca	204	204	100	-	-	-	-	-
Çamoluk	283	283	100	-	-	-	-	-
Çatalcam	426	426	100	-	-	-	-	-
Darıyeribakacak	448	448	100	-	-	-	-	-
Darıyerihasanbey	1725	1725	100	-	-	-	-	-
Darıyerimencik	749	749	100	-	-	-	-	-
Darıyeriyörükler	461	461	100	-	-	-	-	-
Dipsizgöl	1016	1016	100	-	-	-	-	-
Fındıklı	363	363	100	-	-	-	-	-
Hacıazizler	96	96	100	-	-	-	-	-
Muratbey	216	216	100	-	-	-	-	-
Sarıçörek	933	933	100	-	-	-	-	-
Sazköy	102	102	100	-	-	-	-	-
Tavak	477	477	100	-	-	-	-	-
Üçköprü	1597	1597	100	-	-	-	-	-
Yeni yurt	636	636	100	-	-	-	-	-
Yeşiltepe	801	801	100	-	-	-	-	-
Konuralp (B)	4044	4044	100	-	-	-	-	-
Akyazı	426	426	100	-	-	-	-	-
Aybaşı	147	147	100	-	-	-	-	-
Aynalı	268	268	100	-	-	-	-	-
Boğaziçi (B)	2376	2376	100	-	-	-	-	-
Çamlısu	107	107	100	-	-	-	-	-
Düverdüzü	579	579	100	-	-	-	-	-
Düzköy	764	764	100	-	-	-	-	-
Eminaçma	297	297	100	-	-	-	-	-
Erdemli	89	89	100	-	-	-	-	-
Güldere	193	193	100	-	-	-	-	-
Hatipliketenciler	533	533	100	-	-	-	-	-
Kabalak	865	865	100	-	-	-	-	-
Kadioğlu	376	376	100	-	-	-	-	-
Kaynakçı	306	306	100	-	-	-	-	-
Kemerkasım	586	586	100	-	-	-	-	-
Kozluk	187	187	100	-	-	-	-	-
Kurtsuyu	680	680	100	-	-	-	-	-
Nasırlı	827	827	100	-	-	-	-	-
Osmanca	271	271	100	-	-	-	-	-
Sancakköy	433	433	100	-	-	-	-	-
Yakaköy	417	417	100	-	-	-	-	-
Yayla	571	571	100	-	-	-	-	-
Yeniaynalı	476	476	100	-	-	-	-	-
Yörük	1048	1048	100	-	-	-	-	-
TOPLAM	170619	168053	98.50	2306	1.35	260	0.15	-

Tabloda da görüldüğü gibi ilçenin tamamı Müslüman olup, gayri müslim nüfusa rastlanmamıştır. Ancak bu nüfusun 2306'sı Şafii, 260'ı da Alevidir. Bu ilçede Çay mahallesinin tamamına yakını da Çingenedir.

7-Gerede İlçesi

Gerede; Batı Karadeniz Bölgesinde, Bolu iline bağlı, 1255 km² yüzölçümü olan bir ilçedir. Batısında Bolu Merkez ve Yeniçağa, güneydoğusunda Kızılcahamam ve Çamlıdere, kuzeydoğusunda Çerkeş ve Eskipazar, güneybatısında Dörtdivan, kuzeyinde Mengen, ilçeleriyle çevrilidir.²⁴³ İlçe; Bolu'ya 50, Ankara'ya 135, İstanbul'a 300 km uzaklıkta, E-5 karayolu ve otoban kenarında, İç Anadolu'nun Batıkaradeniz'e geçit verdiği bir konumda, ortalama 1300 m. yükseklikte, etrafı ormanlarla kaplı dağlarla çevrili, sert iklimli, bol yağışlı bir ova şeklindedir.²⁴⁴

Gerede; yurdumuzun arazi yapısı iyice oturmayan deprem kuşağı içinde olup, Türkiye Deprem Haritasında İlçe birinci derece deprem bölgesi içerisinde. İlçede tarihi süreç içerisinde görülen büyük depremler; Tarihi Bithynia şehrini yok eden büyük deprem, 01.02. 1944 Gerede depremi,²⁴⁵ 7.2 Şiddetindeki bu depremde 3959 Kişi hayatını kaybetmiştir. İlçede hissedilen bir diğer deprem yakın zamanda yaşadığımız 17 Ağustos 1999 Marmara depremi ve hemen sonrasındaki 12 Kasım 1999 Düzce depremi de ilçede can kaybına ve hasara neden olmuştur.

İlk adı büyük bir olasılıkla Krateia (Cressa) olan Gerede M.Ö. III.Yüzyılda Paplagonia'nın bir kenti olarak geçmektedir. Daha sonra Bitinya Kralı Nikomedes'in oğlu Ziaelas (M.Ö.260-228), Babasının ölümünden sonra tahta geçince ülkesini doğu yönünde genişletmiş ve Krateia'yı ele geçirmiştir. Krateia (Gerede), M.Ö. III. Yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlayan şark ticaret yolunun üzerinde yer almaktadır. Roma İmparatoru Vespasian döneminde (M.S. 69-79) İmparatorun sülalesi onuruna kente (Gerede'ye) Flaviopolis adı verilmiştir. Ancak antik kentin bilinen en eski sikkeleri ise Roma imparatoru Antoninus Pius (M.S.138-161) döneminde Krateia ibaresiyle ortaya çıkmaktadır. Bizans yönetimi altında kent yine Krateia adıyla İstanbul Patrikhanesine bağlı bir Piskoposluk merkezi olmuştur.²⁴⁶ Bolu salnamesine göre de Gerede'nin eski ismi nereden alındığı bilinmeyen "Krateia"dır,daha sonra Flaviopolis adını almıştır.²⁴⁷

1071'de Anadolu'ya gelen Türklerin yoğun bir şekilde yerleştikleri Krateia (Gerede) yöresi, haçlı seferlerinden sonra yine Bizans yönetimi altına girmiştir. Gerede daha sonra 1197 yılında Anadolu Selçuklu devletine bağlanmıştır. Bir süre İlhanlıların

²⁴³ Türkiye'de Beldeler Turizm, Gerede, S. 44 Haziran 1984, 3.

²⁴⁴ 2000'e Üç Kala Gerede, 23.

²⁴⁵ www.ada. net.tr/cevre/deprem.html / Türkiye Depremleri.

²⁴⁶ Vedat İdil, "Gerede (Antik Krateia) Hakkında Rapor" *Gerkev*, S. 2, Nisan 1997,23.

yönetimi altına giren Gerede, 1363 yılında Osmanlı İmparatorluğuna katılmıştır. 19.Yüzyılın sonlarında ise Kastamonu vilayetinin Bolu sancağına bağlı bir kaza olmuştur. 1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Bolu vilayet yapılmış Gerede'de Bolu'ya bağlı bir kaza haline getirilmiştir.²⁴⁸

Genel geçim kaynakları yanında dericilik (Debbağlık) süt ve süt ürünleri ve buna bağlı olarak gelişen pazarcılık, orman ürünleri ve bağlı olarak kerestecilik ve nakliyecilik, demir ve bakırcılık vb. el sanatları ilçenin geçim kaynakları arasındadır. Yukarıda bir kısmını saydığımız meslek gruplarının tarihi çok eskilere uzanır. Bugün hala ilçede yaşatılan "Esnaf Desturu" geleneği ahiliğin burada da yaygın olarak yaşadığını göstermektedir.²⁴⁹, 1831 yılında yapılan ilk Osmanlı nüfus sayımında Gerede'de yaşayan Müslüman nüfus 795 Reaya ise 5'tir. Köyler dahil toplam nüfus 5566'dır.²⁵⁰ 1894 tarihli Kastamonu salnamesinde Gerede kazasının hane sayısı 6236, Müslüman kadın sayısı 21069, Müslüman erkek sayısı 19800 toplam 40869 olarak tespit edilmiştir.²⁵¹ 1918 tarihli Bolu salnamesi (yıllığına göre); kazanın 25486'sı kadın 24918'i erkek olmak üzere toplam 50404 Müslüman Nüfusu vardır. Ayrıca her nasılsa ticaret için gelmiş bir kaç Rum ve 23'ü erkek 29'u kadın olmak üzere 52 Ermeni nüfusu vardır.²⁵²

Cumhuriyetten sonra yapılan ilk nüfus sayımı olan 1927 nüfus sayımında Gerede; şehir 4123, Kır 44388 Toplam 48511 alan 2510 km² yoğunluk 19'dur.²⁵³ 1935 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre de Gerede'nin nüfusu, şehir 444, kır 51017, toplam 55261, alan 2510 km², yoğunluk 22'dir.

Günümüze gelindiğinde; 1990 nüfus sayımına göre Gerede'nin merkez nüfusu, 18609 köyler toplamı, 46650 ilçenin genel toplamı, 62259 alanı, 1956 km² yoğunluk 33 kişidir. 1997 genel nüfus tespitine göre ise, ²⁵⁴ ikamet edilen yere göre Gerede ilçesinin merkez nüfusu, 28320 köy nüfusu, 16737 toplam, 45057 alan, 1255 km² yoğunluk, 36 kişidir. 1927'den 1997'ye kadar Gerede'nin alanı beldelerin ilçe olup ayrılmalarıyla hemen hemen yarıya düşmesine rağmen nüfusu yaklaşık iki kat artmıştır. Bununla

²⁴⁷ 1916 Mustakil Bolu Livası Salnamesi, Bolu,1918, 293.

²⁴⁸ İdil, "Gerede", 23.

²⁴⁹ Gerede'de Ahilik ve Debbağlık Hakkında Bk.Sadettin Kocatürk, "Ahilik ve Debbağlık" *Gerkav Bülteni*, S.2, Nisan 1997, 13-14.

²⁵⁰ Vital Cuinet, IV/411.

²⁵¹ Kastamonu Vilayeti Salnamesi,1894 Seneye Mahsus 18. Defa Kastamonu Vilayet Mat.,274, 275.

²⁵² Müstakil Bolu Livası Salnamesi 1334, Bolu 1918, 291-302.

²⁵³ Genel Nüfus Sayımı sonuçları 1927, T.C Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1929.

birlikte Gerede, başta Ankara, Bolu ve İstanbul olmak üzere büyük şehirlere göç vermeye devam etmektedir. Gerede ilçe merkezinde Yedi mahalle (Dayıoğlu, Demirciler Kitirler, Kabiller, Orta, Yeni, Seviller mahalleleri) olup, doksan iki köy yerleşim birimi bulunmaktadır.²⁵⁵ Gerede müftülüğü ihtida defterine şimdiye kadar bir kişi kaydedilmiştir.

Yerleşim Alanı	1997 Nüfusu	Müslüman Nüfus						Gayri Müslim
		Hanefi	%	Şafii	%	Alevi	%	
Merkez	28320	28287	99.9	30	0.1	-	-	3
Avşartarakçı	184	184	100	-	-	-	-	-
Ağızöregüney	85	85	100	-	-	-	-	-
Ahmetler	229	229	100	-	-	-	-	-
Akbaş	57	57	100	-	-	-	-	-
Akcabey	150	150	100	-	-	-	-	-
Akcaşehir	129	129	100	-	-	-	-	-
Aktaş	101	101	100	-	-	-	-	-
Aktaşkurtlar	203	203	100	-	-	-	-	-
Asmaca	153	153	100	-	-	-	-	-
Aşağıovacak	235	235	100	-	-	-	-	-
Aşağıörenbaşı	165	165	100	-	-	-	-	-
Aydınlar	204	204	100	-	-	-	-	-
Bahçedere	156	156	100	-	-	-	-	-
Balcılar	74	74	100	-	-	-	-	-
Beşkonak	167	167	100	-	-	-	-	-
Birinciavşar	79	79	100	-	-	-	-	-
Bünüş	62	62	100	-	-	-	-	-
Çağış	166	166	100	-	-	-	-	-
Çalaman	97	97	100	-	-	-	-	-
Çalışlar	122	122	100	-	-	-	-	-
Çayören	425	425	100	-	-	-	-	-
Çayöregüney	221	221	100	-	-	-	-	-
Çoğullu	443	443	100	-	-	-	-	-
Çukurca	62	62	100	-	-	-	-	-
Dağkara	112	112	100	-	-	-	-	-
Danışmentler	58	58	100	-	-	-	-	-
Davutbeyli	123	123	100	-	-	-	-	-
Demircisopran	225	225	100	-	-	-	-	-
Demirler	73	73	100	-	-	-	-	-
Dikmen	247	247	100	-	-	-	-	-
Dursunfakı	93	93	100	-	-	-	-	-
Elören	151	151	100	-	-	-	-	-
Enseliler	88	88	100	-	-	-	-	-
Ertuğrulköy	163	163	100	-	-	-	-	-
Eymir	68	68	100	-	-	-	-	-
Geçitler	234	234	100	-	-	-	-	-
Göynükören	1017	1017	100	-	-	-	-	-
Güneydemirciler	424	424	100	-	-	-	-	-
Hacılar	59	59	100	-	-	-	-	-

²⁵⁴ <http://www.d.i.e.gov.tr/>, 1997 Genel Nüfus Tespiti, Ağustos 1998.

²⁵⁵ Halil Alioğlu, "Gerede'nin Turizm Potansiyeli", *Gerkev*, S.1, Nisan 1996,11.

Halaçlar	87	87	100	-	-	-	-	-
Hasanlar	46	46	100	-	-	-	-	-
Havullu	262	262	100	-	-	-	-	-
Ibricak	527	527	100	-	-	-	-	-
İkincişar	77	77	100	-	-	-	-	-
İmamlar	174	174	100	-	-	-	-	-
İnköy	107	107	100	-	-	-	-	-
Kalaç	93	93	100	-	-	-	-	-
Kapaklı	260	260	100	-	-	-	-	-
Karacadağ	217	217	100	-	-	-	-	-
K.Dağdemirciler	267	267	100	-	-	-	-	-
Karapazar	273	273	100	-	-	-	-	-
Kavacık	62	62	100	-	-	-	-	-
Kayıkiraz	51	51	100	-	-	-	-	-
Kayısopran	59	59	100	-	-	-	-	-
Kazanlar	106	106	100	-	-	-	-	-
Koçumlar	409	409	100	-	-	-	-	-
Kösreli	44	44	100	-	-	-	-	-
Külef	96	96	100	-	-	-	-	-
Kürkcüler	154	154	100	-	-	-	-	-
Macarlar	211	211	100	-	-	-	-	-
Mangallar	211	211	100	-	-	-	-	-
Mircekiraz	104	104	100	-	-	-	-	-
Mukamlar	81	81	100	-	-	-	-	-
Muratfakılar	108	108	100	-	-	-	-	-
Mürdükler	56	56	100	-	-	-	-	-
Nuhören	322	322	100	-	-	-	-	-
Ortaca	264	264	100	-	-	-	-	-
Örencik	170	170	100	-	-	-	-	-
Salur	519	519	100	-	-	-	-	-
Samat	1115	1115	100	-	-	-	-	-
Sapanlıgancılar	105	105	100	-	-	-	-	-
Sarioğlu	101	101	100	-	-	-	-	-
Sipahiler	76	76	100	-	-	-	-	-
Sofular	232	232	100	-	-	-	-	-
Sungurlar	135	135	100	-	-	-	-	-
Süllertoklar	57	57	100	-	-	-	-	-
Tatlar	124	124	100	-	-	-	-	-
Ulaşlar	127	127	100	-	-	-	-	-
Ümit	102	102	100	-	-	-	-	-
Yağdaş	73	73	100	-	-	-	-	-
Yakaboy	95	95	100	-	-	-	-	-
Yakakaya	355	355	100	-	-	-	-	-
Yazıkara	239	239	100	-	-	-	-	-
Yazıköy	186	186	100	-	-	-	-	-
Yelkenler	175	175	100	-	-	-	-	-
Yenecik	56	56	100	-	-	-	-	-
Yeniyapar	83	83	100	-	-	-	-	-
Yeşilvadi	291	291	100	-	-	-	-	-
Yukarıovacık	21	21	100	-	-	-	-	-
Yukarıörenbaşı	229	229	100	-	-	-	-	-
Yunuslar	180	180	100	-	-	-	-	-
Zeyneler	59	59	100	-	-	-	-	-
TOPLAM	45057	45024	99.94	30	0.06			3

Gerede, dinlere ve mezheplere göre yapılan tasnifte tablodan da anlaşılacağı üzere, doğudan gelen ve ilçeye yerleşen 30 Şafii nüfus ve anasır kayıtlarında görülen ancak burada yaşayıp- yaşamadıkları tespit edilemeyen 3 gayri müslim dışında ilçenin tamamı Müslüman olup, Hanefi mezhebine mensupturlar. Ancak; Güney, Ümitköy, ve Koçumlar köyleri daha önceleri alevi oldukları halde, günümüzde Sünnileşmişler ve Hanefi mezhebine göre inanç ve ibadetlerini yerine getirmektedirler.

8-Gölyaka İlçesi

Gölyaka ilçesi, Batı Karadeniz bölgesinde Bolu iline bağlı, 09.11.1999 tarih ve 23901 sayılı kanunla Düzce'nin il olmasıyla Bolu'dan ayrılarak Düzce'ye bağlı ilçe olmuştur.- Bu ilin en batısında bulunan bir ilçedir. 187 km² yüzölçümüne sahip ilçenin kuzeyinde Gümüşova, batısında Sakarya, güneyinde Mudurnu, doğusunda Kaynaşlı ve Düzce ile çevrilidir.²⁵⁶ İlçenin güney kesimi yüksek dağ kitleleri ve ormanlık alanlarla kaplıdır. Kuzey bölümünde ise Düzce ovası ve ilçeyi ayıran Büyük Melen Deresi ve Efteni gölü bulunur. İlçe merkezi Efteni gölünün batısında ve düz ovada kurulmuş olup denizden yüksekliği ortalama 100 m. civarındadır.²⁵⁷

Bölgenin ilk yerleşim yeri olarak seçimi, içlerinde İmamoğulları ve Kaymakoğulları gibi büyük kabilelerin de bulunduğu bazı oymak ve kabilelerin buraya yerleşmesiyle başlamış, ilk yerleşim yerinin adı, bu kabileye nisbetle İmamlar Köyü adını almıştır. 1962 yılında ilçeye yakın olan Efteni gölünden dolayı İlçenin adı Gölyaka olarak değiştirilmiştir. Gölyaka, Düzce ilçesine bağlı bucak merkezi iken 1987 tarih ve 3392 sayılı kanunla ilçe olmuştur.²⁵⁸ Gölyaka'ya; altı mahalle (Açma, Fatih, İmamlar, Kültür, Yeni, ve Yeşil mahalleler) ve yirmi üç köy yerleşim birimi bağlıdır.1997 Genel nüfus tesbitinde, İkamet edilen yere göre merkez nüfusu, 5267 köylerin toplam nüfusu, 12888 İlçenin genel toplam nüfusu 18155 Kişidir. İlçe Müftülüğü ihtida defterine şimdiye kadar ikisi Alman, biri İsviçre, biri Ukrayna, biri de Rusya vatandaşı olmak üzere beş kişi kaydedilmiştir.

²⁵⁶ Bolu 1998 Yıllığı, 487.

²⁵⁷ Demirel vd., Bolu İl Turizm Envanteri 1997, 86-87.

²⁵⁸ Gölyaka Kaymakamlığı, Her Yönüyle Gölyaka, Ankara 1999, 43.

Yerleşim Alanı	1997 Nüfusu	Müslüman Nüfus						Gayri Müslim
		Hanefi	%	Şafii	%	Alevi	%	
Merkez	5267	4267	81.1	-	-	1000	18.9	-
Açma	588	588	100	-	-	-	-	-
Aksu	454	454	100	-	-	-	-	-
Bakacak	782	782	100	-	-	-	-	-
Çamlıbel	447	447	100	-	-	447	100	-
Çayköy	193	193	100	-	-	-	-	-
Değirmentepe	363	363	100	-	-	-	-	-
Esen	487	487	100	-	-	-	-	-
Güneyköy	260	260	100	-	-	-	-	-
Güzeldere	456	456	100	-	-	-	-	-
Hacısüleyman	397	397	100	-	-	-	-	-
Hacıyakup	1408	708	100	-	-	700	50	-
Hamamüstü	710	710	100	-	-	-	-	-
İçmeler	627	627	100	-	-	-	-	-
Kemeryanı	464	464	100	-	-	-	-	-
Kuyudüzü	368	368	100	-	-	-	-	-
Muabdede	162	162	100	-	-	-	-	-
Saçmalıpınar	1504	1504	100	-	-	-	-	-
Sarıdere	472	472	100	-	-	-	-	-
Taşlık	228	228	100	-	-	-	-	-
Yazıpınar	764	764	100	-	-	-	-	-
Yazlık	253	253	100	-	-	-	-	-
Yunusefendi	908	-	-	-	-	908	100	-
Zekeriya köyü	593	593	100	-	-	-	-	-
TOPLAM	18.155	15.100	83.17	-	-	3.055	16.82	-

Tablodan da anlaşılacağı üzere, Gölyaka ilçesinin dinlere ve mezheplere göre dağılımına bakıldığında; İlçenin tamamının Müslüman olduğu görülür. Bununla birlikte ilçe nüfusunun %83.17'si yani 15.100'ü Hanefi, % 16.82' si rakamla ifade edilecek olursa 3055'i de alevi olup, Şafii ve gayri müslim nüfus tespit edilememiştir.

9-Göynük İlçesi

Göynük , batı Karadeniz bölgesinde Bolu iline bağlı bir ilçe olup, doğusunda Mudurnu, batısında Sakarya ili Taraklı ilçesi, Kuzeyinde Sakarya ili Akyazı ilçesi, Güneyinde Ankara ili Nallıhan İlçesi , Eskişehir ili Sarıcakaya İlçesi ve Bilecik ili Yenipazar ilçeleri ile çevrilidir. Bolu'nun güneybatısında yer alan Göynük, 143 km² yüzölçümüne sahip olup, denizden yüksekliği 720 m'dir. İlçe toprakları, genellikle dağlık ve akarsuların derin vadiler açtığı bir arazi yapısından oluşmaktadır. Göynük iklim bakımından Karadeniz iklimi ile İç Anadolu'nun karasal iklimi arasında bir geçiş özelliği gösterir. İlçenin Bolu ve Gerede ye göre daha ılıman bir iklimi vardır. Yağışlar ilk ve

sonbahar aylarında görülür. Ortalama sıcaklık 10.8 c⁰ olup, ortalama kar yağışlı gün sayısı 165'dir.²⁵⁹

Göynük; bölgeye Türkler yerleşmeden önce Hititler, Etiler ve Frikler -Friklere ait en eski yazılı belge 1966 Yılında Göynük'ün Soğukçam (Germenos) köyünde bulunmuştur.²⁶⁰ Lidyalılar, Persler, Bitinyalılar, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular ve Anadolu Selçukluları idaresinde kalmıştır.²⁶¹

Göynük'e ilk Osmanlı akıncıları 1292 yılında gelmiş, Ertuğrul Bey'in komutanlarından Samsa Çavuş önce Mudurnu'ya daha sonra da Sorkun, Torbalı (Göynük)²⁶² ve Taraklı'ya ilk akınlarını yapmıştır. 1323' de Orhan Gazi zamanında Gazi Süleyman Paşa tarafından Rumlardan alınarak Osmanlı topraklarına katılmıştır.²⁶³ Halen ilçede Süleyman Paşanın yaptırdığı bir cami ve hamam bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin doğuya yaptığı seferlerde Göynük, bir ikmal ve konaklama merkezi olmuştur. İstanbul-Bağdat kervan yolu Göynük'ten geçtiğinden Seyyahların uğrak yeri olmuş bu açıdan Göynük, önemli bir yerleşim merkezi olmuştur.

Göynük Osmanlı'lar döneminde idari tarih bakımından 1323-1811 tarihleri arasında Voyvodalıkla yönetilmiş olup, Ayanlar Devri'ne kadar Bursa ve Eskişehir'e bağlanmıştır. 1811 yılında Bolu-Viranşehir sancağı kurulunca Göynük, Bolu'ya bağlanmış ve 1865 yılına kadar Ayanlar tarafından idare edilmiştir.²⁶⁴ 1865 yılında Osmanlı da görülen yeniden idari yapılanma çerçevesinde Bolu sancağı Kastamonu vilayetine bağlanmış, Göynük'te Bolu sancağına bağlı kaza olmuştur. Bu tarihten 1870 yılına kadar Düzce-Akçakoca birleşik nahiyesi Göynük'e bağlanmıştır.²⁶⁵ Cumhuriyetle birlikte idari yapı yeniden değişmiş, Bolu vilayet olmuş Göynük'te bu vilayete bağlı ilk kazalardan biri olmuştur.²⁶⁶

Göynük 1870'li yıllardan beri toplam nüfusu ortalama 20000 kişi civarındadır. 1871 yılı Kastamonu vilayeti salnamesinde 26.108 dir.²⁶⁷ Cuinet'e göre II. Abdulhamid

²⁵⁹ Selim Çapar, *Tarihin, Yolların ve Yeşilliğin Buluştuğu Göynük*, Bey Ofset, Ankara, 1998, 29-33.

²⁶⁰ Çapar, *Göynük*, 13-14.

²⁶¹ Demirel vd., *Bolu İl Turizm Envanteri*, 88.

²⁶² Eyice, "Tarihte Bolu", 9.

²⁶³ Demirel vd., *Bolu İl Turizm Envanteri*, 89.

²⁶⁴ Midhat Kemal, *Ayanlar Devrinde Bolu*, Bolu, 1967,48.

²⁶⁵ Bolu, 1973 İl Yıllığı, 71.

²⁶⁶ Bolu 1998 Yıllığı, 488-489

²⁶⁷ 1871 Yılı Kastamonu Vilayeti Salnamesi, 85.

devrinde Kaza'nın nüfusu 18565 olarak gösterilmiştir.²⁶⁸ Yine 1899 Kastamonu Salnamesinde Göynük kazasının toplam nüfusu 21.457'dir.²⁶⁹ 1916 da Göynük'ün nüfusu 18.879 dur.²⁷⁰ 1927 de ise merkez nüfusu 1.709, köyler 14874, toplam 16583 'dür.²⁷¹ 1935 yılında da toplam nüfus 18.039 olmuştur.²⁷²

Göynük Cumhuriyetle birlikte yeni yolların açılmasıyla eski önemini kaybetmiş görünmektedir. Bolunun en uzak ilçelerinden biri olan Göynük, Bolu'ya 98 km'dir. 1997 Genel nüfus tespitinde, ikametgaha göre İlçe'nin merkez nüfusu 4597, köyler toplamı nüfusu 13490, toplam nüfusu ise 18087' dir. Altı mahalle (Cuma, Çeşme, Hacıabdi, Kepkebir, Sofuali, Yenice mahalleleri) ve altmış altı köyden oluşmaktadır.

Yerleşim Alanı	1997 Nüfusu	Müslüman Nüfus						Gayri Müslim
		Hanefi	%	Şafii	%	Alevi	%	
Merkez	4597	4577	99.57	20	0.43	-	-	-
Ahmetbeyler	245	245	100	-	-	-	-	-
Akçaalan	146	146	100	-	-	-	-	-
Aksaklar	136	136	100	-	-	-	-	-
Alanköy	141	141	100	-	-	-	-	-
Arıkçayırı	200	200	100	-	-	-	-	-
Arızlar	87	87	100	-	-	-	-	-
Aşağıkınık	277	277	100	-	-	-	-	-
Bayındır	244	244	100	-	-	-	-	-
Bekirfakılar	170	170	100	-	-	-	-	-
Boyacılar	292	292	100	-	-	-	-	-
Bozcaarmut	172	172	100	-	-	-	-	-
Bölücekova	249	249	100	-	-	-	-	-
Bulanık	177	177	100	-	-	-	-	-
Ceylanlı	87	87	100	-	-	-	-	-
Çamlıca	172	172	100	-	-	-	-	-
Çapar	29	29	100	-	-	-	-	-
Çatacık	124	124	100	-	-	-	-	-
Çayköy	251	251	100	-	-	-	-	-
Çaylakköy	239	239	100	-	-	-	-	-
Çubukköy	224	224	100	-	-	-	-	-
Dağhacılar	124	124	100	-	-	-	-	-
Dağseyhler	97	97	100	-	-	-	-	-
Dedeler	389	389	100	-	-	-	-	-
Değirmenözü	136	136	100	-	-	-	-	-
Demirhanlar	157	157	100	-	-	-	-	-
Ekinciler	253	253	100	-	-	-	-	-
Gerişler	259	259	100	-	-	-	-	-

²⁶⁸ Cuinet, C. I/119

²⁶⁹ 1899 Yılı Kastamonu Vilayeti Salnamesi, 93

²⁷⁰ 1916 Yılı Bolu Vilayeti Salnamesi, 42.

²⁷¹ 1927 Genel Nüfus Sayımı, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1929.

²⁷² 1935 Genel Nüfus Sayımı. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1937.

Gökçesaray	262	262	100	-	-	-	-	-
Güneyçalıca	156	156	100	-	-	-	-	-
Gürpınar	327	327	100	-	-	-	-	-
Hacımahmut	271	271	100	-	-	-	-	-
Hasanlar	272	272	100	-	-	-	-	-
Hilallar	116	116	100	-	-	-	-	-
Himmetoğlu	747	747	100	-	-	-	-	-
Hisarözü	99	99	100	-	-	-	-	-
İbrahimözü	451	451	100	-	-	-	-	-
Karaaliler	55	55	100	-	-	-	-	-
Karacalar	183	183	100	-	-	-	-	-
Kaşıkcıseyhler	237	237	100	-	-	-	-	-
Kayabaşı	133	133	100	-	-	-	-	-
Kayahidere	141	141	100	-	-	-	-	-
Kılavuzlar	139	139	100	-	-	-	-	-
Kızılkuyu	340	340	100	-	-	-	-	-
Kilciler	195	195	100	-	-	-	-	-
Kozcağz	160	160	100	-	-	-	-	-
Köybaşı	151	151	100	-	-	-	-	-
Kumcuk	109	109	100	-	-	-	-	-
Kuyupınar	252	252	100	-	-	-	-	-
Kürnüç	90	90	100	-	-	-	-	-
Memeceler	180	180	100	-	-	-	-	-
Mustanlar	170	170	100	-	-	-	-	-
Narzanlar	200	200	100	-	-	-	-	-
Örencik	324	324	100	-	-	-	-	-
Peliticik	67	67	100	-	-	-	-	-
Sarıcalar	215	215	100	-	-	-	-	-
Sarılar	323	323	100	-	-	-	-	-
Soğukçam	84	84	100	-	-	-	-	-
Susuz	222	222	100	-	-	-	-	-
Sünnet	255	255	100	-	-	-	-	-
Tekirler	301	301	100	-	-	-	-	-
Tepebaşı	120	120	100	-	-	-	-	-
Umurlar	167	167	100	-	-	-	-	-
Yeniköy	147	147	100	-	-	-	-	-
Yeşilyazı	157	157	100	-	-	-	-	-
Yukarıkınık	267	267	100	-	-	-	-	-
TOPLAM	18087	18067	99.89	20	0.11	-	-	-

Tabloda görüldüğü gibi tamamı Müslüman olan ilçede gayri müslim nüfusa rastlanmamıştır. Bu nüfusun 18067'si (%99.89) Hanefi, 20'si (%0.11) Şafii olup, bunlar mevsimlik işçi olarak çalışmaktadır.

10-Gümüşova İlçesi

Gümüşova ilçesi, D-100 Karayolu üzerinde, Bolu iline 62 km mesafede olup Düzce ovasının bitişiğindedir. Sakarya ili sınırında bulunan ilçenin Sakarya ili Hendek ilçesine uzaklığı 18 km dir. Kuzeyinde Cumayeri, batısında Sakarya ili Hendek ilçesi, Güneyinde Gölyaka, Doğusunda Düzce ilçesi ile komşudur. 105 km² yüzölçümüne sahip

olan Gümüşova ilçesinde, tipik bir Karadeniz iklimi hüküm sürmekte olup; yazları sıcak ve yağışlı, kışları serin ve yağışlı geçer. Denizden yüksekliği (Rakım) ortalama 128 m dir. Fındık, Çam, Kayın Ceviz gibi Karadeniz iklimi bitki dokusuna sahiptir.²⁷³

Gümüşova, 1321 yılında Düzce ve Üskübü gibi Konuralp tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bölge, Fatih Sultan Mehmet tarafından Davut Paşaya tımar olarak verilmiş, asıl bu dönemden itibaren iskana ve kullanılmaya başlamıştır. Yine bu dönemde Osmanlı ordularının hayvanlarının kışlaklayacağı yer olarak seçilmiş olması münasebetiyle ilk olarak “kışla” diye anılmaya başlanmıştır.²⁷⁴

Kışla, XIX. Yüzyıl sonunda Bolu sancağına bağlı kaza olmuştur. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında cereyan eden Düzce isyanları yoğunlukla bu bölgede geçmiştir. Kışla, 1927 Yılında nahiye olmuştur.²⁷⁵ Kışla Belediyesi 19.06.1987 tarihinde Cumayeri Belediyesi ile birleşerek Cumaova ilçesi adını almıştır. Daha sonra 27.12.1993 tarih ve 3949 sayılı kanunla Cumaova ilçesi Cumayeri olarak isim değiştirmiş ve Gümüşova adı altında yeni bir ilçe kurulması kararlaştırılmıştır.²⁷⁶

Gümüşova ilçesi, 1990 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre şehir nüfusu 5118, köy nüfusu 9978 toplam 15.096 olup, yoğunluk 144 kişi/km² dir.²⁷⁷ 1997 Genel Nüfus Tespitinde ikametgaha göre şehir nüfusu 10754, köy nüfusu 6125, toplam 16879 dur.²⁷⁸ Yoğunluk 160 kişi/km² dir.

Gümüşova 09.11.1999 tarih ve 23901 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Kanun Hükmünde Kararname ile Bolu'dan ayrılarak aynı tarih ve sayı ile il olan Düzce'ye bağlı ilçe olmuştur. Köy ve yüzölçümü verilerinde her hangi bir değişiklik olmamıştır.

Yerleşim Alanı	1997 Nüfusu	Müslüman Nüfus						Gayri Müslim
		Hanefi	%	Şafii	%	Alevi	%	
Merkez	10754	10654	99.08	-	-	100	0.92	-
Adaköy	187	187	100	-	-	-	-	-
Ardıçdibi	275	275	100	-	-	-	-	-
Çaybükü	338	338	100	-	-	-	-	-
Dededüzü	552	552	100	-	-	-	-	-
Dereköy	136	136	100	-	-	-	-	-
Elmacık	520	520	100	-	-	-	-	-

²⁷³ Demirel vd., Bolu İl Turizm Envanteri, 92-93.

²⁷⁴ Konrapa, Bolu Tarihi, 212

²⁷⁵ Vahap Tuncer, Neler Yazmadık Şu Bolu İçin, Bolu 1983, 83-84.

²⁷⁶ Bolu 1998 Yılıhğı, 490.

²⁷⁷ 1990 Genel Nüfus Tespiti

²⁷⁸ <http://www.d.i.e.gov.tr/> 1997 Genel Nüfus Tespiti, Ağustos 1998.

Hacıkadirler	414	414	100	-	-	-	-	-
Halilbey	186	186	100	-	-	-	-	-
Kahveleryanı	228	228	100	-	-	-	-	-
Kıyıköy	684	684	100	-	-	-	-	-
Pazarcık	454	454	100	-	-	-	-	-
Selamlar	155	155	100	-	-	-	-	-
Soğuksu	103	103	100	-	-	-	-	-
Sultaniye	275	275	100	-	-	-	-	-
Yakabaşı	492	492	100	-	-	-	-	-
Yeşilyayla	570	570	100	-	-	-	-	-
Yıldıztepe	324	324	100	-	-	-	-	-
Yongalık	232	232	100	-	-	-	-	-
TOPLAM	16879	16779	99.41	-	-	100	0.59	-

Tabloda görüldüğü gibi ilçede 16779 (%99.41) Hanefi nüfus bulunup, 100 (%0.59) kişinin de Alevi olduğu tespit edilmiştir. Şimdiye kadar ilçe Müftülüğü ihtida defterine Romen uyruklu bir kişi kaydedilmiştir.

11-Kıbrısık İlçesi

Kıbrısık ilçesi; Batı Karadeniz bölgesinde, Bolu iline bağlı 641 km² yüzölçümüne sahip, etrafı dağlarla çevrili olup bu ilçede iki önemli akarsu, platoyu üçe böler. Bolu dağlarının Aladağ uzantısı olan Köroğlu dağları, ilçenin kuzeyini çevirir Kıbrısık, doğuda Karakise dağları ile çevrili ve Ankara iline bağlı Kızılcahamam ve Çamlıdere ilçeleri ile komşudur. Güney tarafı ise çıplak tepelerden oluşan yüksekliklerle çevrilidir. Hilal (çanak) biçiminde olan ilçenin batı cephesi açık olup Seben ilçesi, kuzeyinde ise Bolu merkez ve Dörtdivan ilçeleriyle komşudur.²⁷⁹

Kıbrısık isminin menşei, hatta Bolu'nun Mutasarrıflık dönemine kadar (1811-1864) tarihi hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ancak 1811 de devlet yönetimi bozulmuş, yeniden idari bir yapılanma gereği hasıl olmuştur. Bu nedenle Bolu Voyvodalığı kaldırılmış yerine Bolu mutasarrıflığı kurulmuştur. Kıbrısık'ta tam bu dönemde Bolu'ya bağlanan on dokuz Voyvodalıktan biri olmuştur. 1864-1908 yılları arasında Kıbrısık'ta yönetimin şekli hakkında bir kayda rastlanmamakla birlikte, Kastamonu vilayetine bağlı Bolu Sancağının bir bucağı olması kuvvetle muhtemeldir.²⁸⁰ 1908 de Bolu'nun mutasarrıflık olmasıyla birlikte Kıbrısık'ta Bolu'ya bağlı bucak merkezi olmuştur. İlk bucak müdürü de Faik Şahap Beydir.²⁸¹ 1946 yılında Seben'in ilçe olmasıyla bu ilçeye bağlı bucak, Nisan 1958 tarihinde 7033 sayılı kanunla da Bolu iline

²⁷⁹ Demirel vd., İl Turizm Envanteri 1997, 94-96

²⁸⁰ Bolu 1973 İl Yıllığı, 77.

²⁸¹ 1916 Bolu Salnamesi, 312

bağlı ilçe olmuştur. Bu gün ilçeye bağlı 1 merkez belediyesi, 2 mahallesi (Köroğlu, Karadoğan, mahalleleri) ve 22 köy yerleşim birimi mevcuttur.²⁸² Karadeniz bölgesinde olmakla beraber karasal iklim özelliği gösteren Kıbrısçık'ın başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Bununla beraber orman ürünlerine dayalı faaliyetlerde ilçede önemli bir geçim kaynağıdır. Bolu iline uzaklığı 65 km'dir. 1997 Genel Nüfus tespitinde Kıbrısçık'ın ikamet edilen yere göre nüfusu, ilçe merkezi 1303, köyler toplamı 3618, toplam nüfus 4921 dir.²⁸³

Yerleşim Alanı	1997 Nüfusu	Müslüman Nüfus						Gayri Müslim
		Hanefi	%	Şafii	%	Alevi	%	
Merkez	1303	1303	100	-	-	-	-	-
Alanhimmeler	157	157	100	-	-	-	-	-
Alemdar	307	307	100	-	-	-	-	-
Balı	61	61	100	-	-	-	-	-
Belen	392	392	100	-	-	-	-	-
Borucak	121	121	100	-	-	-	-	-
Bölücekaya	103	103	100	-	-	-	-	-
Çökeler	222	222	100	-	-	-	-	-
Deveci	65	65	100	-	-	-	-	-
Deveören	286	286	100	-	-	-	-	-
Dokumacılar	93	93	100	-	-	-	-	-
Geriş	186	186	100	-	-	-	-	-
Karacaören	136	136	100	-	-	-	-	-
Karaköy	421	421	100	-	-	-	-	-
Kılıkara	152	152	100	-	-	-	-	-
Kızılcaören	45	45	100	-	-	-	-	-
Kökez	173	173	100	-	-	-	-	-
Köseler	91	91	100	-	-	-	-	-
Kuzca	120	120	100	-	-	-	-	-
Nadas	79	79	100	-	-	-	-	-
Sarıkaya	135	135	100	-	-	-	-	-
Taşlık	108	108	100	-	-	-	-	-
Yazıca	166	166	100	-	-	-	-	-
TOPLAM	4921	4921	100	-	-	-	-	-

Tablodan da anlaşılacağı gibi, Kıbrısçık ilçesinin tamamı Müslüman olup, Hanefi mezhebine mensupturlar. İlçede; alevi, Şafii ve gayrimüslim nüfus bulunmamaktadır. İlçe Müftülüğünde ihtida kaydına rastlanmamıştır.

12-Mengen İlçesi

Mengen, kuzeyinde Zonguldak ili Devrek ilçesi, batısında Bolu ili merkez ilçesi güneyinde Yeniçağa, güneydoğusunda Gerede, doğuda Karabük İli Eskipazar ilçesi ve

²⁸² Bolu 1998 Yılı, 497-498

²⁸³ <http://www.d.i.c.gov.tr/>, 1997 Genel Nüfus Tespiti, Ağustos 1998.

kuzeydoğuda Yenice ilçeleriyle komşudur. Yüzölçümü 883 km² olan Mengen,²⁸⁴ Aşçılarıyla meşhur olmuş bir ilçedir. Bolu'ya uzaklığı 56 km dir. Mengen; güneyini Bolu dağlarının devamı olan Arkok dağının çevrelediği kuzeydoğu- güneybatı istikametinde, tabanında Mengen Çayı'nın (Kocaçay) aktığı genişçe bir vadiyi andıran, küçük bir oda içinde kurulmuştur. Kuzey Anadolu fay hattı üzerinde bulunan Mengen, ikinci derecede tehlikeli deprem bölgesi üzerindedir.²⁸⁵ İlçenin jeolojik ve jeomorfolojik yapısı üzerinde yapılan çalışmalarda yüksek kalorili Linyit ve ısıtılması ile önemli ölçüde organik yağ elde edilen Bitümlü Şistin varlığı ortaya çıkarılmıştır. Linyit ve Bitümlü şist rezervinin her birinin 50.000.000 ton olduğu tahmin edilmektedir.²⁸⁶

Mengen, Yeniçağa-Zonguldak yolu üzerinde, Ankara-İstanbul E-80 karayoluna 20 km. uzaklıktadır ilçenin %87'si ormanlık, %13'ü tarım ve yerleşim alanıdır. Mengen'in iklimi, genel olarak batı Karadeniz iklimi ve iç Anadolu karasal ikliminin etkisi altındadır. Yazları az yağışlı ve serin kışları soğuk ve bazen kar yağışlı geçer. Denizden yüksekliği ortalama 630 m'dir.²⁸⁷

Mengen, M.Ö. 73 yılında Bitinya kralı IV.Nikomodes tarafından Romalılara devredilmiştir. Romalılardan sonra bölgeye Bolu ve çevresine olduğu gibi Bizanslılar sahip çıkmışlardır. Halen Gökçesu beldesi vadisinde Bitinya Roma ve Bizans dönemine ait kalıntılara rastlanmaktadır.²⁸⁸ 1395 yılında, Osmanlı topraklarına katılan Gerede ile birlikte Mengen ve çevresi de Osmanlı hakimiyetine girmiş, 1812 yılına kadar Gerede'ye bağlı kalmış, Gerede'nin geçirdiği yönetim safhalarına ortak olmuştur. Kaynaklarda geçen Mengen, bugünkü ilçe merkezi olmayıp Pazarköy beldesi ve bu günkü Mengen'i de içine alan bölgeye verilen addır.²⁸⁹

1811-1869 yılları arasında Mengen, Bolu-Viranşehir birleşik mutasarrıflığına bağlanmış olup, Mengen ile birlikte mutasarrıflığa 19 Voyvodalık bağlanmıştır. 1864 yılında Bolu mutasarrıflığı Kastamonu vilayetine bağlanmış, Bolu'nun bağlıları Mengen ile birlikte 31'e ulaşmıştır. 1870 de Bolu'ya bağlı kazalar 5'e inmiş olup, bunlar Düzce,

²⁸⁴ Yüksel vd, Aşçılar Diyarı Mengen, 7.

²⁸⁵ Demirel vd, Bolu İl Turizm Envanteri, 97.

²⁸⁶ Süha Göney, Mengen Havzasında köy meskenleri, İstanbul, 1967, 42.

²⁸⁷ Cumhuriyetin 70. Yılında Bolu, 45.

²⁸⁸ Cumhuriyetin 50. Yılında Bolu, 77.

²⁸⁹ Yüksel vd, Aşçılar Diyarı Mengen, 3.

Gerede, Göynük, Mudurnu ve Devrek kazalarıdır. Bu dönemde Mengen'de Gerede'ye bağlı bucak merkezi olmuştur.²⁹⁰

1916 yılında Gerede'ye bağlı bir nahiye olan Mengen²⁹¹ Cumhuriyetin ilanı ile birlikte 01.01.1948 tarihinde 5071 Sayılı Kanunla Gökçesu bucağını da sınırları içine alarak ilçe olmuştur. 10 mahalle (Türkbeyli, Beşler, Tabaklar, Karapınar, Merkez Çakırlar, Dedeoğlu, Adasal, Kültür, Pazarbaşı) 2 belde ve 55 köye sahiptir.²⁹² 1997 Nüfus tespitinde Mudurnu ilçesinin ikametgaha göre merkez nüfusu 4920, köyler toplam nüfusu 11391, toplam nüfus 16311. dir. Müftülük kayıtlarında şimdiye kadar 5 kişi ihtida etmiştir. İlçenin dinlere ve mezheplere göre dağılımı şöyledir.

Yerleşim Alanı	1997 Nüfusu	Müslüman Nüfus						Gayri Müslim
		Hanefi	%	Safii	%	Alevi	%	
Merkez	4920	4720	93.94	200	4.06	-	-	-
Ağacalar	72	72	100	-	-	-	-	-
Ağalar	99	99	100	-	-	-	-	-
Akören	115	115	100	-	-	-	-	-
Babahızır	252	252	100	-	-	-	-	-
Başyelliceköyü	236	236	100	-	-	-	-	-
Bölükören	66	66	100	-	-	-	-	-
Çubukköy	346	346	100	-	-	-	-	-
Çukurca	97	97	100	-	-	-	-	-
Demirciler	234	234	100	-	-	-	-	-
Dereköy	138	138	100	-	-	-	-	-
Haciahmetler	177	177	100	-	-	-	-	-
Kadısusuz	63	63	100	-	-	-	-	-
Kavacık	124	124	100	-	-	-	-	-
Kıyaslar	219	219	100	-	-	-	-	-
Konak	174	174	100	-	-	-	-	-
Köprübaşı	271	271	100	-	-	-	-	-
Kuzgöl	146	146	100	-	-	-	-	-
Sazlar	63	63	100	-	-	-	-	-
Teberikler	63	63	100	-	-	-	-	-
Yellicedemirciler	115	115	100	-	-	-	-	-
Yumrutaş	139	139	100	-	-	-	-	-
Gökçesu (B)	2141	2141	100	-	-	-	-	-
Afşar	315	315	100	-	-	-	-	-
Çorakkadrler	100	100	100	-	-	-	-	-
Çorakmıtrlar	101	101	100	-	-	-	-	-
Elemen	155	155	100	-	-	-	-	-
Emirler	173	173	100	-	-	-	-	-
Güneygökçesu	48	48	100	-	-	-	-	-
Hayranlar	105	105	100	-	-	-	-	-
Kadılar	276	276	100	-	-	-	-	-
Karakaya	73	73	100	-	-	-	-	-

²⁹⁰ 1878 Kastamonu Vilayeti Salnamesi, 128.

²⁹¹ 1916 Müstakil Bolu Vilayeti Salnamesi, 143.

²⁹² Bolu 1998 Yıllığı, 494-495.

Kayabaşı	165	165	100	-	-	-	-	-
Kayabükü	222	222	100	-	-	-	-	-
Kayışlar	264	264	100	-	-	-	-	-
Küçükkuş	56	56	100	-	-	-	-	-
Mamatlar	219	219	100	-	-	-	-	-
Şahbazlar	101	101	100	-	-	-	-	-
Turnaköy	46	46	100	-	-	-	-	-
Pazarköy (B)	1811	1811	100	-	-	-	-	-
Akçakoca	126	126	100	-	-	-	-	-
Aktepe	89	89	100	-	-	-	-	-
Alibeyler	108	108	100	-	-	-	-	-
Arak	79	79	100	-	-	-	-	-
Banaz	118	118	100	-	-	-	-	-
Bürnük	109	109	100	-	-	-	-	-
Çayköy	171	171	100	-	-	-	-	-
Çırdak	27	27	100	-	-	-	-	-
Düzağaç	131	131	100	-	-	-	-	-
Düzköy	71	71	100	-	-	-	-	-
Gözecik	96	96	100	-	-	-	-	-
İlyaslar	128	128	100	-	-	-	-	-
Karacalar	78	78	100	-	-	-	-	-
Karaishak	99	99	100	-	-	-	-	-
Karaşeyhler	149	149	100	-	-	-	-	-
Nazırlar	52	52	100	-	-	-	-	-
Ruknettinköy	94	94	100	-	-	-	-	-
Sarıkadılar	128	128	100	-	-	-	-	-
TOPLAM	16311	16111	98.7	200	1.3	-	-	-

Tablodan da anlaşılacağı gibi, Mengen ilçesinin tamamı Müslüman olmakla birlikte Van ve Mardin illerinden gelip Beşler ve Türkbeyli mahallelerinde oturan yaklaşık iki yüz aile Şafii nüfusun varlığı tespit edilmiştir. Buna göre; ilçenin 16111'i (%98.7) Hanefi, 200'ü (%1.3) de Şafii mezhebine mensupturlar. İlçe ve bağlı köylerinde gayri müslim ve alevi nüfusa rastlanmamıştır.

13-Mudurnu İlçesi

Mudurnu ilçesi, Karadeniz bölgesinin batı Karadeniz bölümünde, Bolu İli'ne bağlı bir ilçedir. Bolu'ya 50 km uzaklıkta, İlin güneybatısında Hisar ve Kulaklı tepeleri arasında kalan vadi içerisinde kurulmuştur. Kuzeyinde Düzce, kuzeybatısında Sakarya ili Hendek ilçesi, kuzey doğusunda Bolu merkez ilçe, doğusunda Seben, güneyinde Ankara ili Nallıhan ilçesi, batısında Göynük ve Akyazı ilçeleri bulunmaktadır.²⁹³ Yüzölçümü 1349 km²'dir.²⁹⁴ Mudurnu ilçe merkezinin denizden yüksekliği 840 m.dir. İlçe engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Dağ sıraları batı istikametinde uzanır. Karasal iklim özellikleri

²⁹³ Acar vd., Geçmişten Günümüze Mudurnu, 10.

²⁹⁴ Bolu 1998 Yılı, 496.

görülen ilçenin ekonomisi, tarım ve el sanatlarına dayalı bir görünüm sergilemektedir. Son yıllarda tavukçuluk ilçe ekonomisine ciddi katkı sağlamaktadır.²⁹⁵

Mudurnu Osmanlı devletinin bölgeye hakim olmasına kadar ki dönem içerisinde Rumların elinde kalmıştır.²⁹⁶ Osmanlı devleti adına Mudurnu'ya gelen ilk akıncı Ertuğrul Bey'in arkadaşlarından Samsa Çavuştur. (1292) Bölgenin Osmanlı idaresine katılması bu tarihten daha sonradır. Selami Erkut, El yazması bir kaynağa dayanarak Mudurnu'nun Osmanlı topraklarına katılışını 1307 olarak belirtir.²⁹⁷ Evliya Çelebi de, tarih belirtmeksizin Samsa Çavuş'un Mudurnu ve Torbalı'yı (Göynük) nasıl tehdit ve tahrip ettiğinden bahseder.²⁹⁸

1307-1324 yılları arasında Mudurnu, Bursa'ya bağlı olarak idare edilmiş olup, yönetim şekli hakkında bir kayda rastlanmamıştır.²⁹⁹ Ancak İbni Batuta, 1333 Yılında Mudurnu-Bolu-Kastamonu yolunu izleyerek Kırım'a giderken, Mudurnu-Göynük arasında Türkmen köylerinden geçtiğini, "Ahi tekkeleri etrafında kenetlenen bir Türk şehri" olarak nitelendirdiği Mudurnu da konakladığını belirtir.³⁰⁰ Bolu'nun Osmanlı topraklarına katılmasıyla Mudurnu, Bolu'ya bağlı bir Voyvodalık (1324-1811) olarak yönetilmeye başlamış, bu Ayanlar devrine (1811-1865) kadar sürmüştür. Ayanlar devrinde Mudurnu ve çevresi Ayanlar tarafından idare edilmiştir.³⁰¹ 1865 de Osmanlı da yeni teşkilatlanmaya bağlı olarak Bolu Sancağı, Kastamonu Vilayetine bağlanmış, Mudurnu'da Bolu Mutasarrıflığına bağlı bir kaza merkezi olmuştur.³⁰² Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Mudurnu Bolu'ya bağlı ilk kazalardan biri olmuştur. Seben ve Çarşamba buraya bağlı bucak olmuş, Seben daha sonra 1946 yılında Mudurnu'dan ayrılarak ilçe merkezi haline gelmiştir.³⁰³ Mudurnu ilçesi; 1 belde (Taşkesti Beldesi), 7 mahalle (Büyük cami, Hızır fakı, kaygana, Karaca kaya, Musalla, Seyrancı, Yıldırım Beyazıt

²⁹⁵ Cumhuriyetin 70. Yılında Bolu, 45.

²⁹⁶ 1973 Bolu İl Yıllığı, 79.

²⁹⁷ Selami Erkut, *Tarihte Mudurnu*, Bolu Tanıtma ve Kalkınma Vakfı Yay., Bolu 1987, 17.

²⁹⁸ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, I/56.

²⁹⁹ Bolu 1973 İl Yıllığı, 79.

³⁰⁰ İbni Batuta *Seyahatnamesinden Seçmeler*, Çev. İsmet Parmaksızoğlu, MEB Yay., İstanbul, 1971, 54, 55.

³⁰¹ Konraba, Bolu Tarihi, 318 Vd. , Daha Geniş Bilgi İçin Bk., Aynı Eserin Gerileme Döneminde Bolu'nun İdare Şekli ve Tarihi Hadiseleri Bölümü, 553-603.

³⁰² 1922 Yılı Bolu Salnamesi, 253.

³⁰³ Cumhuriyetin 50. Yılında Bolu, 80.

Mahalleri) ve 74 köy yerleşim biriminden oluşmaktadır.³⁰⁴ Köy altı yerleşim birimleriyle birlikte toplam yerleşim birimi sayısı, 173'tür. 1997 Genel nüfus tespitinde ikametgaha göre; ilçe merkez nüfusu 5170, köyler toplamı nüfusu 19972, toplam nüfus ise 25142'dir.³⁰⁵ İlçe Müftülüğünde ihtida kaydına rastlanmamıştır. Mudurnu ilçesinin dinlere ve mezheplere göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Yerleşim Alanı	1997 Nüfusu	Müslüman Nüfus						Gayri Müslim
		Hanefi	%	Şafii	%	Alevi	%	
Merkez	5170	5170	100	-	-	-	-	-
Akyokuş	346	346	100	-	-	-	-	-
Alpagut	413	413	100	-	-	-	-	-
Aydullar	268	268	100	-	-	-	-	-
Bekdemirler	381	381	100	-	-	-	-	-
Beyderesi	232	232	100	-	-	-	-	-
Bostancılar	238	238	100	-	-	-	-	-
Bulanık	309	309	100	-	-	-	-	-
Cuma	103	103	100	-	-	-	-	-
Çağsak	293	293	100	-	-	-	-	-
Çamurluk	248	248	100	-	-	-	-	-
Çamyurdu	269	269	100	-	-	-	-	-
Çavuşdere	198	198	100	-	-	-	-	-
Çepni	384	384	100	-	-	-	-	-
Çevreli	151	151	100	-	-	-	-	-
Dağyolu	170	170	100	-	-	-	-	-
Dedeler	137	137	100	-	-	-	-	-
Delice	188	188	100	-	-	-	-	-
Dereçetinören	209	209	100	-	-	-	-	-
Dereköy	220	220	100	-	-	-	-	-
Dodurga	162	162	100	-	-	-	-	-
Dolayüz	249	249	100	-	-	-	-	-
Ekinören	165	165	100	-	-	-	-	-
Elmacıkdere	218	218	100	-	-	-	-	-
Esenkaya	270	270	100	-	-	-	-	-
Feruz	374	374	100	-	-	-	-	-
Fındıcak	176	176	100	-	-	-	-	-
Gelinözü	131	131	100	-	-	-	-	-
Gökören	299	299	100	-	-	-	-	-
Gölcük	265	265	100	-	-	-	-	-
Göllüören	140	140	100	-	-	-	-	-
Göncek	205	205	100	-	-	-	-	-
Gürçam	229	229	100	-	-	-	-	-
Güveytepe	349	349	100	-	-	-	-	-
Hacıhalimler	210	210	100	-	-	-	-	-
Hacımusalar	271	271	100	-	-	-	-	-
Hüsametindere	238	238	100	-	-	-	-	-
Ilıca	256	256	100	-	-	-	-	-
İğneciler	332	332	100	-	-	-	-	-

³⁰⁴ Bolu 1988 İl Yıllığı 496-497.

³⁰⁵ <http://www.d.i.e.gv.tr/>, 1997 Genel Nüfus Tespiti, Ağustos 1998.

Kaçık	61	61	100	-	-	-	-	-
Karacasumandıra	247	247	100	-	-	-	-	-
Karamurat	470	470	100	-	-	-	-	-
Karapınarkavağı	96	96	100	-	-	-	-	-
Karataş	230	230	100	-	-	-	-	-
Karşıköy	148	148	100	-	-	-	-	-
Kavallar	86	86	100	-	-	-	-	-
Keçikıran	168	168	100	-	-	-	-	-
Kılözü	268	268	100	-	-	-	-	-
Koyucak	359	359	100	-	-	-	-	-
Kurtlar	219	219	100	-	-	-	-	-
Mangırlar	377	377	100	-	-	-	-	-
Munduşlar	248	248	100	-	-	-	-	-
Ordular	131	131	100	-	-	-	-	-
Ormanpınar	204	204	100	-	-	-	-	-
Ortaköy	333	333	100	-	-	-	-	-
Örencik	383	383	100	-	-	-	-	-
Pelitözü	535	535	100	-	-	-	-	-
Samat	685	685	100	-	-	-	-	-
Samsaçavuş	290	290	100	-	-	-	-	-
Sarıyar	233	233	100	-	-	-	-	-
Sarpıncık	238	238	100	-	-	-	-	-
Sırçalı	233	233	100	-	-	-	-	-
Sürmeli	137	137	100	-	-	-	-	-
Taşçılar	108	108	100	-	-	-	-	-
Taşkesti (B)	1710	1710	100	-	-	-	-	-
Tavşansuyu	415	41	100	-	-	-	-	-
Tımaraktaş	175	175	100	-	-	-	-	-
Topallar	427	427	100	-	-	-	-	-
Tosunlar	149	149	100	-	-	-	-	-
Uğurlualan	43	43	100	-	-	-	-	-
Uzunçam	358	358	100	-	-	-	-	-
Vakıfaktaş	110	110	100	-	-	-	-	-
Yaylabeli	214	214	100	-	-	-	-	-
Yeğenderesi	322	322	100	-	-	-	-	-
Yeniceşeyhler	266	266	100	-	-	-	-	-
TOPLAM	25142	25142	100	-	-	-	-	-

Tabloda da görüldüğü gibi; Mudurnu'nun tamamı Müslüman olup, Hanefi mezhebine mensupturlar. İlçede Şafii, alevi ve gayr-i müslim nüfusa rastlanmamıştır.

14-Seben İlçesi

Seben ilçesi, 40° 20' kuzey paralelleri, 31° 40' doğu meridyenleri üzerinde Bolu iline bağlı Batı Karadeniz bölgesinde olmakla birlikte İç Anadolu Bölgesinin iklim özelliklerini gösteren bir ilçedir. 665 Km² yüzölçümüne sahip ilçenin, kuzeyinde Bolu ili merkez ilçesi batısında Mudurnu, Güneyinde Ankara ili Nallıhan ilçesi ve Doğusunda Kırıbrıcık ile komşudur. Bolu'ya 54 km uzaklıkta olan ilçenin denizden yüksekliği 625 m'dir Köroğlu dağlarının güney eteklerinde kurulmuş olan Seben'in ancak 100 km² lik

bölümü tarıma elverişli olup, elma yetiştiriciliği yıllık 50.000 ton civarındadır.³⁰⁶ Türkiye deprem bölgeleri haritasında ikinci derece tehlikeli deprem bölgesindedir.

Bölgenin ilk sakinleri Frikler'dir. Bunlara ait kalıntılara Solaklar, Muslar (Musasofular) ve Çeltik dere köylerinde rastlanmaktadır. Kayalara oyma evler yapan Frikler yazılı belge bırakmamışlardır. Frikler'den sonra bölge Romalıların daha sonra Bizanslıların eline geçmiştir. Bunlara ait kalıntılara da yine Çeltik dere vadisinde ve pavli (Bağlum) kaplıcaları çevresinde rastlanmaktadır.³⁰⁷

Bölgenin ne zaman Türk'lerin eline geçtiğine dair bir bilgi olmamasına rağmen Kızık, Yuva ve Öz yaka gibi köy isimleri, buraların Oğuz beylerinin, dolayısıyla Türkmenlerin yerleşim yerleri olduğunu göstermektedir. Tarihi vesikalarda aksine bir kayda rastlanmadığı için Seben'in, Bolu'nun geçirdiği tarihi süreçten geçtiği düşünülmektedir. Bolu'nun 1324' te Osmanlı Devleti topraklarına katıldığı bilindiğine göre aynı tarihlerde Seben ve çevresi de Osmanlı hakimiyetine katılmış olmalıdır.³⁰⁸ Bolu, 1908 de müstakil bir mutasarrıflık olunca, bundan üç yıl sonra 1911 yılında, Keskinli köyünde Çarşamba isimli Mudurnu kazasına bağlı bucak merkezi kuruldu. İlçenin bugünkü yerinde bir medresenin olduğu bilinmekte olup, zamanla hükümet, karakol ve diğer resmi daireler bu medrese binasına taşınmış ve ilçe bu medrese etrafında yeniden kurulmuştur. 1946 yılında 4869 Sayılı kanunla ilçe olmuş bugün ilçe olan Kıbrısık'da bucak merkezi olarak Seben'e bağlanmıştır.³⁰⁹

Seben ilçesi, 2 mahalle (Çarşı ve Keskinli mahalleleri) ve 29 köy yerleşim biriminden oluşmaktadır. 1997 Genel Nüfus Tespitinde; ikametgaha göre ilçe merkez nüfusu 3255, köyler toplamı nüfusu 5034, toplam nüfus ise 8289 olarak gösterilmiştir.³¹⁰

İlçe Müftülüğünde ihtida kaydına rastlanmamıştır. Günümüz inanç coğrafyası bakımından Seben'in dinlere ve mezheplere göre dağılımı da aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

³⁰⁶ Demirel vd., Bolu İl Turizm Envanteri, 107-108.

³⁰⁷ Bolu 1973 İl Yıllığı, 83-84.

³⁰⁸ Besim Darkut. "Bolu Maddesi" . İ.A , C.II, 708.

³⁰⁹ Bolu, 1973 İl Yıllığı, 42, 83.

³¹⁰ <http://www.d.i.e.gv.tr/>, 1997 Genel Nüfus Tespiti,Ağustos 1998.

Yerleşim Alanı	1997 Nüfusu	Müslüman Nüfus						Gayri Müslim
		Hanefi	%	Şafii	%	Alevi	%	
Merkez	3255	3180	97.7	35	1.1	40	1.2	-
Alpagut	207	207	100	-	-	-	-	-
Bakırlı	137	137	100	-	-	-	-	-
Bozyer	104	104	100	-	-	-	-	-
Çeltikderesi	402	402	100	-	-	-	-	-
Dedeler	49	49	100	-	-	-	-	-
Değirmenkaya	111	111	100	-	-	-	-	-
Dereboyu	221	221	100	-	-	-	-	-
Ekiciler	46	46	100	-	-	-	-	-
Gerenözü	305	305	100	-	-	-	-	-
Gökhalliler	126	126	100	-	-	-	-	-
Güneyce	228	228	100	-	-	-	-	-
Haccağz	174	174	100	-	-	-	-	-
Hoçaş	88	88	100	-	-	-	-	-
Kabakköy	94	94	100	-	-	-	-	-
Karaağaç	143	143	100	-	-	-	-	-
Kaşbıyıklar	148	148	100	-	-	-	-	-
Kesenözü	191	191	100	-	-	-	-	-
Kızık	172	172	100	-	-	-	-	-
Korucuk	60	60	100	-	-	-	-	-
Kozyaka	202	202	100	-	-	-	-	-
Kuzgölcük	125	125	100	-	-	-	-	-
Musasofular	213	213	100	-	-	-	-	-
Nimetli	202	202	100	-	-	-	-	-
Solaklar	72	72	100	-	-	-	-	-
Susuz	426	426	100	-	-	-	-	-
Tazılar	169	169	100	-	-	-	-	-
Tepeköy	205	205	100	-	-	-	-	-
Yağma	145	145	100	-	-	-	-	-
Yuva	309	309	100	-	-	-	-	-
TOPLAM	8289	8214	99.1	35	0.42	40	0.48	-

Tablodan da anlaşılacağı gibi; Seben ilçesinin köyler dahil tamamı Müslüman olup, Hanefi mezhebine mensupturlar. Ancak, İlçeye başka illerden gelip yerleşen veya sadece memuriyeti dolayısıyla ilçede bulunan nüfus bunun dışındadır. Buna göre, ilçede yaşayan toplam 8289 kişiden 8214 kişi (% 99. 1) Hanefi, 35 kişi (%0.42) Şafii, 40 kişi (%0.48) de alevi olup, ilçede gayri müslim nüfus tespit edilmemiştir.

15-Yeniçağa İlçesi

Yeniçağa; Batı Karadeniz bölgesinde Bolu iline bağlı ve il merkezine 39 km uzaklıkta 196 km² yüzölçümüne sahip bir ilçedir. Ankara-İstanbul E-80 karayolu ilçenin içinden geçmektedir.³¹¹ Doğusunda Gerede, Batısında Bolu il merkezi, kuzeyinde Mengen, güneyinde Dörtdivan ilçeleriyle komşudur. Yeniçağa, ilçe merkezinin güneyinde

³¹¹ Cumhuriyetin 70. Yılında Bolu, 45.

bir tepenin eteğindeki düzlükte kurulmuş olup,³¹² Jeolojik açıdan fay hattı üzerinde ve Türkiye deprem bölgesi haritasında birinci derece tehlikeli deprem kuşağındadır.³¹³ İlçenin kuzeyinde ve yakınında aynı adla anılan yaklaşık 400 hektarlık Yeniçağa Gölü yer almaktadır. Karasal iklim ve Karadeniz ikliminin ortak özelliklerinin görüldüğü ilçede kış ayları soğuk ve yağışlı, yazları ise serin geçmektedir. İlçe ekonomisi nakliyecilik ve buna bağlı küçük sanayi işletmeciliğine dayanmaktadır. Bunun yanında tarım ve hayvancılıkta ilçe ekonomisine katkı sağlamaktadır.³¹⁴ Yeniçağa'nın tarihi ilçeye 7 km uzaklıkta bulunan ve şu anda ilçeye bağlı bir köy olan Eskiçağa'ya dayanır. Bu köy yaklaşık 700 yıl önce "çağa" ismiyle Zonguldak yolu üzerinde iki tepe üzerinde kuruludur. 1402 Ankara savaşı sırasında Yıldırım Beyazıt Çağa köyünde bir süre kalmış ve buraya bir hamam, çamaşırhane ve bir cami inşa ettirmiştir.³¹⁵ Bu eserlerin, H. 791 (1388) de Yıldırım Beyazıt adına yapıldığı da söylenmektedir. Çağa; 1909 yılında çıkan bir yangınla tamamen yok olmuş, halkın büyük bir çoğunluğu göl kıyısındaki Yeniçağa'ya göç etmiştir. Göç, Sultan Reşat zamanında olduğu içinde bir süre Reşadiye adıyla anılmıştır. Atatürk, Temmuz 1934'te Bolu'ya giderken mola verdiği Reşadiye de halkın Çağadan göç ettiğini öğrenmiş, Çağaya "Eskiçağa", Reşadiye'ye de Yeniçağa denilmesini istemiştir. Aynı tarihte Atatürk'ün emriyle nahiye yapılmıştır. Yörede, 1844 depreminden sonra Eskiçağa'dan Yeniçağa'ya yine bir göç başlamıştır.³¹⁶ Yeniçağa, 1990 yılına kadar Gerede'ye bağlı iken 9 Mayıs 1990 tarihinde ilçe olmuştur.³¹⁷ İlçenin 3 mahallesi (Asılbey, Camiatik ve Gölyüzü) ve 16 köy yerleşim birimi mevcuttur. 1997 Genel Nüfus Tespitinde ikametgaha göre, Yeniçağa ilçesi merkez nüfusu 5953, köyler toplam nüfusu 4296, genel toplamı ise 10249 kişidir.³¹⁸

İlçe Müftülüğünde ihtida kaydına rastlanmamıştır. Yeniçağa'nın inanç coğrafyası açısından dinlere ve mezheplere göre dağılımı da aşağıda verilen tablodaki gibidir:

312 Demirel vd., Bolu İl Turizm Envanteri. 109.

313 Bolu, 1973 İl Yıllığı, 83-84

314 Demirel vd., Bolu İl Turizm Envanteri, 110.

315 Bolu 1998 Yıllığı, 135.

316 Demirel vd., Bolu İl Turizm Envanteri, 109-110.

317 Bolu 1998 Yıllığı, 500-501.

318 , 1997 Genel Nüfus Tespiti, Ağustos 1998.

Yerleşim Alanı(Mahalle)	1997 Nüfusu	Müslüman Nüfus						Gayri Müslim
		Hanefi	%	Şafii	%	Alevi	%	
Merkez	5953	5853	98.33	100	1.67	-	-	-
Adaköy	306	306	100	-	-	-	-	-
Aşağıkuldan	286	286	100	-	-	-	-	-
Çamlık	114	114	100	-	-	-	-	-
Deliler	298	298	100	-	-	-	-	-
Dereköy	221	221	100	-	-	-	-	-
Doğancı	329	329	100	-	-	-	-	-
Eskiçağa	226	226	100	-	-	-	-	-
Gölbaşı	136	136	100	-	-	-	-	-
Hamzabey	565	565	100	-	-	-	-	-
Kemaller	233	233	100	-	-	-	-	-
Kındıra	187	187	100	-	-	-	-	-
Ören	207	207	100	-	-	-	-	-
Sarayköy	293	293	100	-	-	-	-	-
Şahnalar	370	370	100	-	-	-	-	-
Yamanlar	228	228	100	-	-	-	-	-
Yukarıkuldan	297	297	100	-	-	-	-	-
TOPLAM	10249	10149	99.03	100	0.97	-	-	-

Tabloda da görüldüğü gibi; Yeniçağa ilçesinde yaşayan insanların tamamı Müslüman olup 10149'u (%99.03) Hanefi mezhebine mensup. 100 kişide (%0.97) Şafiidir. Gayri müslim ve Alevi nüfusa rastlanmamıştır.

16-Yığılca

Yığılca, Bolu iline bağlı bir ilçe olup, doğusu Mengen, batısı Akçakoca, güneyi Bolu-merkez, kuzeyi Zonguldak topraklarıyla çevrilidir. Ormanlık ve dağlık olan ilçenin, geçim kaynağı ormancılıktır. Bunun yanı sıra mısır, fındık ve bahçecilik halkın geçimine büyük katkı sağlamaktadır.³¹⁹

Üskübü (Konuralp) ile birlikte uzun süre Bithnyalılar'ın elinde kalan Yığılca' da idari merkez kurulduğuna dair bir kayda rastlanmamaktadır. İlçe, 1321-1323 yılları arasında Düzce ve Akçakoca ile birlikte Osmanlı topraklarına katılmıştır. Orhan Gazi'nin komutanlarından birinin buraya yığınak yaptığı ve isminin de buradan geldiği sanılmaktadır.³²⁰

Yığılca da, 1904 Yılında Düzce'ye bağlı bucak teşkilatı kurulmuş, asıl büyüme ve gelişme bu tarihten sonra başlamıştır. Bolu Salnamesine göre, 1915' de Yığılca da Belediye teşkilatı olup, Başkanı da Hafız Mehmet Bey'dir.³²¹ 1954 yılına kadar

³¹⁹ Zekiye Tütüncü, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, Kül. Bak. Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Gen. Müd. Yay., No. 268 Ayrı Basım, Ankara, 1998. 201.

³²⁰ 1973 Bolu İl Yıllığı, 87

³²¹ 1916, Müstakil Bolu Livası Salnamesi, 306.

Düzce'ye bağlı bir bucak merkezi iken Bolu'ya bağlı İlçe merkezi durumuna getirilmiş, daha sonra 09.11.1999 tarih ve 23901 Sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanan Kanun Hükmünde Kararname ile Düzce'nin İl olması ile aynı tarih ve sayılı Kanunla Düzce'ye bağlı ilçe olmuştur. Yığılca, Bolu'ya 86, Düzce'ye 38 km uzaklıktadır. İlçe coğrafi yapı bakımından ormanlık ve eğimli bir araziye sahiptir. Yığılca'ya 4 mahalle (Ahmetçiler, Atatürk, Mareşal Fevzi Çakmak, Orhan Gazi mahalleleri) ve 39 köy bağlıdır. İkamet edilen yere göre ilçe merkezi nüfusu 3477, köyler toplamı 17169, toplam nüfusu ise 20646'dır.³²² İlçe Müftülüğü'nde ihtida kaydı bulunmamaktadır. Yığılca İlçe merkezi ve köylerin dini inanç bakımından dağılımı ise şu şekildedir:

Yerleşim Alanı	1997 Nüfusu	Müslüman Nüfus						Gayri Müslim
		Hanefi	%	Şafii	%	Alevi	%	
Merkez	3477	3477	100	-	-	-	-	-
Akçaören	482	482	100	-	-	-	-	-
Aksaklar	1065	1065	100	-	-	-	-	-
Asar	368	368	100	-	-	-	-	-
Aydınyayla	310	310	100	-	-	-	-	-
Bekirler	667	667	100	-	-	-	-	-
Çamlı	877	877	100	-	-	-	-	-
Çiftlikköy	202	202	100	-	-	-	-	-
Çukurören	510	510	100	-	-	-	-	-
Dibektaş	65	55	100	-	-	-	-	-
Doğanlar	309	309	100	-	-	-	-	-
Dutlar	484	484	100	-	-	-	-	-
Gaziler	172	172	100	-	-	-	-	-
Gelenöz	199	199	100	-	-	-	-	-
Geriş	391	391	100	-	-	-	-	-
Gökçeğaç	879	879	100	-	-	-	-	-
Güney	323	323	100	-	-	-	-	-
Hacılar	528	528	100	-	-	-	-	-
Hacıyeri	491	491	100	-	-	-	-	-
Hebeler	382	382	100	-	-	-	-	-
Hocaköy	419	419	100	-	-	-	-	-
Hocatman	283	283	100	-	-	-	-	-
Hoşaföğlü	412	412	100	-	-	-	-	-
İğneler	336	336	100	-	-	-	-	-
Karakaş	411	411	100	-	-	-	-	-
Kırık	1267	1267	100	-	-	-	-	-
Kocaoğlu	532	532	100	-	-	-	-	-
Köseler	187	187	100	-	-	-	-	-
Mengen	216	216	100	-	-	-	-	-
Naşlar	411	411	100	-	-	-	-	-
Orhangazi	126	126	100	-	-	-	-	-
Redifler	532	532	100	-	-	-	-	-
Sarıkaya	388	388	100	-	-	-	-	-

³²² <http://www.d.i.e.gv.tr/>, 1997 Genel Nüfus Tespiti, Ağustos 1998.

Traşlar	410	410	100	-	-	-	-	-
Tuğrul	208	208	100	-	-	-	-	-
Yağcılar	335	335	100	-	-	-	-	-
Yaylatepe	94	94	100	-	-	-	-	-
Yeniyer	354	354	100	-	-	-	-	-
Yılın	397	397	100	-	-	-	-	-
Yoğunpelit	557	557	100	-	-	-	-	-
TOPLAM	20646	20646	100	-	-	-	-	-

Tabloda da görüldüğü gibi ilçenin tamamı Müslüman olup, Hanefi mezhebine mensupturlar. İlçede Alevi, Şafii ve Gayrimüslim nüfusa rastlanmamıştır.

Bolu ve ilçelerindeki toplam nüfusların dinlere ve mezheplere göre dağılımı toplu olarak aşağıdaki tablodaki gibidir.

Yerleşim Alanı(Mahalle)	1997 Nüfusu	Müslüman Nüfus						Gayri Müslim
		Hanefi	%	Şafii	%	Alevi	%	
Merkez İlçe	125773	124.873	99.28	150	0.13	750	0.59	-
Akçakoca	36972	35972	97.34	800	2.12	200	0.54	-
Cumayeri	11.701	11.701	100	-	-	-	-	-
Çilimli	14.871	14.871	100	-	-	-	-	-
Dörtdivan	10169	10094	99.027	-	-	75	0.73	-
Düzce	170619	168053	98.50	2306	1.35	260	0.15	-
Gerede	45057	45024	99.94	30	0.06	-	-	3
Gölyaka	18.155	15.100	83.17	-	-	3055	16.82	-
Göynük	18087	18067	99.89	20	0.11	-	-	-
Gümüşova	16879	16779	99.41	-	-	100	0.59	-
Kıbrısık	4.921	4.921	100	-	-	-	-	-
Mengen	16311	16111	98.7	200	1.3	-	-	-
Mudurnu	25.142	25.142	100	-	-	-	-	-
Seben	8.289	8.134	99.1	35	0.42	40	0.48	-
Yeniçağa	10.249	10.249	100	-	-	-	-	-
Yığılca	20.646	20.646	100	-	-	-	-	-
Toplam	553.841	545820	98.56	3541	0.64	4480	0.80	3

Tabloda görüldüğü gibi merkez ilçede 124873 (%99.28) Hanefi, 150 (%0.13) Şafii, 750 (%0.59) Alevi nüfus bulunmaktadır. Akçakoca ilçesinde ise 35972(%97.34) Hanefi, 800 (%2.12) Şafii, 200 (%0.54) de Alevi vatandaşımız yaşamaktadır. Cumayeri, Çilimli, Kıbrısık, Mudurnu, Yeniçağ ve Yığılca ilçelerinin tamamı Müslüman olup, Hanefi mezhebine mensupturlar. Ayrıca Dörtdivan, Gümüşova, Seben ilçelerinde yaşayan Alevi ve Şafii nüfus yerleşik olmayıp, ilçelerde görev yapan memurlar ve mevsimlik işçilerdir. Düzce ve Gölyaka ilçelerinde yaşayan Alevi ve Şafiiler 1938 ve 1967 yılları arasında çeşitli nedenlerle doğu ve güneydoğu Anadolu bölgesinden göç edip buralara yerleşen ve nüfus kayıtları da bu ilçelerde olan kimselerdir. Düzce'de toplam nüfusun 168053'ü (%98.50)Hanefi, 260'ı (%0.15)Alevi, 2306'sı (%1.35) Şafii mezhebine

mensuptur. Gölyaka ilçesinde ise toplam nüfusun 15100 (%83.17)Hanefi, 3055 (% 16.82) Alevidir.

Bolu ve ilçelerinin tamamını ele aldığımızda 3 gayrimüslim nüfusun dışında tamamı Müslüman olan ilin 545820'si (%98.56) Hanefi, 3541'i (%0.64) Şafii ve 4480'i (%0.80) Alevidir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bolu, Karadeniz bölgesinin batı Karadeniz bölümünde, Ankara ve İstanbul gibi iki önemli şehir arasında bir geçiş ve konaklama yeridir. Fay hattı üzerinde bulunması ve çeşitli şiddetlerde bir çok depremin olması, bir yerleşim yeri olarak tarihi süreçte kimlerin elinde kaldığını bilmemizi engellemektedir. Yazılı belgeler, arkeolojik malzemeler ve tarihi kaynakların bize verdiği bilgiler ile Bolu Tarihi, Bithynialılar ile başlatılmaktadır. Daha sonra Roma, Bizans, Selçuklu, Göynük, Gerede ve Bolu Beylikleri, Candaroğulları, İsfendiyaroğulları ve Osmanlı Devleti hakimiyeti altında kalan İl, Cumhuriyetin ilanından bu güne kadar Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içerisinde valilikle idare edilerek günümüze kadar gelmiştir.

Bolu coğrafi özellikler yönüyle değerlendirildiğinde şöyle bir tablo ile karşılaşırız. İlin 11.051Km²'lik yüzölçümünün yarısından fazlasını kaplayan ormanlar (%52.7), Türkiye ormanlarının da (%2.9)'unu oluşturmaktadır. Geriye kalan arazinin (%22.8) kullanılabilir tarım alanı, (%15.3)'ü çayır ve meralar, (%9.2)'si de tarım dışı alanlardır. Üretim ve değer açısından tarla ürünleri ilin önemli geçim kaynakları arasındadır. Canlı hayvanlar arasında ise pazarlananın değeri en fazla olan tavukçuluktur. İldeki önemli ovalar Düzce, Bolu ve Gerede ovalarıdır. En büyük su örgüsünü Büyük Su oluşturmakta olup, Abant, Çağa ve Yedigöller ilin belli başlı su kaynaklarıdır.

Bolu ve ilçeleri Türkiye deprem haritasında bir ve üçüncü dereceler arası deprem kuşağı içindedir. Bu nedenle yakın tarihimizde ilde büyük depremler görülmüş, bu depremlerde bir çok insan hayatını kaybetmiştir. Bu çalışmanın yapıldığı sırada meydana gelen iki büyük deprem ilin idari yapısını değiştirmiş, Düzce il olarak Akçakoca, Cumayeri, Çilimli, Gölyaka, Gümüşova ve Yığılca ilçeleri buraya bağlanmıştır. Ancak çalışmanın içeriğinde, kullanılan kaynak ve metotlarda büyük bir farklılık olmaması düşünülerek Düzce yine ilçe statüsünde değerlendirilmiştir.

İl'in Osmanlı döneminden günümüze kadar eğitim ve öğretim açısından geldiği nokta, Türk eğitim tarihiyle örtüşür. Tekke ve zaviyelerle başlayan eğitim faaliyetleri, medreseler, sıbyan mektepleri, iptidailer, köy mektepleri ve rüştiyelerle Cumhuriyete kadar, daha sonra eğitim öğretimdeki köklü değişikliklerle anaokulu, ilköğretim, lise ve üniversite öğretimi şeklinde günümüze kadar gelmiştir.

Bolu isminin menşei hakkındaki görüşler birbirine benzemektedir. Bolu tarihi Bithynler ile başlatıldığından bölgeye ilk olarak, Bithynia adı verilmiş, daha sonra Roma ve Bizans dönemlerinde Claudiopolis şeklinde tarihi kaynaklara geçen İl, nihayet “polis” sözcüğünden dilimize uydurularak Bolu ismi ortaya çıkmıştır.

Bolu ve çevresinde kurulan devletlerin tarih sahnesinde etkin rol oynamadıkları bilinmektedir. Bu nedenle Bizans dönemi iyi bilinen bölgenin Selçuklular ve Beylikler dönemi tarihi ve sosyal olayları hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır. Bu açıdan bakıldığında bölgenin aydınlığa çıkarılabildiği devri, Osmanlı Devleti ve sonrasındaki Türkiye Cumhuriyeti Devleti dönemidir.

Sancak beyliği şeklinde başlayan ilk mutasarrıflık dönemi, 1324-1692 yılına kadar devam etmiştir. Bundan sonra Voyvodalık ve Muhassıllık devri başlamış, 1811’de bitmiştir. 1811-1864 yılları arasında Bolu, ikinci mutasarrıflık dönemini yaşamıştır. 1864 yılında yayınlanan vilayet nizamnamesi ile üçüncü mutasarrıflık devri başlamış, ancak bu dönemde Bolu, sancak merkezi olduğu halde vilayetlerde olduğu gibi Kastamonu vilayetine bağlı Bolu mutasarrıflığı şeklinde mutasarrıflarca yönetilmiştir. 1908’den Cumhuriyete kadar Kastamonu’dan ayrılarak müstakil mutasarrıflık şeklinde idare edilen Bolu, 1923 yılından bu güne kadar valiler tarafından yönetilmiştir. İlin bu gün merkez ilçe ile birlikte 16 ilçesi, 24 beldesi ve 812 köyü bulunmaktadır.

Bir ilin dini yapısı hakkında görüş bildirebilmek için, o ilin halk inançlarının iyi bilinmesi gerekir. Bolu ve ilçelerinde ki dini hayatı genel anlamıyla şekillendiren iki şey, mensup olunan İslam Dini ve bir kültür olarak nesilden nesile intikal eden eski Türk dini inançlarının çeşitli şekillerde tezahür etmesidir. Bu sebeple ilde yaygın olan halk inançları belli başlıklar altında ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Geçiş mensekleri olarak da adlandırılan insan hayatının üç önemli safhası, doğum, evlenme ve ölüm ile ilgili olarak yapılan alan çalışmasının ve diğer kaynakların taranması sonucunda insan, çoğu zaman din ve hukuk sistemlerini zorlayarak ve bazen de bu normların dışı çıkarak beşeri ilişkilerini sürdürmektedir.

Bir toplumun dini hayatının şekillenmesinde muhakkak ki dini- ilahi kaynakların değeri inkar edilemez. Bununla birlikte sebep her ne olursa olsun, yüzyıllardan beri

Bolu ve ilçelerinde yaşayan ve dini hayatın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen, halk inançlarının bir kısmının bu kaynaktan beslenmediği görülür.

Doğumla ilgili halk inançlarının çoğu, tedaviye yönelik uygulama ve pratiklerden oluşmaktadır. Ancak yine bu safhada ata ve evliya mezarlarını ziyaret etme, ağaçlara çaput bağlama, adak adama, kurban kesme gibi inançlar, kimi zaman dini kurallar zorlanarak yapılan pratiklerdendir.

Al basması, kırk basması, ve sayılarla ilgili inançlarda bu dönemde yoğunlaşmaktadır. Bu iyelere karşı geliştirilen korunma yöntemleri, bu günün insanı için bir anlam ifade etmese de, anne ve çocuğu çeşitli zararlara karşı koruduğunu düşünen insan için çok anlamlı bulunmaktadır. Bu safhada dini ve folklorik özelliği bir arada taşıyan çocuğa ad koyma gibi inançlar, çocuğun bir türbe ziyareti sonucu olması ve bu ziyarette yatanın isminin konulması, ölmemelerini istemeyi ifade için çeşitli isimlerin konması, ermiş, evliya olduğuna veya dini- tarihi büyüklerin ismini koymak suretiyle çocuğun ona benzeyeceğine olan inanç gibi çeşitli uygulamaları görmek mümkündür.

Evlenmek ve nesli devam ettirmek her toplumda olduğu gibi bizim toplumumuzda da önemlidir. Hayatın bu safhasına daha çok folklorik özellikler birikse de kısmetinin kapalı olması, saç, kurban, ocak kurma, iyi geçinme gibi inançların dışındaki bazı uygulamalar, evlilik olayının şekli tamamlayıcıları olup, bunlar inanç değil, geleneksel uygulamalar olarak değerlendirilmelidir.

Hayatın diğer safhaları düşünüldüğünde üzerinde en fazla ısrar edilen inançların, ölümle ilgili olduğu söylenebilir. yas tutma, aş dökme, ata ruhunu hoşnut etme ve kabirle ilgili inançların bu safhada yoğunlaştığı tespit edilmiş, yine burada yedi, kırk, elli ikinci günlerde yapılan uygulamalar sayılarla ilgili inançların bu bölgede hala yaşadığını düşündürmüştür.

Bolu, kabir ve ziyaret yerleri ve bunlara bağlı inançların yoğun olarak yaşandığı bölgelerden biridir. İslamiyet'in ilk dönemlerinde yasaklanan ancak daha sonra serbest bırakılan kabir ziyaretlerinden farklı olarak, veli, seyyid, ermiş, eren gibi kendisinde üstün meziyetler bulunduğu inanan velî/ evliya mezarı ziyaretlerine hemen her ilçede rastlamak mümkündür. Bugün bu ziyaretler çoğu zaman dua okumak şeklinde

yapılsa da çeşitli isteklerin, dileklerin sunulduğu, kurbanların kesildiği, çocukların satıldığı, kısmetin açıldığı, hastalıklara şifa arandığı ve bulunduğu bu mekanlar, kutsal yerler olarak kabul edilmekte ve halkın dini hayatını önemli ölçüde şekillendiren bir unsur olarak görülmektedir.

Bundan başka, tespit edilebilen halk inançlarıyla birlikte Bolu yöresinde, eski Türk dini inançlarının bugün bile çeşitli değişikliklerle yaşadığını söyleyebiliriz. Dini ve sosyal hayatı renklendiren, hayatın bir parçası ve vazgeçilmesi olarak görünen bu halk inançları, daha uzun yıllar yaşanacak gibi durmaktadır.

Tarihte birçok devlet kurulan Anadolu toprakları üzerinde, insanların dinlerini bağlı buldukları devletlerin yaygın dinleriyle özdeşleştirmek bir gelenek halini almıştır. Ancak, Osmanlı devletinin hakimiyet sahası içerisinde yaşayan insanların dini kimliklerini belirtmek için, böyle bir genelleme yapabilmek oldukça güçtür. Zira, çeşitli kaynakların ve istatistiklerin verdiği rakamlar, bu devletin sınırları içerisinde hemen her yerde çeşitli dinlere mensup insanların yaşadıklarını göstermektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, ele aldığımız İl'in dini yapısı ve günümüz inanç coğrafyasında, önce Bolu da, tarihi süreç içerisinde yaşayan insanların dinlere göre dağılımı yapılmaya çalışılmıştır. İlde yaşayan Yahudilerin sayıları hakkındaki bilgilere ancak 1330/1911-1912 yılları arasında yapılan sayımlarda rastlanmaktadır. Bu tarihte sancak sınırları içerisinde 19 Yahudi nüfusun olduğu, yine 1332/1913-1914 yılında yapılan nüfus sayımında 24 Yahudi nüfusun varlığı tespit edilmiştir. Bu tarihten günümüze kadar ilde Yahudi nüfusun bulunmadığı görülmüştür.

İlde yaşayan Hıristiyanların sayıları hakkındaki ilk bilgilere 1870 Kastamonu salnamesinde rastlamaktayız sancak sınırları içerisinde yaşayan toplam nüfusun 61.338'i Müslüman, 1547'si Hıristiyan'dır. XX.yy. sonlarında ise nüfusu hayli azalan Bolu'nun 9.642'si Türk, 758'i Rum 380'i Ermeni ve 18'i de Katolik'tir. 1831 yılında yapılan nüfus sayımında Müslüman Erkek nüfus 23172, Reaya 1492 olarak gösterilmiştir. Bunun dışında Cuinet, 1891 yılı itibariyle Bolu sancağında toplam Sünni Müslüman sayısını 321645, Rum 3544, Ermeni Grogoryan 81, Ermeni Katolik sayılarını da 30, olarak göstermiştir. 1893 yılında yapılan nüfus sayımında, 36 Katolik nüfusun varlığı tespit edilmiştir. Cumhuriyet Tarihi boyunca İlin inanç coğrafyası hakkında her hangi bir araştırmaya rastlayamamaktayız. Ancak, 1967 Köy Envanter

Etütlerinde Bolu ve ilçelerine bağlı köylerin tamamı Müslüman olup, Hıristiyan nüfusa rastlanmamıştır şeklinde bir kayıt bulunmaktadır.

Türklerin bu bölgeye yerleşmelerinden sonra yapılan hiçbir sayımda, seyahatname ve istatistiklerde Bolu'da yaşayan Müslüman nüfus, azınlığa düşmediği gibi bu süre içerisinde % 95'lerin altına da düşmemiştir.

Günümüzde çeşitli cemaat ve tarikatların faaliyetlerini sürdürdüğü Bolu'da, sayısal açıdan en fazla olan cemaat Süleymancılardır. Çeşitli ilçe ve köylerde kurslar açan Süleymancılardan ilde yaklaşık 8000-8500 kişi oldukları tahmin edilmektedir.

Nur cemaatinin Fethullah Gülen grubu da ilde faaliyet gösteren dini cemaatler arasındadır. Eğitim faaliyetlerine ağırlık veren bu cemaatin, il merkezi ve bazı ilçelerde dersane ve yurtları bulunmaktadır

İl de bu cemaatlerden başka ışıkcılar gibi bugün ekonomik faaliyetleri ve bu yönleriyle daha fazla öne çıkan dini cemaatler ve küçük dini gruplar bulunmaktadır.

Bolu'da dini açıdan faaliyet gösteren diğer bir toplulukta tarikat gruplarıdır. Tarihi seyir içerisinde Kadirilik ve özellikle Halvetiliğin yaygın olduğu bilinen ilde bugün ülke genelinde yaygın tarikat kollarının mensupları bulunmaktadır. İlde günümüz itibarıyla yaşayan insanların 3'ü hariç tamamı Müslüman'dır. Ancak çeşitli yıllarda doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan gelip farklı ilçelere yerleşen Şafii ve Alevi nüfusa rastlanmaktadır. İl genelinde nüfusa kayıtlı toplam nüfusun 545820'si Hanefi, 3541'i Şafii, 4480'inde Alevi olduğu yapılan alan çalışmasının sonucunda tespit edilmiştir.

Anadolu'nun bir kültür merkezi olduğu, hangi bölgesi ve yöresi incelenirse incelenirse, yine de bundan sonraki araştırmacılar için değerli sonuçlara ulaşılabilecekleri bakir bir alanın var olduğunu söyleyebiliriz. Bolu ilinde renkli bir şekilde yaşanan dini hayat, çeşitli farklılıklarla birlikte bir ve beraber olmanın ahengi içerisinde devam edip gitmektedir. Çeşitli olumsuzluklar altında yapılan bu çalışma ile Türk dini tarihine azda olsa katkı sağladığımız inancındayız. Bütün bunlara rağmen ilde konuyla ilgili yapılacak daha kapsamlı çalışmalar, unutulmaya yüz tutan halk inançlarını yeni nesillere aktaracak ve bu şekilde millet olarak yaşamanın vazgeçilmez değerini hissettirecektir.

BİBLİYOGRAFYA

1870 Kastamonu Vilayeti Salnamesi.

1871 Yılı Kastamonu Vilayeti Salnamesi.

1877 Yılı Osmanoğulları Devleti Salname-i Resmisi.

1878 Kastamonu Vilayeti Salnamesi.

1892 Tarihli Kastamonu Salname-i Resmisi

1894 Kastamonu Vilayeti Salnamesi.

1899 Yılı Kastamonu Vilayeti Salnamesi.

1916 Yılına Ait Müstakil Bolu Livası Salnamesi, Bolu, 1917.

1922 Yılı Bolu Vilayeti Salnamesi, Bolu, 1925.

1927 Genel Nüfus Sayımı, Başbakanlık Devlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1929

1935 Genel Nüfus Sayımı. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1937.

1965 Köy Envanter Etütlerine Göre Bolu, Köy İşleri Bak., Ankara, 1967.

ACAR, Yavuz – KURT, Mehmet - YANIK Nevzat - vd., **Geçmişten Günümüze Mudurnu**, Tayf Basım, İstanbul, 1994.

ACAR, Yavuz, “Mudurnu da Folklor,” *Geçmişten Günümüze Mudurnu*, 88-91., İstanbul, 1994.

ACIPAYAMLI, Orhan, “Türk Kültüründe Ad Koyma Kültürünün Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi” *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, C. IV, Kült. Bak. Yay., 1-14.

AKBIYIK, Yaşar, “Tarih İçinde Bolu”, *Bolu Üçtepe Gazetesi S.1-2*, Gündem Matbaası, Bolu, Aralık-Ocak 1990-1991.

Akçakoca Müftülüğü, İhtida Kayıtları.

AKSAN, Yaşar, **Bolulu Kutlu Dede**, Bolu Üç Tepe Yay., 1. Baskı, Bolu, 1999, 113.

_____, “Al karısı ve Al basmasından Korunma İle İlgili Adet ve İnanışlar”, *Üç Tepe Gazetesi*, S. 26, 5. Bölüm, Bolu, Ocak 1993, 13.

_____, “Bolu ve Yöresinde Halk İnançları ve Eski Türk İnanışlarının İzleri”, *Bolu Üç Tepe Gazetesi*, S. 23, Bolu, Ekim 1992.

- _____,"Bolu ve Çevresinde Kırk Basması İle İlgili İnanışlar", *Bolu Üç Tepe Gazetesi*, S. 27, 6. Bölüm, Şubat 1993, 13.
- _____, "Bolu ve Yöresinde Halk İnanış ve Gelenekleri" *Bolu Üç Tepe Gazetesi*, S.41, Nisan1993,14.
- AKYÜZ, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)**, Kültür Koleji Yay.,4.Baskı, İstanbul, 1993.
- ALİOĞLU, Halil "Gerede'nin Turizm Potansiyeli", *Gerkev*, S.1, Nisan 1996.
- AŞIK Paşazade, **Tevarih-i Al-i Osman**, Nşr. Ali Bey, İstanbul,1332.
- AYDIN, Mehmet,"Batı ve Doğu Hristiyanlığına Tarihi Bir Bakış", *A.Ü.İ.F.D.C.XXVII*, Ankara 1985.
- _____, "İslam Dini", *Din Fenomeni*, Tekin Kitabevi, Konya, 1993.
- _____, **Müslümanların Hristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları**, Konya, 1989.
- Başbakanlık Arşivi, **Tahrir Defteri**, Nr. 438.
- BEHAR, Cem, **Osmanlı İmparatorluğunun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500- 1927** II, Tarihi İstatistikler Dizisi, T.C. Başbakanlık DİE. Yay., Ankara, Mayıs 1996.
- BİLMEYER, K. – TUCHLE, H., **I-IV. Yüzyıllarda Hristiyanlık**, (Çev. Antun Göral),Güler Matbaası, İstanbul, 1972.
- BODUR, Y. Kemal, **Bolu ve Çevresinde Yaygın Halk İnançları**, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara, 1982.
- Bolu 1998 Yıllığı**. Plaka Matbaacılık,Ankara, 1998.
- Bolu Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü Verileri**, Bolu 1998 Yıllığı, Ankara, 1998.
- Bolu Müftülüğü, İhtida Defteri ve Kayıtları**.
- BROCKELMANN Carl, **İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi**, Çev. Neşet Çağatay, Ankara 1992.
- CARTHY,Justin Mc., **Osmanlı Anadolu Topraklarındaki Müslüman ve Azınlık üfus**, Çev: İhsan Görsoy, Genel Kurm.Basımevi, Ankara, 1995.
- X CUIÑET, Vital, **La Turquie D'Asie, C.I-II-IV**, Paris, 1892- 1894.
- Cumhuriyetin 50. Yılında Bolu İl Yıllığı**, Bolu, 1973.
- ÇADIRCI, Musa ,**Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, TTK. Yay., Ankara, 1991.

ÇAPAR, Selim, **Tarihin, Yolların ve Yeşilliğin Buluştuğu Göynük**, Bey Ofset, Ankara, 1998.

DİE., **1940- 1990 Genel Nüfus Sayım sonuçları**.

DİE., **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler Bolu**, T.C. Başbakanlık DİE. Matbaası, Ankara, Ağustos 1998.

D. S. Martolouth, "*Kadiriye*", *İA.*, VI., MEB Yay., İstanbul, 1964.

DANIŞMAN, Lütfi, **Bolu İli Gerede İlçesi Ziyaret Yerleri ve Halk İnançları**, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Erzurum, 1983.

DARKUT, Besim, "*Bolu*", *İA*, C. II, MEB Yay., 1964, 707-709.

DEMİREL, İsmail – BÜYÜKKIRLI, Uğur – KARADUMAN, Fazıl, **Bolu İİ Turizm Envanteri 1997**, Devran Matbaacılık, Ankara, 1997.

Düzce Müftülüğü, **İhtida Defteri Kayıtları**.

DVORNIK, Francis, **Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a** (Çev. Mehmet Aydın) Ankara 1990.

EMİROĞLU, Mecdi "*Bolu Yöresi Yer Adları*", *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1984, 181-200.

_____, **Akçakoca'da Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler**, AÜDTCF. Yay., Ankara, 1987.

ERAYDIN, Selçuk, **Tasavvuf ve Tarikatlar**, İstanbul, 1990.

ERKUT, Selami, **Tarihte Mudurnu**, Bolu Tanıtma ve Kalkınma Vakfı Yay., Bolu, 1987.

ERÖZ, Mehmet, **Türkiye de Alevilik- Bektaşilik**, İstanbul, 1977.

_____, **Türk Kültürü Üzerine Araştırmalar**, Kutluğ Yay., İstanbul, 1977.

ERYILMAZ, Bilal, **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi**, İstanbul, 1996.

ESEN, Kamuran, "*Mudurnu da Yaygın Halk İnançları*," *Geçmişten Günümüze Mudurnu*, 94-104. Ankara, 1997.

EVLİYA ÇELEBİ, **Seyahatname II**, Sad. İsmet Parmaksızoğlu, Kült.Bak.Yay., Ankara, 1983.

EYİCE, Semavi - Cengiz Orhonlu, **Tarihte Bolu ve Osmanlı Bolusu**, Vilayet matbaası, Bolu, 1975.

EYİCE, Semavi, "Tarihte Bolu", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, S.326, Mayıs- Haziran 1975, Ayrı Basım, Yenilik Basım, İstanbul, 1975, 1-20.

FIĞLALI, Ethem Ruhi, **Türkiye'de Alevilik Bektaşilik**, İstanbul, 1994.

_____, **Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri**, Genişletilmiş 5. Baskı, Ankara, 1996.

GAZALİ, El-Munkizu Mine'd-Delal, Çev. Ahmet Suphi Fırat, İstanbul, 1978.

GÖKOĞLU, Ahmet, **Paplagonia I Doğrusöz Matbaası**, Kastamonu, 1967.

Gölyaka Müftülüğü, **İhtida Kayıtları**.

GÖNEY, Süha, **Mengen Havzasında Köy Meskenleri**, İstanbul, 1967.

GÖSTERİŞLİ, Atilla-ÜMMÜHAN, Kınay, **Flaş / Düzce Yıllık '99**, Flaş Yayıncılık, Düzce, 1999.

GÜNAY, Tümer- KÜÇÜK, Abdurrahman, **Dinler Tarihi**, Ankara, 1988.

GÜNAY, Ünver - GÜNGÖR, Harun, **Türk Din Tarihi**, Laçın Yay., Kayseri, 1998.

_____, **Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi**, Ankara, 1997.

_____, KUZGUN, Şaban- SAYIM, Huzeyfe- TAŞDAN, Vahap, **Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri**, Kayseri Büyük Şehir Belediyesi Yay., Kayseri, 1996.

GÜNDOĞDU, Hasan, "Coğrafya Bölümü", *Cumhuriyetin 70. Yılında Bolu*, Bolu Gazeteciler Cemiyeti Yay., Bolu, 1993, 27-39.

_____, "Coğrafya Bölümü", *Bolu 1998 Yıllığı*, Bolu, 1998, 26-50.

<http://www.die.gov.tr/>, **1997 Genel Nüfus Tespiti**, Ağustos 1998.

<http://www.die.gov.tr/>, **Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Verileri**.

IŞIKMAN, Tarık Ziya, **Bolu Coğrafyası**, Bolu, 1941.

İBN BATUTA, İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler, Çev. İsmet Parmaksızoğlu, 1000 Temel Eser, No: 59, Kült. Bak., Yay., İstanbul, 1971.

İBN KEMAL, **Tarihi Al-i Osman, I. Defter**, Nşr., Şerafettin Turan, Ankara, 1970.

İDİL, Vedat "Gerede (Antik Krateia) Hakkında Rapor" *Gerkev S. 2*, Nisan 1997, 23.

İMAM GAZALİ, El-Munkizu Mine'd-Delal, Çev. A. Suphi Fırat, İstanbul 1978.

İNAN, A. Kadir, **Eski Türk Dini Tarihi**, Kült. Bak. Yay. , 1. Baskı, İstanbul, 1976.

_____, **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara, 1968.

_____, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara, 1972.

K.BİLMMEYER-H. TUCHLE, I. ve IV. **Yüzyıllarda Hristiyanlık**, Çev. Antun Göral, İstanbul, 1972.

KAFESOĞLU, İbrahim, "İlk Türk-İslam Siyasi Teşekkülleri", *Türk Dünyası El Kitabı I*, Ankara 1992, 237-238.

KALAFAT, Yaşar, **İslamiyet ve Türk Halk İnançları**, Kült. Bak. Yay. , Ankara, 1996.

_____, **Doğu Anadolu da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., No. 112, Ankara, 1990, 25.

_____, "Türk Halk İnançları İtibariyle Doğu Anadolu ve Orta Toroslar da Kırk Motifi," *Milli Folklor Dergisi*, S. 22, Ankara, 1994, 15-21.

KANDEMİR, M. Yaşar, "Ziyaret", *İA C.XII*, MEB Yay., İstanbul, 1986.

KARA, Mustafa, **Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi**, İstanbul 1995.

KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı**, Ankara, 1943.

KARPAT, Kemal, **Ottoman Population (1830-1840)**, Madison 1985.

KEMAL, Midhat, **Ayanlar Devrinde Bolu**, Bolu, 1967.

KILIÇ, Fahri, "Bolu Azınlık Tarihine Ait İki Belge", *Sızıyla Sözüyle Bolu, Bilim Sanat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, S.1, Kardelen Ofset Matbaacılık, Bolu, 1998,

KILIÇ, Orhan, **XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devletinin İdari Taksimatı Eyalet ve Sancak Tevcihatı**, Ceren Matbaacılık, Elazığ, 1997.

KOCATÜRK, Sadettin "Ahilik ve Debbağlık" *Gerkav Bülteni*, S.2, Nisan 1997, 13-14.

KOMİSYON, **2000'e Üç Kala Gerede**, Gerede Belediye Kültür Yayını, Gerede, Haziran, 1997

KOMİSYON, **Cumhuriyetin 70. Yılında Bolu**, Bolu, 1993.

KOMİSYON, **Dünden Bugüne Tüm Yönleriyle Gölyaka**, Gölyaka, 1999.

KOMİSYON, **Düzce Ticaret ve Sanayi Katalogu 96/97**, Düzce, 1997.

KOMİSYON, **Düzce Turizm ve İş Rehberi' 97**, Rehber Matbaacılık, İst. 1997.

KOMİSYON, **Gerkav Bültenleri**, S. 1-4, Ankara, 1996-1999.

KOMİSYON, **Köy Envanter Etütlerine Göre Bolu**, Köy İşleri Bakanlığı Yay., Ankara, 1967.

KOMİSYON, **Türkiye’de Beldeler Turizm, Gerede**, S. 44 Haziran 1984.

KOMİSYON, **Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler II**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 1976.

KONRAPA, M. Zekai, **Bolu Tarihi**, Bolu Vilayet Matbaası, Bolu, 1960.

KONUK, İsmail, **Yeni ve Yakın Çağlarda Bolu**, Ankara, 1966.

KONUKÇU, Enver, “Bolu Tarihi” *Cumhuriyetin 70.Yılında Bolu*, Bolu Gazeteciler Cemiyeti Yay., Bolu, 1993, 7-24.

_____, “Bolu Tarihi”, *Bolu 1998 Yıllığı*, 52-105. Ankara, 1998.

_____, *Çele Dergisi*, S.36, Ankara, Nisan, 1996.

KOZDERE, Güner – GÜNEŞ, Mustafa Y., “Boluda Müzeler, Arkeoloji,Türk Dönemi Eserleri ve Tabiat Varlıkları”, *Bolu 1998 Yıllığı*, 108-150.

KÖPRÜLÜ, Fuat, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara 1991

KUTLUAY, Yaşar, **İslam ve Yahudi Mezhepleri**, Ankara, 1965.

KUZGUN, Şaban, **Dinler Tarihi**, Kayseri, 1993.

_____, **Hazar ve Karay Türkleri**, Ankara, 1985.

_____, **Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri**, Ankara, 1996.

KÜÇÜK, Hasan **Tarikatlar**, 2.Baskı, İstanbul, 1977.

MANSUROĞLU, Sibel G., **Düzce Ovasının Optimal Alan Kullanım Planlaması Üzerine Bir Araştırma**, (Basılmamış Doktora Tezi), ÇÜFBE., Adana, 1997.

MARTOLIOUTH, D.S., "Kadiriye", *İ.A. C VI*, MEB.Yay., İstanbul 1964, 52-54.

Mühimme Defteri 1, **961/1554**, Başbakanlık Arşivi.

_____, 2, **963/1556**, Başbakanlık Arşivi.

_____, 3, **966/1559**, Başbakanlık Arşivi.

_____, 5, **973/1565**, Başbakanlık Arşivi.

_____, 12, **979/1571**, Başbakanlık Arşivi.

_____, 14, **978/1570**, Başbakanlık Arşivi.

_____, 10, **978/1570-71**, Başbakanlık Arşivi.

_____, 16, **979/1571**, Başbakanlık Arşivi.

_____, 18, **979/1572**, Başbakanlık Arşivi.

- OCAK, A. Yaşar, **İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü**, Ankara,1990.
- _____, **Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri**, Ankara, 1984.
- ONGUN, Hasan Hüseyin, "Başlangıçtan Günümüze Said Nursi ve Nurculuk Hareketi", *Türkiye Günlüğü* S. 45, Nisan 1997.
- ORHONLU, Cengiz, "Bolu" *İA.VI*, TDV.Yay., İstanbul, 1992, 276-278.
- ÖGEL, Bahaddin, **Türk Mitolojisi I**, M.E.B. Yay. , İstanbul, 1997.
- _____, **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, İstanbul, 1971.
- _____, **Türk Mitolojisi II**, M.E.B. yay. , İstanbul, 1997.
- ÖRS, Hayrullah, **Musa ve Yahudilik**, İstanbul, 1966.
- ÖZEN , Kutlu, **Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri**, Dilek Matbaası, Sivas, 1996.
- ÖZKÖK, Mithat, **Akçakoca**, Kültür Basımevi, İstanbul, 1952.
- PERROT, G., **Souvenirs d'un Voyage en Asie Mineure**, Çev. Semavi.Eyice Paris, 1864.
- ROLLAS, Andree N., **Konuralp- Üskübü Kılavuzu**, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yay., İstanbul, 1967.
- SAMİ, Şemsettin, **Kâmûsu'l-A'lâm**, C. II, Kaşgar Neşriyat, Ankara, 1996.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Otağ Yay., İstanbul,1989.
- SHAW, Stanford J. **History of the Ottoman Empire and Modern Turkey**, London, 1985.
- SHİMMEL, Annemarie, **Dinler Tarihine Giriş**, Ankara, 1955.
- STRABON, **Antik Anadolu Coğrafyası**, (Çev. Adnan Pekman), İstanbul, 1993.
- SÜMER, Faruk, **Oğuzlar**, İstanbul, 1992.
- ŞEKER, Mehmet, **Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması**, Ankara, 1991.
- T.C. Başbakanlık Arşiv Genel Müdürlüğü, **Belge N0: 13378**.
- T.C. Başbakanlık Arşiv Genel Müdürlüğü, **Belge N0: 14735**.
- T.C. Bolu Valiliği, **1973 Bolu İl Yıllığı**, Kemal Matbaası, Bolu, 1973.
- T.C. Bolu Valiliği, **Bolu 1967 İl Yıllığı**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968.
- TANERİ,Aydın, **Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı**, Konya, 1977.

- TANYU, Hikmet, **Dinler Tarihi Araştırmaları**, Ankara 1973.
- _____, **Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler**, I, İstanbul 1976.
- _____, **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**, Kült Bak. Yay., Ankara, 1987.
- TAPLAMACIOĞLU, Mehmet, **Karşılaştırmalı Dinler Tarihi**, Ankara 1966.
- TAXIER, Charles, **Küçük Asya**, I, Çev. Ali Suat, İstanbul, 1339.
- TELLİOĞLU, İbrahim, "Vital Cuinet'e Göre Karadeniz Bölgesi'nin Nüfusu"
F.Ü.İlahiyat Fak.Der.,S.3, Elazığ, 1998, 95- 102.
- TUNCER, Vahap, **Neler Yazmadık Şu Bolu İçin**, Bolu, 1983.
- TURGUT, Sedat- Acar, Adnan-Çimen, Hikmet- Özdemir,Nida- Birgören,Hamdi-
Özdemir, Nevzat,"Bolu'da Eğitim", *Bolu 1998 Yıllığı*, 242-298.
- TÜMER Günay-KÜÇÜK, Abdurrahman , **Dinler Tarihi**, Ankara, 1988.
- TÜMER, Günay, Hristiyanlıkta ve İslam'da Hz.Meryem, Ankara, 1996.
- _____, **Hristiyanlıkta ve İslam'da Hz. Meryem**, Ankara, 1996.
- TÜRER, Osman, **Tasavvuf Tarihine Giriş**, Erzurum 1992.
- Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, **Konuralp Rehberi**, Ankara,1965
- Türkiye'de Turizm ve Beldeler, **Gerede**, S. 44, İstanbul, 1983.
- TÜTÜNCÜ, Zekiye, "Türk Halk Kültüründen Derlemeler", *Kült. Bak. Yay.*, No. 268
Ayrı Basım, Ankara, 1998. 201.
- _____, "Bolu Folkloru", *Bolu 1998 Yıllığı*, Ankara, 1998.
- UMAR, Bilge, **Türkiye'deki Tarihsel Adlar**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1993.
- UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı, **Osmanlı Tarihi II**, Ankara, 1972.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, **Türk Tefekkürü Tarihi I**, İstanbul, 1933.
- GÜNAY, Ünver- GÜNGÖR, Harun, **Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi**, Ankara, 1998.
- VAHİT, Ali, "Kemal Ümmî hakkında", *Halk Bilgisi Haberleri*, C.III, S. 31, Aralık
1933, 212- 215.
- WILLIAM, M. Ramsay, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, Çev. Mihri Pektaş, Milli
Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960, 44, 46.
- www.ada.net.tr/cevre/deprem.html **Türkiye Depremleri.**
- www.deprem/ada.net.com.tr
- YALÇIN, Osman, **Bolu Tarihi Hakkında**, Bolu, 1967.

- YALMAN, Bedri, **Bolu- Hisartepe Kazısında Bulunan Tapınak Kalıntısı**, TTK. Basımevi, Ankara, 1986.
- YAZICI, Tahsin, "Nakşibend", *İ.A., C. IX, ME., Yay., İstanbul*, 1964.
- YEDİDAĞ, Sadrettin, "Bolunun İdari Yapısı," *Bolu 1998 Yılığ*, Ankara 1998.
- YILDIRIM, Suat, **Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık**, Ankara 1988.
- YILMAZ, H. Kamil, **Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar**, İstanbul, 1994.
- YURDAYDIN, Hüseyin Gazi- DAĞ, Mehmet, **Dinler Tarihi**, İstanbul, 1978.
- YURDAYDIN, Hüseyin Gazi, **Türkiye'nin Dini Tarihine Umumi Bir Bakış**, Ankara, 1962.
- YÜCEL, Yaşar, **Çobanoğulları-Candarogulları Beylikleri**, Ankara, 1980.
- YÜKSEL, Ali -Leyla Güzelcan-Ender Can-vd., **Aşçılar Diyarı Mengen**, Ankara, 1997

KAYNAK KİŞİLER

AYMAZ, Güllü, 1925 Kıbrısık doğumlu, Okur- yazar değil, Ev hanımı.

CANER, Mehmet, 1955 Bolu Doğumlu.Yüksek Okul Mezunu,

ÇELİK, Adnan, 1963 Mengen Doğumlu, Lise Mezunu.

DEMİR, Zeynep, 1971 Bolu Doğumlu, İlkokul Mezunu.

GÜLVEREN, Zekiye, 1954 Doğumlu, Orta okul Mezunu, Ev Hanımı.

GÜRSEL, Tahir, 1960 Göynük Doğumlu, Yüksek okul Mezunu.

KABUK, Hatice,1961 Yığılca Doğumlu, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı.

KAYA, Selahattin, 1965 Sinop- Boyabat Doğumlu, Lise Mezunu.

ÖZMEN, Ayşe, 1960 Mengen doğumlu, Okur-Yazar, işçi.

ÖZMEN, Durmuş, 1943 Doğumlu İlkokul Mezunu.

ÖZMEN, Melek, 1980 Mengen doğumlu, Lise Mezunu.

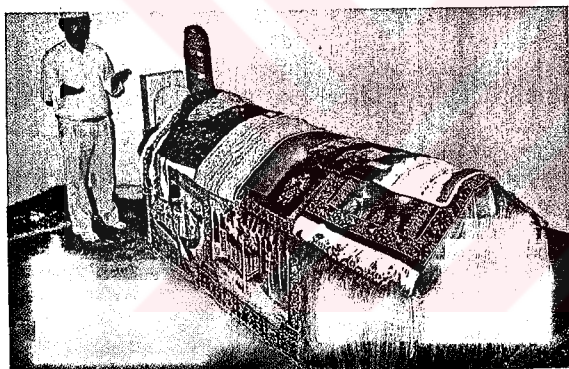
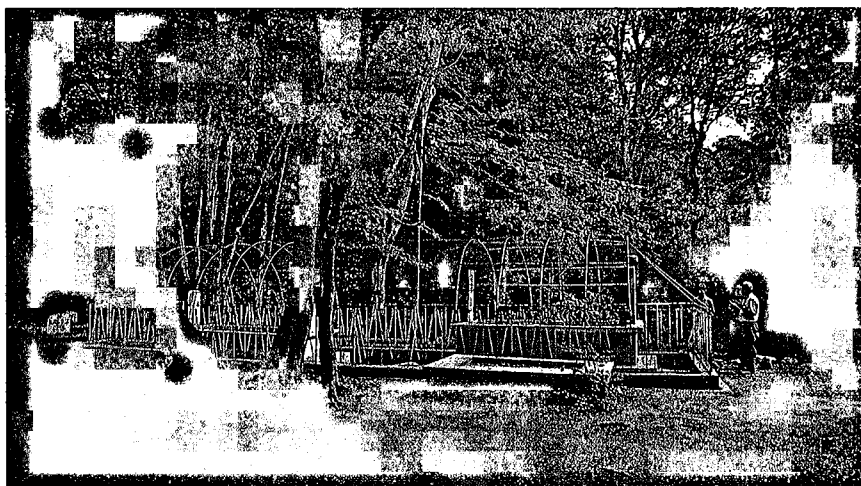
TOPRAK, Fadime, 1935 Doğumlu, Okur-Yazar değil, Ev Hanımı.

YAĞCI, Halis, 1955 Göynük Doğumlu,Lise Mezunu.

EKLER

(Resim: 1)

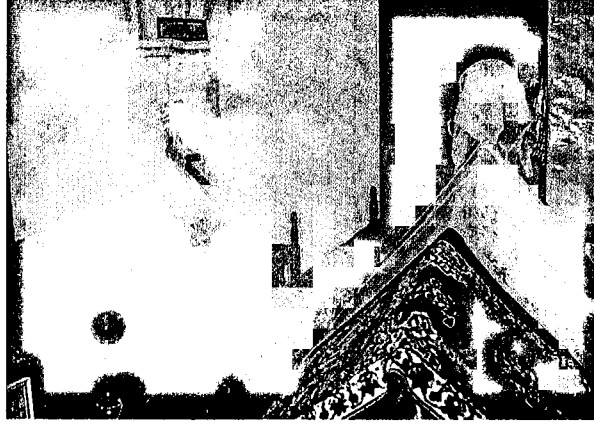

(Resim: 2)

(Resim: 3)

(Resim: 4)

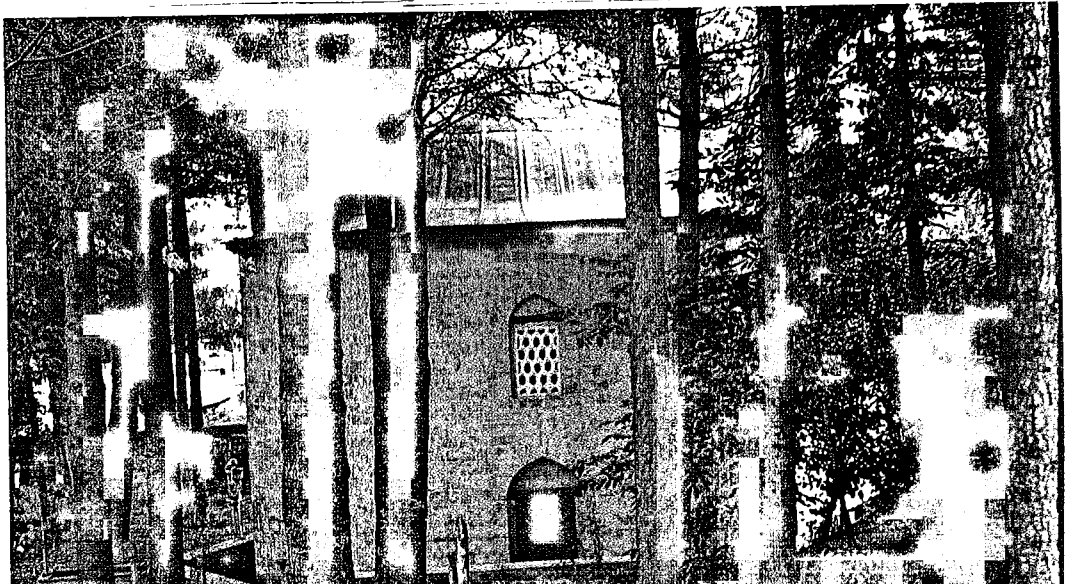

Hacı Halil Efendi Türbesi

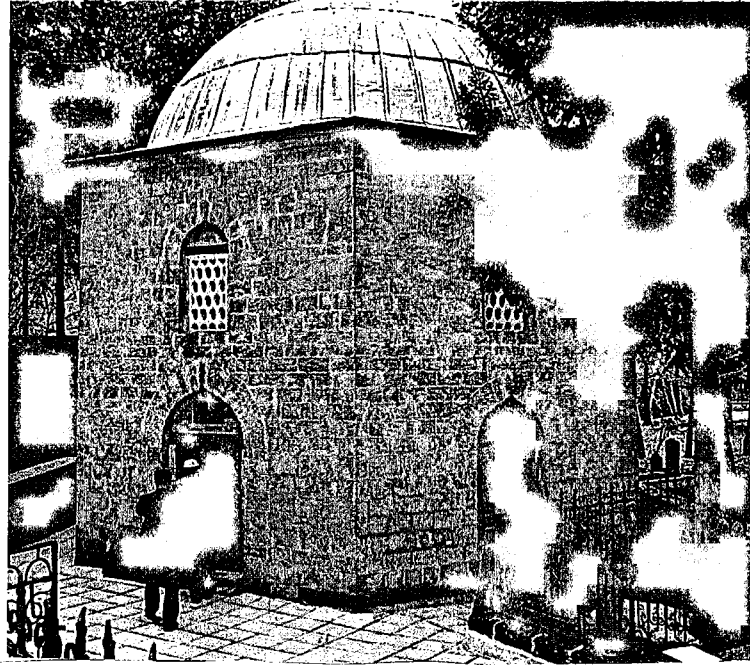
(Resim: 5)

(Resim: 6)

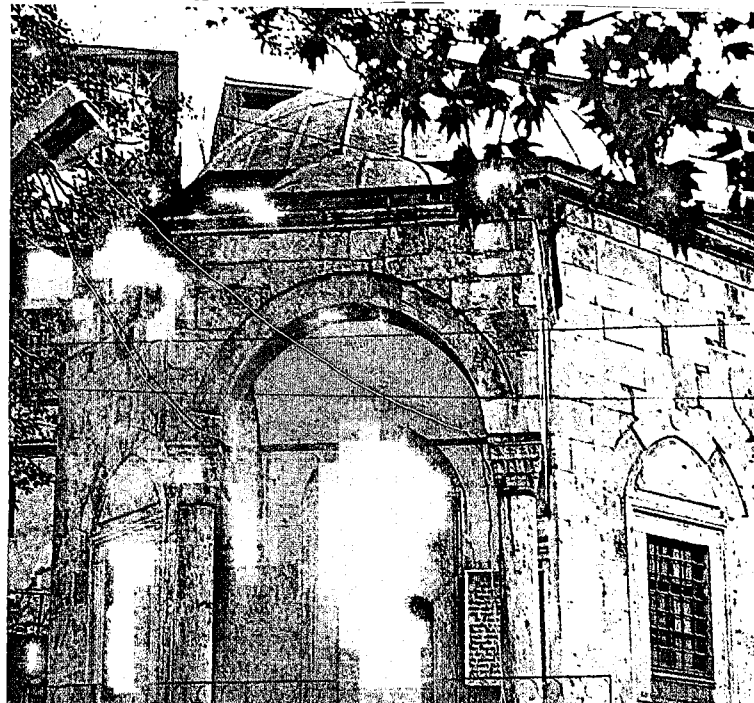

(Resim: 7)

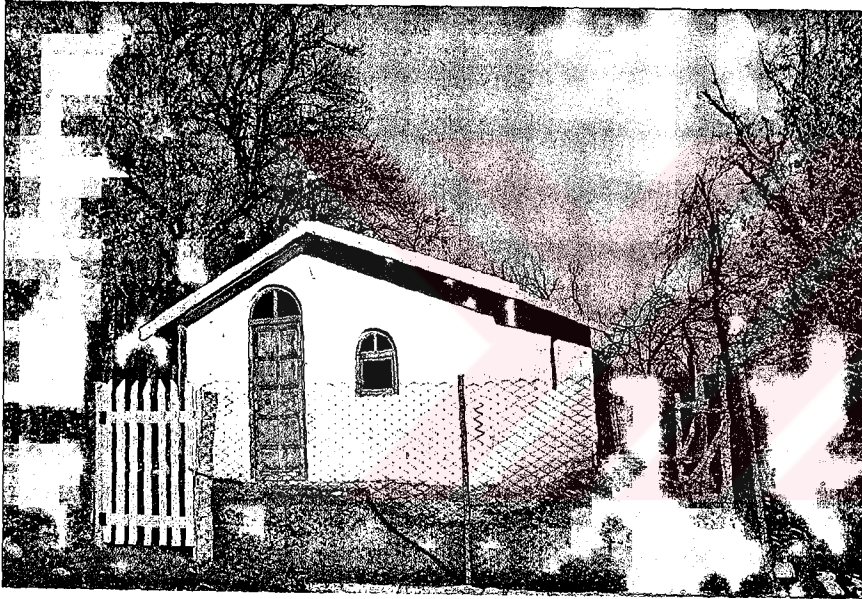
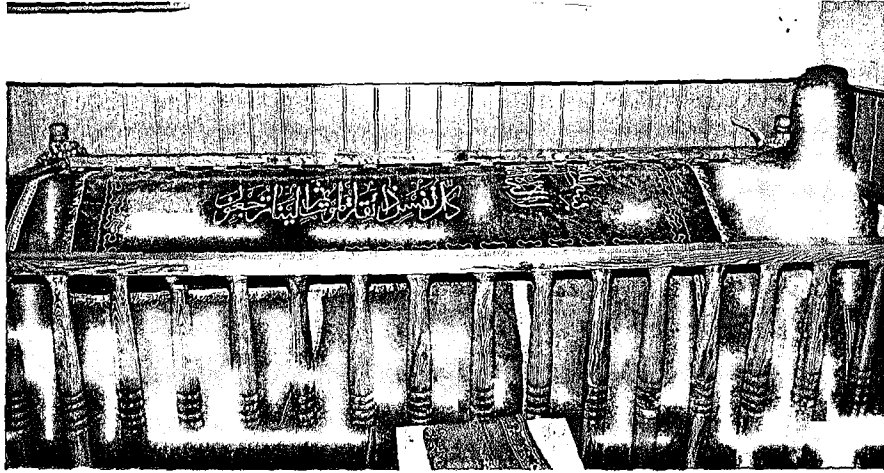

(Resim: 8)

(Resim: 9)

(Resim: 10)

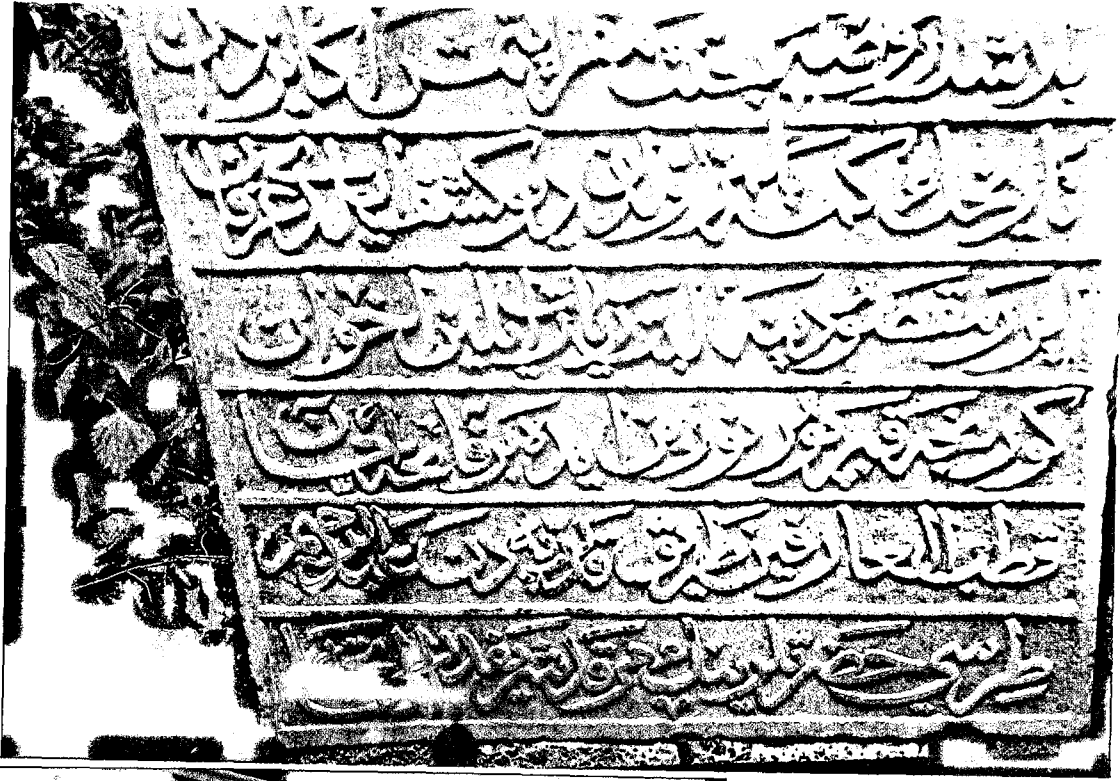

(Resim: 11)

(Resim: 12)

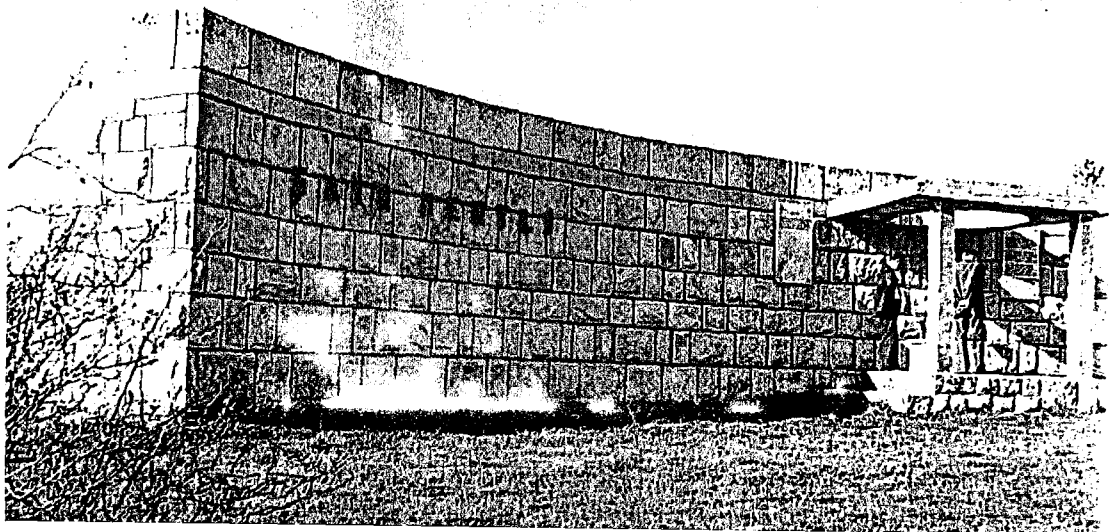
(Resim: 13)

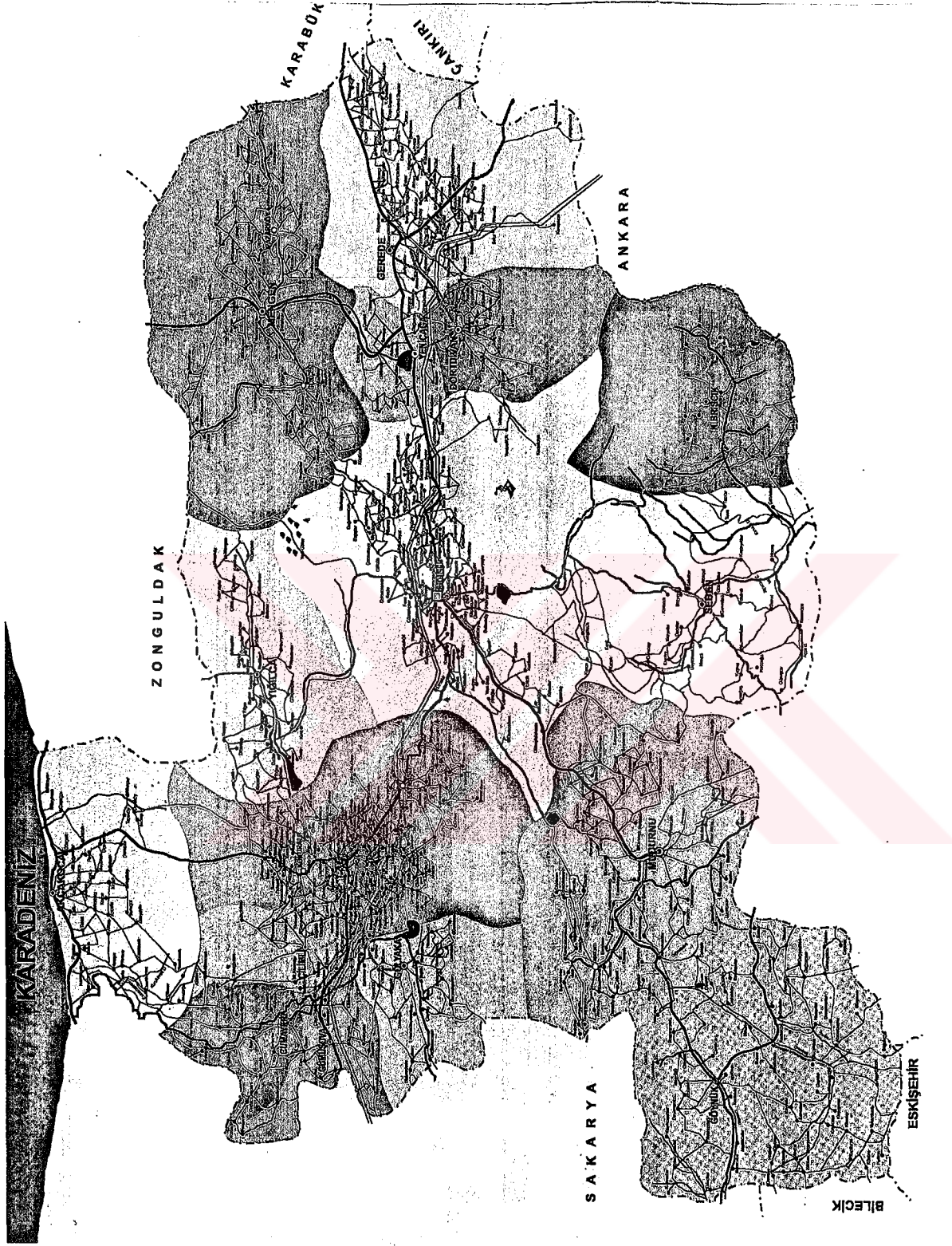

(Resim:14)

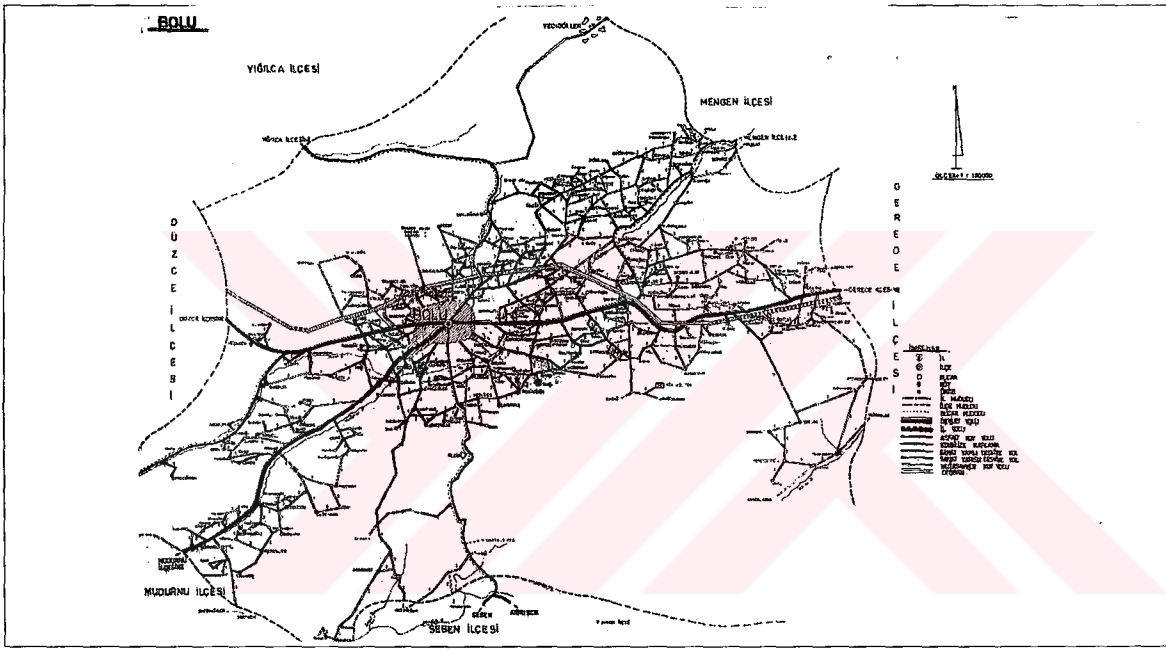

(Resim:15)

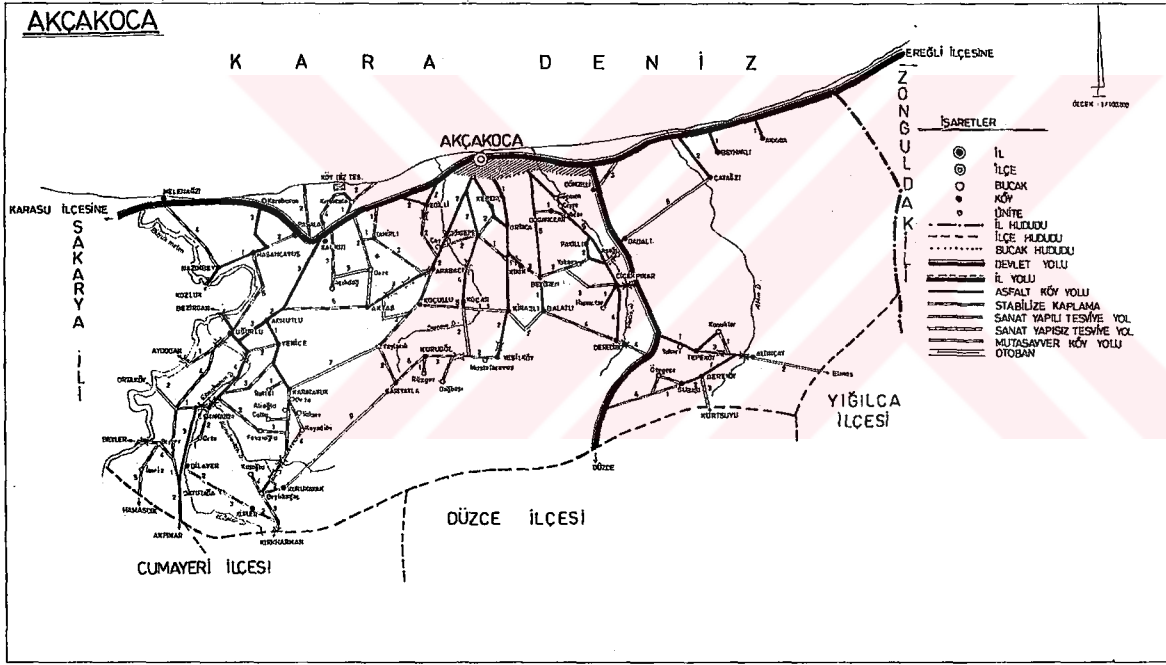

BOLU İLİ GENELİ

BOLU MERKEZ İLÇE

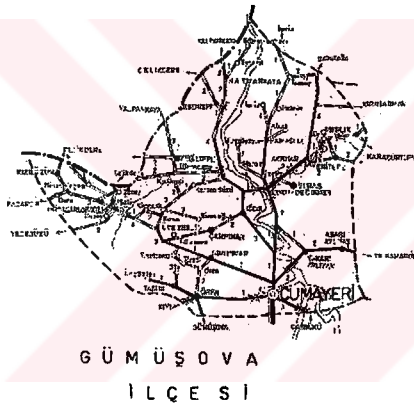
AKÇAKOCA İLÇESİ

CUMAYERİ

AKÇAĞA İLÇESİ

S
A
K
A
R
Y
A

İ
L
İ

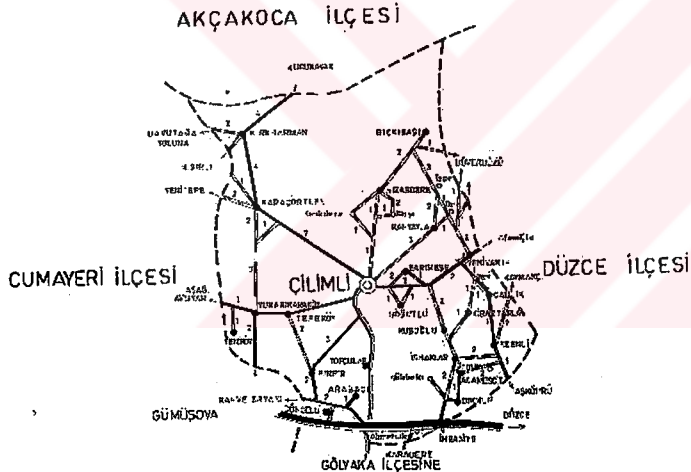

GÜMÜŞOVA
İLÇESİ

- İSARETLER
- İL
 - İLÇE
 - BULCAK
 - KÖY
 - ÖNİYE
 - İL HÜDUDU
 - İLÇE HÜDUDU
 - BULCAK HÜDUDU
 - DEVLET YOLU
 - İL YOLU
 - ASFALT KÖY YOLU
 - STABİLİZE KAPLAMA
 - SANAT YAPILI TESVİYE YOL
 - SANAT YAPISIZ TESVİYE YOL
 - MUTASAVVER KÖY YOLU
 - OTOSAN

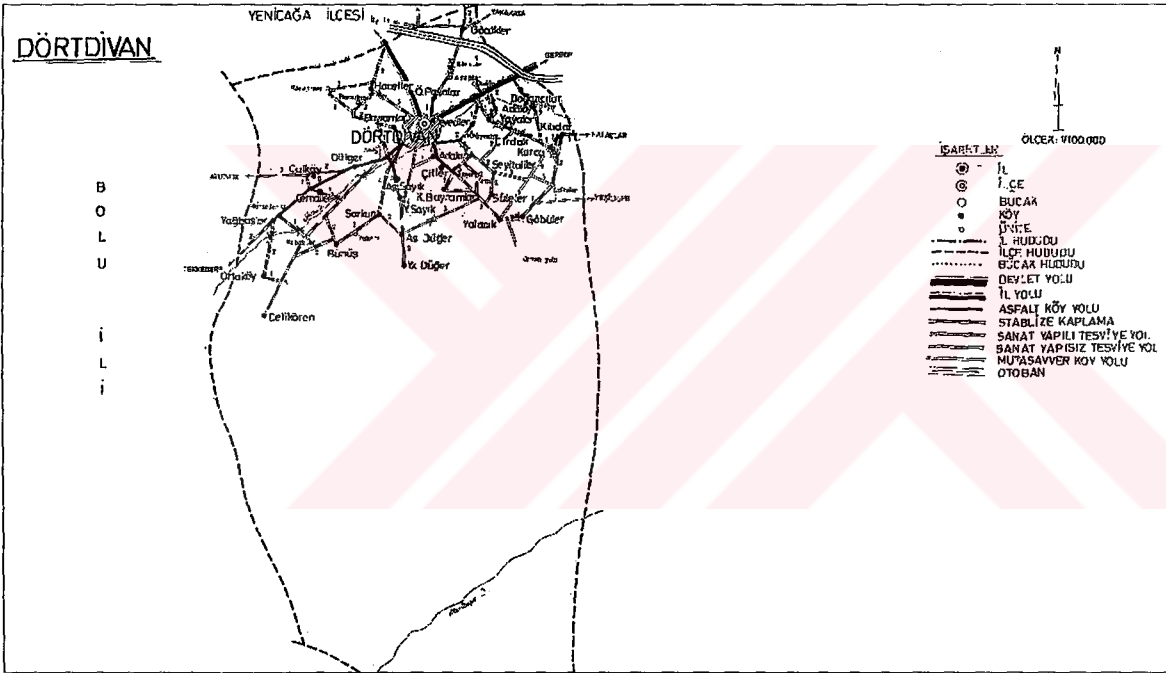
CUMAYERİ İLÇESİ

ÇİLİMLİ

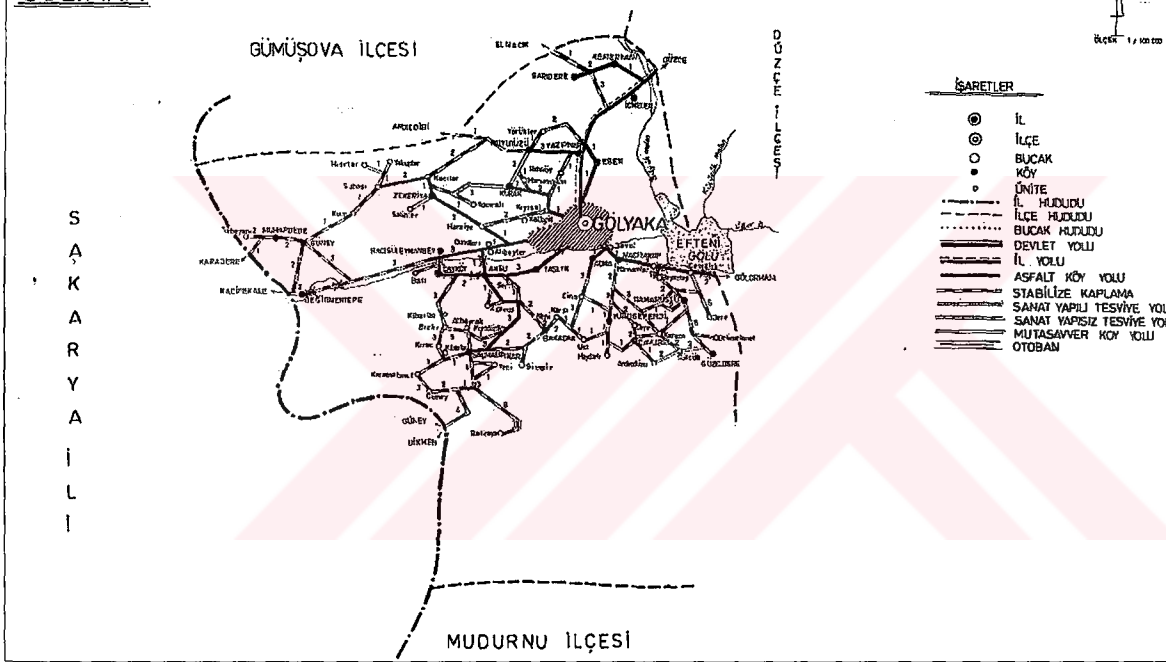
İŞARETLER	
⊙	İL
⊕	İLÇE
○	BUCAK
○	KÖY
○	ÖNTE
---	İL HÜDLÜDÜ
---	İLÇE HÜDLÜDÜ
---	BUCAK HÜDLÜDÜ
---	DEVLET YOLU
---	İL YOLU
---	ASFALT KÖY YOLU
---	STABİLİZE KAPLAMA
---	SANAT YAPILI TESVİYE YOL
---	SANAT YAPISIZ TESVİYE YOL
---	MUTASAVVER KÖY YOLU
---	OTOBAN

ÇİLİMLİ İLÇESİ

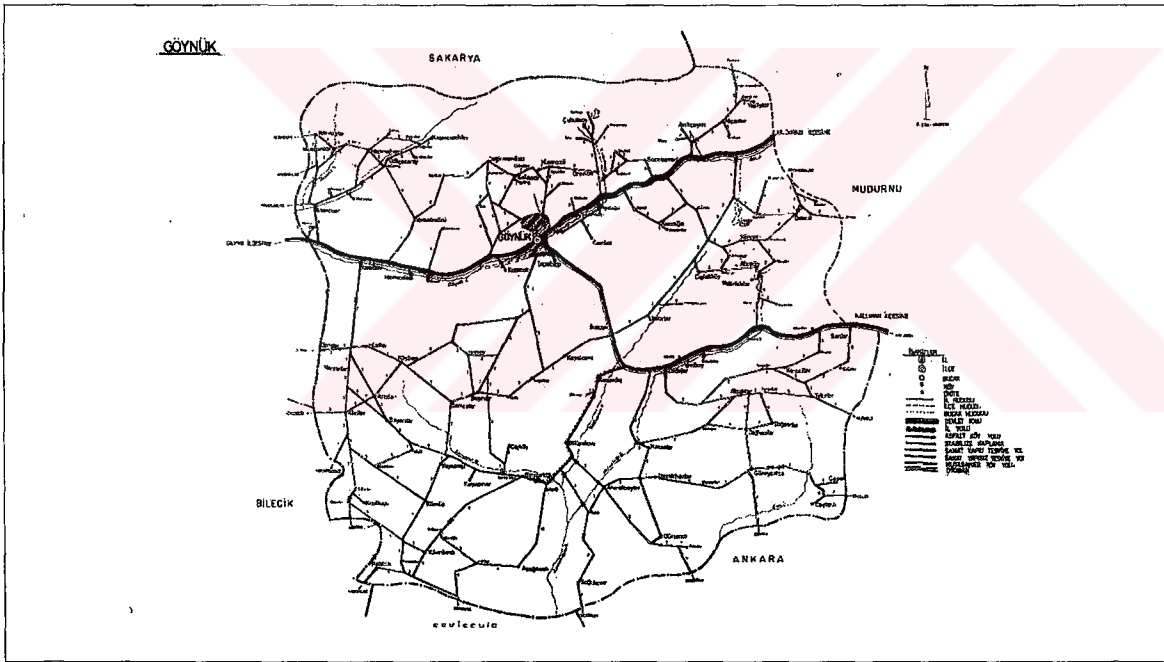

DÖRTDİVAN İLÇESİ

GÖLYAKA

GÖLYAKA İLÇESİ

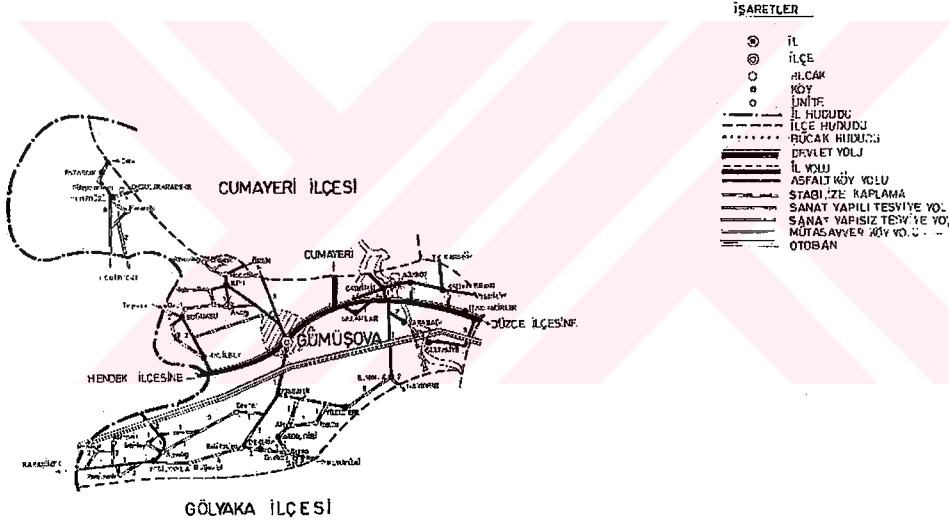

GÖYNÜK İLÇESİ

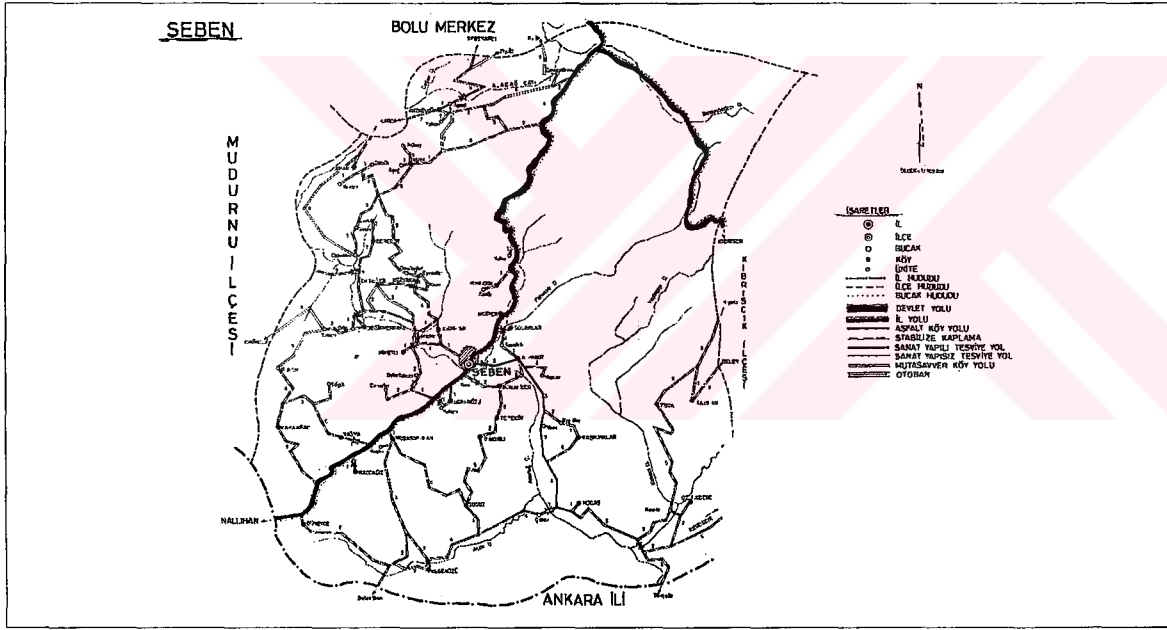
GÜMÜŞOVA

5. EKİM 1978

S
A
K
A
R
Y
A
İ
L
İ

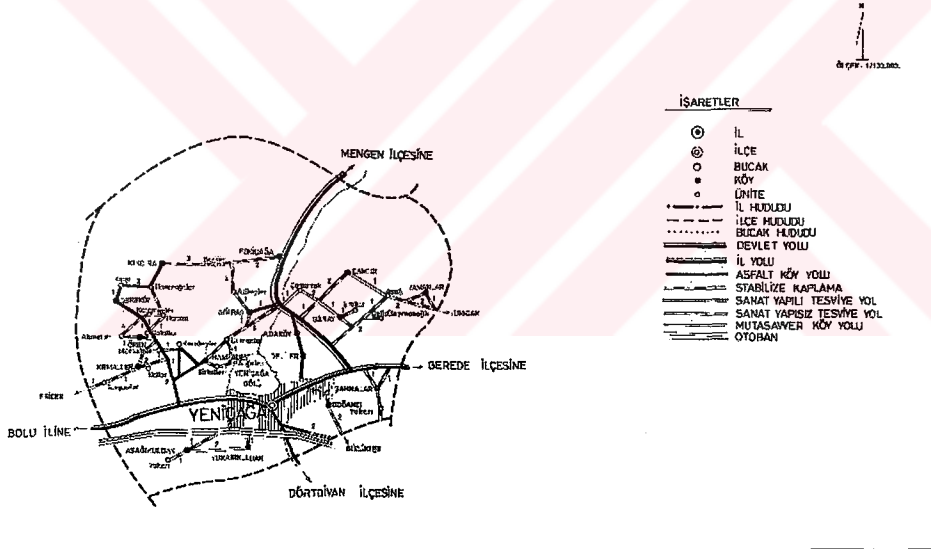

GÜMÜŞOVA İLÇESİ

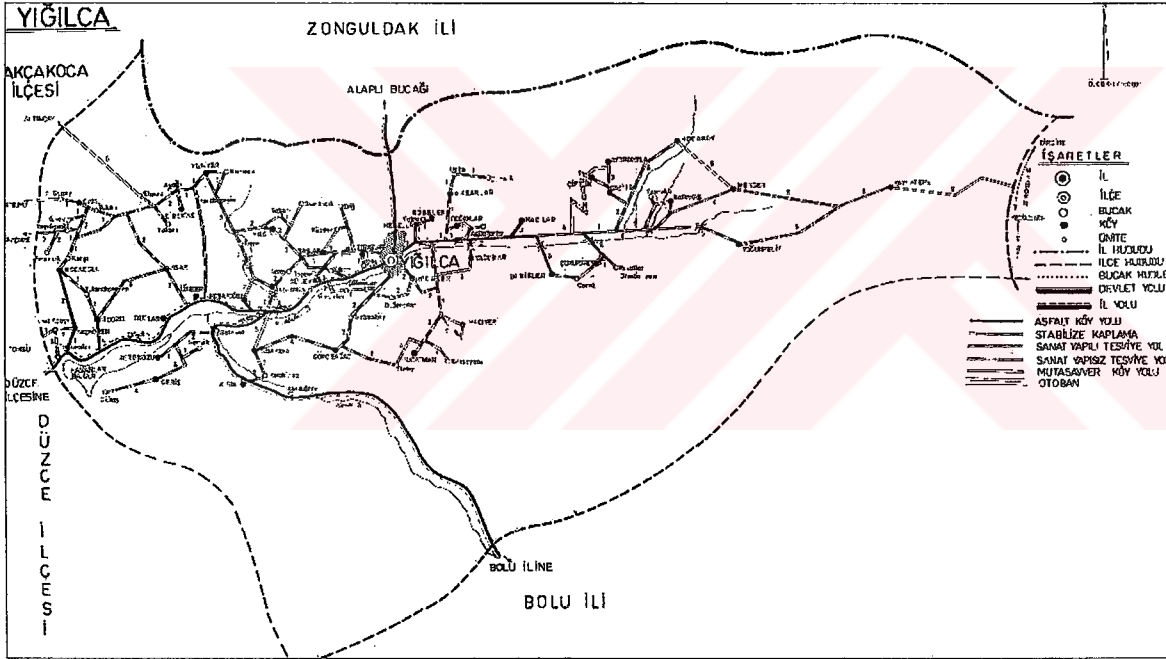

SEBEN İLÇESİ

YENİÇAĞA

YENİÇAĞA İLÇESİ

YIĞILCA İLÇESİ

ÖZGEÇMİŞ

1972 yılında Sivas Kangal'da doğdum. İlk ve ortaokulu Hafik'te bitirdim. Liseyi Sivas Kongre Lisesinde tamamlayarak, 1990 yılında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesine kaydoldum. 1997 yılında Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde araştırma görevlisi olarak göreve başladım. Evli ve bir çocuk babasıyım.

